

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

Vernieuwend mkb heeft toekomst

MKB-actieplan
Voortgangsrapportage 2020

Vernieuwend mkb heeft toekomst

MKB-actieplan
Voortgangsrapportage 2020

MKB-actieplan

Digitalisering

Internationaal
ondernemen

Fiscaliteit

Menselijk kapitaal

Toepassing
van innovatie

Financiering

Regelgeving

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting: resultaten voor het mkb	6
Hoofdstuk 1 De balans opgemaakt	11
1. Inleiding: het brede en innovatieve mkb	13
2. Onder de motorkap van het mkb	13
3. Coronacrisis als breuklijn	13
4. Verbetering infrastructuur van samenwerking	15
5. Regionale versterking van het mkb	20
6. Maatschappelijke betekenis van het mkb	21
7. Momentum	25
Hoofdstuk 2 Voortgang en resultaten	27
1. Menselijk kapitaal	31
2. Financiering	41
3. Digitalisering	53
4. Toepassing innovatie	61
5. Internationaal ondernemen	71
6. Regelgeving	77
7. Fiscaliteit	85

Woord vooraf

In dit laatste jaar van het kabinet is de wereld in beroering en leven veel mensen in grote onzekerheid over hun gezondheid, baan en bestaan. De strijd tegen het virus, waarvan we de naam soms niet meer kunnen horen, brengt veel beperkingen met zich mee voor ons normale leven binnens- en buitenshuis. Dit raakt ons allemaal, ook de ondernemers in de middelgrote en kleine bedrijven die het fundament zijn onder de economie van ons land. Toen de intelligente *lockdown* een feit was, heb ik veel ondernemers opgezocht, gesproken en een hart onder de riem gestoken. En ik ben dat blijven doen. Veel mkb-ondernemers in veel verschillende sectoren hebben het zwaar te verduren, sommigen kunnen gewoon geen omzet draaien omdat er geen business is en andere ondernemers hebben door de crisis een bovengemiddelde omzet gedraaid.

In het voorjaar van 2020 stond de Nederlandse economie er goed voor. Dat gold ook voor de overheidsfinanciën. Toen de crisis een feit was, heeft het kabinet uit volle overtuiging in hoog tempo omvangrijke steunpakketten voor ondernemingen uit de grond gestampt, om banen te behouden en om gezonde bedrijven overeind te kunnen houden. Die miljardensteun heeft het land door de eerste maanden heen geholpen.

We zijn nu ruim een half jaar verder. Niemand kan in de toekomst kijken. Maar ondernemers zouden geen ondernemers zijn als ze niet denken in kansen. De overheid sluit daarbij aan met het steun- en herstelplan. Steun, herstel en helpen met aanpassen en vernieuwen, dat is het mantra van het kabinet. We investeren ons de crisis uit. Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, want dat vereist lef: van de overheid om snel te reageren en tegelijkertijd het zorgvuldig besteden van belastinggeld niet uit het oog te verliezen en van ondernemers om de nieuwe werkelijkheid in te stappen. De wereld voor ondernemers is aan het veranderen, onherroepelijk. De transitie naar een digitale en duurzame economie gaan nu heel rap. Om te overleven en weer te kunnen groeien moet een ondernemer echt mee in de vaart van de ontwikkelingen. Op zoek naar kansen voor business.

Drie jaar terug begon ik als staatssecretaris, bijkans in een andere tijd. We hebben niet stilgezeten, integendeel. De voortgangsrapportages van het MKB-actieplan laten dat mooi zien. Ik ben ongelooflijk trots op iedereen die zich voor het mkb heeft ingezet: ministeries, uitvoeringsorganisaties, regionale en lokale overheden, samenwerkingsorganisaties, kennisinstellingen, ontwikkelingsmaatschappijen, ondernemersorganisaties en noem maar op. Het resultaat mag er zijn: we hebben op alle fronten nu een 'infrastructuur' staan van samenwerking, wet- en regelgeving en dienstverlening vanuit de overheid. Dat geeft mij het vertrouwen dat we samen wel een weg uit de crisis vinden. De titel van de voortgangsrapportage die u nu in handen houdt, luidt: 'Vernieuwend mkb heeft toekomst'. En zo is het. Ondernemers moeten het zelf doen, de overheid heeft de taak een klimaat te scheppen voor ondernemers waardoor zij kunnen doen waar ze goed in zijn. Onder redelijke – zo u wilt eerlijke – condities zeg ik erbij, want daar is de overheid ook voor.

Natuurlijk is bestaanszekerheid voor ieder van ons belangrijk, maar er is meer. En dat komt in deze voortgangsrapportage ook aan bod: het samen leven, de nabijheid van mensen, of ook de maatschappelijke betekenis van ondernemers in de steden, dorpen en buurten. Er zal veel veranderen de komende tijd. Misschien zullen er winkels en andere bedrijven uit de straten verdwijnen, maar ik heb ook veel voorbeelden gezien van herwaardering van het mkb-om-de-hoek en van #KoopLokaal-initiatieven. Dat vind ik mooi. Dat geeft mij hoop. Alles overziende zeg ik: wat een tijd is dit waarin we leven!

Mona Keijzer

Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat

Samenvatting: resultaten voor het mkb

Dit is de tweede voortgangsrapportage van het MKB-actieplan. Hoofdstuk 2 laat op zeven relevante mkb-thema's zien, wat er door de overheid is gedaan en bereikt om het ondernemersklimaat in Nederland te verbeteren. Vast staat dat het mkb de laatste jaren meer in de schijnwerpers is komen te staan, de coronacrisis heeft dat nog meer zichtbaar gemaakt. Hieronder een samenvatting van de belangrijkste resultaten voor het mkb sinds juli 2019, toen de eerste voortgangsrapportage uitkwam. Hoofdstuk 1 geeft een schets van wat er gedaan en bereikt is voor het mkb in deze kabinetsperiode, tegen de achtergrond van een bredere beschouwing over het mkb, de betekenis van het mkb voor de samenleving en de kracht van samenwerking.

- Het meest in het oog springen de maatregelen van het kabinet om de desastreuze gevolgen van de coronacrisis voor het bedrijfsleven in te dammen. Op 12 maart ging de intelligente lockdown in en op 17 maart kondigde het kabinet het eerste **economische steunpakket** aan, gevolgd door een **tweede en derde steunpakket** in mei, respectievelijk augustus. Het **KVK-coronaloeket** werd voor ondernemers het eerste loket om informatie te krijgen en verder geholpen te

worden naar de uitvoeringsorganisaties die specifiek voor hen relevant zijn.

- Onderstaand overzicht met stand van zaken laat zien dat het mkb volop gebruik maakt van de generieke steunpakketten en van de mkb-steunmaatregelen.¹
- In het derde **steun- en herstelpakket** kiest het kabinet er voor om de inzet op een aantal doelen te intensiveren. Daarmee is de coronacrisis ook een accelerator van het mkb-beleid. Om groei-bedrijven (startups en scale-ups) te ondersteunen stelt het kabinet €150 miljoen beschikbaar door middel van een groot nationaal scale-upfonds. Ook gaat er €150 miljoen naar de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's), waarmee zij innovatieve mkb-bedrijven kunnen ondersteunen. Er komt €157 miljoen extra beschikbaar voor de innovatieregeling WBSO, waarmee vooral startups en mkb-bedrijven meer onderzoek en ontwikkeling kunnen doen. Daarnaast is er voor mkb-werkgevers €38 miljoen beschikbaar voor omscholing van

¹ Het overzicht staat in hoofdstuk 1. De toelichting, inclusief de bronnen van de cijfers, is opgenomen bij de relevante thema's in hoofdstuk 2: Menselijk kapitaal, Financiering, Toepassing Innovatie en Fiscaliteit.

Maatregelen voor alle ondernemingen	Gebruik in miljard €	Aantal ondernemingen
NOW-1: werkbehoud	€7,9 miljard, waarvan €5,1 miljard mkb	139.450 ondernemingen, waarvan 99% mkb. Hiermee worden 2,6 miljoen werknemersbanen ondersteund, waarvan 65% mkb.
NOW-2: werkbehoud	€5,3 miljard, waarvan €3,5 miljard mkb	63.125 ondernemingen, waarvan 99% mkb. NOW-1 en -2: meeste toekenningen naar ondernemingen met minder dan 10 werknemers (NOW-1: 74%, NOW-2: 68%).
Belastinguitstel	Bijna €13 miljard, waarvan €7,8 miljard mkb	223.580 bedrijven, waarvan 55,8% ondernemingen met 1 werkzame persoon en 43,7% mkb met meer dan 1 werkzame persoon. Hiervan zijn microbedrijven (2-9 werknemers) het grootste aandeel. Eind augustus staat nog een 'belastingenschuld' open van €9,8 miljard bij 170.540 bedrijven.

Steunmaatregelen voor mkb	Gebruik in miljoen €	Aantal ondernemingen
TOGS: specifieke sectoren	864	215.953
TVL: vaste lasten specifieke sectoren	437	32.458
Tozo: zelfstandige ondernemers (incl. zzp'ers)	Tozo-1: 2.500 Tozo-2: 800	Tozo-1: 364.000 Tozo-2: 103.000
BMKB-C: ophoging borgstelling mkb	858	4500
GO-C: borgstelling (middel)grote bedrijven	659	78
Qredits: overbruggingskrediet uitstel aflossing en rentekorting	14,9 5,9	1.025 6.533
COL: overbruggingslening voor startups, scale-ups, innovatieve mkb en familiebedrijven	220	761
KKC: garantieregeling kleine bedrijven	42	1.188

personeel. Ook wordt er €300 miljoen gereserveerd voor een fonds om (middel)grote bedrijven gezond te houden.

- Naast deze corona steun- en herstelpakketten is het mkb in het afgelopen jaar ondersteund met de **reguliere financieringsregelingen en garantstellingen**, zoals BMKB, Qredits microfinanciering, SEED Capital en Vroege Fase Financiering. Ten aanzien van de SEED Capital regeling is ook dit jaar extra budget vrijgemaakt. Tijdens de voorjaars tender is het budget van €32 miljoen volledig uitgeput en verdeeld over een zestal fondsen. Met de private inleg opgeteld betekent dit dat er in totaal voor €67,5 miljoen aan extra kapitaal voor startups beschikbaar komt. Dit najaar wordt er nog een reguliere SEED tender gehouden met een EZK budget van €20 miljoen. Tenslotte zijn sinds 2018 in het kader van de BMKB (exclusief BMKB-C) ruim 7.000 borgstellingen verstrekt voor een totaalbedrag van €1,3 miljard.
- Het voornemen om de **wettelijke betaaltermijnen tussen grote afnemers en mkb-toeleveranciers te verlagen van maximaal 60 naar 30 dagen** is in de fase van internetconsultatie.

- Met de regionale financieringstafels in de meeste delen van het land, de uitbreiding van het aantal ROM's tot een vrijwel landelijk dekkend netwerk, en de groei en professionalisering van de Stichting MKB Financiering is voor ondernemers de **infrastructuur voor de toegang tot financiering door banken, alternatieve financiers en overheid** sterk verbeterd. Met een digitale tool van de ROM's, een zogeheten *investor readiness* voor het ophalen van durfkapitaal, de inzet van honderden financieringsadviseurs via Qredits en de Stichting MKB Financiering, en de Gids voor bedrijfsfinanciering van de KVK, krijgen ondernemers die dat willen en nodig hebben praktische kennis en vaardigheden aangereikt bij hun zoektocht naar financiering.
- Gestart is met het verkleinen van de verschillen in fiscale behandeling tussen zelfstandigen en werknemers. Met ingang van 2020 wordt de **zelfstandigenaftrek stapsgewijs afgebouwd**. In het Belastingplan 2021 stelt het kabinet een **tariefsverlaging van de vennootschapsbelasting** voor.

- Belangrijk voor veel ondernemers, vooral kleinere ondernemers, is de uitvoering van het pakket afspraken dat door SZW is gemaakt met werkgevers en verzekeraars over de **loondoorbetaling bij ziekte**. De uitvoering van het pakket maatregelen is vanaf 1 januari 2020 gestart; hiermee is de komende jaren een bedrag van €450 miljoen gemoeid. Een van de eerste maatregelen is een **MKB-verzuim-ontzorg-verzekering**, waardoor kleine werkgevers ontzorgd worden; deze verzekering vangt het financiële risico op voor ondernemers en helpt bij de verplichtingen en taken rond de loondoorbetaling bij ziekte.
- Scholing, bijscholing en omscholing zijn belangrijker dan ooit: leven lang ontwikkelen. De regeling voor **Praktijkleren** is verlengd tot 2023 en het **Regionaal Investeringsfonds (RIF)** tot 2022. Per bbl-werkplek² is maximaal €2.700 beschikbaar, voor erkende leerbedrijven in landbouw, horeca en recreatie zelfs meer. Daarbij komt dat OCW in mei 2020 bekendmaakte €500 miljoen extra te investeren in het onderwijs. Een deel van dit geld is bedoeld om het praktijkonderwijs op peil te houden.
- Met ingang van 2020 is jaarlijks €48 miljoen beschikbaar via de **SLIM-regeling**. Mkb-ondernemers kunnen subsidie aanvragen om een bedrijfsschool op te richten, loopbaanadviezen voor hun werknemers te krijgen of specifieke vaardigheden te verbeteren. Zij kunnen maximaal €24.999 krijgen. Ook samenwerkingsverbanden van meerdere organisaties kunnen een aanvraag indienen voor een subsidie van maximaal €500.000. Het tweede moment van aanmelding is begin september gestart.
- Ook het **'NL leert door'**-pakket is populair. Er is €50 miljoen beschikbaar gesteld voor onder meer loopbaanadviezen. Op 1 september werd bekend dat bij de eerste ronde al het maximale aantal van 20.000 ontwikkeladviezen via gekwalificeerde loopbaanadviseurs is toegekend.
- Met de regeling **MKB!dee** worden ondernemers zelf uitgedaagd met creatieve oplossingen te komen voor de verbetering van de leercultuur en de (om)scholing en ontwikkeling van werknemers in het mkb.

² BBL staat voor Beroepsbegeleidende Leerweg. Een BBL-studie betekent een combinatie van werken en leren, waarbij degene die de opleiding volgt in dienst is van een erkend leerbedrijf.

Speciale aandacht is er voor technische en ICT-banen, de klimaat- en energietransitie en digitalisering. Een tweede groep van 47 projecten, waarin ondernemers en branches deelnemen, is eind 2019 aan de slag gegaan en zal in voorjaar 2021 resultaten presenteren. Een nieuwe tender is in oktober 2020 van start gegaan.

- De digitaliseringsambitie van het kabinet is groot. De coronacrisis heeft de urgentie laten zien dat digitalisering de wereld van ondernemers onherroepelijk verandert. Op 11 plaatsen in Nederland zijn er **MKB-werkplaatsen voor digitalisering** waar kleinere ondernemers door studenten en docenten van onderwijsinstellingen uit de buurt op weg geholpen worden bij hun online marketing en het benutten van data in het bedrijf. De KVK ondersteunt dit met workshops voor ondernemers, waar zogeheten *local heroes* inspireren met hun ondernemersverhaal. Vanuit het **Digital Trust Center** van EZK zijn nu nagenoeg landelijk dekkend 29 regionale of sectorale centra samenwerkingsverbanden actief; bedrijven kunnen daar advies krijgen over veilig zakendoen of samen werken aan hun cyberweerbaarheid. Om te experimenteren met technologie zijn er voor industriële bedrijven inmiddels 45 **fieldlabs** in het land, waarbij 600 bedrijven zijn aangesloten, sinds 2015 bijna 6.000 studenten betrokken zijn geweest en waaruit 22 nieuwe bedrijven zijn voortgekomen. Daarnaast is er met 5 **Smart Industry Hubs** een landelijke dekking voor de bedrijven in dit segment waar ze terecht kunnen met vragen over de toepassing van technologieën. De **innovatiegelden voor het mkb**,

onder andere de MKB Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT), het Innovatiekrediet en SBIR, zijn goed benut. In 2019 werden via het MIT 1.200 projecten met bedrijven gefinancierd voor een recordbedrag van ruim €67 miljoen, met een forse bijdrage vanuit provincies.

- Eind 2019 is in het kader van de **Thematische Technology Transfer (TTT)-regeling in totaal €24 miljoen** toegekend aan drie consortia van onderzoekorganisaties. Er is **nog eens €24 miljoen beschikbaar** voor een tender die nu loopt en in het eerste kwartaal van 2021 toegekend wordt. De TTT-regeling richt zich op stimuleren van thematische samenwerking door onderzoeksorganisatie voor kennisoverdracht en stelt risicofinanciering beschikbaar voor startups in hun vroegste ontwikkelingsfase. De drie winnende consortia zijn actief op de terreinen van 'smart systems' (denk aan auto's en thuisrobots), regeneratieve geneeskunde en (her)gebruik van materialen en duurzame grondstoffen.
- Voor startups kwam €65 miljoen beschikbaar, waarvan €15 miljoen ingezet wordt voor de **One Single Hub-regeling**, die de nationale en internationale opschaling van startups met veel groeipotentie beter faciliteert. Dit najaar wordt de eerste tender uitgeschreven. Nederland doet het goed op de startup-ranglijsten – 12e van de wereld en 3e van Europa – maar investeren in deze startende innovators is belangrijk om deze goede positie te behouden en te verbeteren. Bij zes diplomatieke posten zijn **Startup Liaison Officers** benoemd om internationale groei te stimuleren.
- Met de **MKB-deals** stimuleert EZK initiatieven en projecten voor het mkb van regionale overheden, samenwerkingsverbanden en bedrijven in de regio. De eerste tranche met 9 deelnemers is in juli 2020 gestart, met 13 projecten start begin 2021 de tweede tranche. In totaal is hiermee circa €7,5 miljoen gemoeid.
- Voor nieuwe regelgeving is het 'mkb de norm'. De **MKB-toets**, een samenwerking van EZK en MKB-NL, is sinds de invoering in voorjaar 2019 24 keer toegepast op regelgeving die voor het mkb relevant is. Met de zogeheten **maatwerkiaanpak** zijn in samenwerking met brancheorganisaties en bedrijven knelpunten aangepakt. Zo zijn met de winkelambachten (bakkers, slagers, kappers en bloemisten) en de metaalsector problemen opgelost, onder andere voor de regeling praktijkleren en de hygiëneregels voor werknemers op de werkvloer. Daarmee zijn de administratieve lasten voor ondernemers verminderd.
- Binnen de kaders van eerlijke spelregels zakendoen doet ertoe. De **nieuwe franchisewet** die is aangenomen, treedt per 1 januari 2021 in werking. Doel van deze wet is om de relatie tussen franchisegever en haar franchisenemers meer in evenwicht te brengen.
- De actieagenda **Beter Aanbesteden** is midden 2019 afgerond, waardoor een betere aanbestedingspraktijk is ontstaan, bijvoorbeeld doordat veel aanbestedende diensten nu inkoopkalenders publiceren. Met het naar voren halen van investeringen in het kader van de coronacrisis neemt het belang van een goede toegang van mkb-bedrijven tot aanbestedingen alleen maar toe. Er wordt nu met betrokken partijen gewerkt aan een vervolgprogramma.
- Op 12 juli 2020 is de **EU-verordening 'Platform-to-Business' (P2B)** in werking getreden. Die zorgt voor meer duidelijkheid en voor mogelijkheden voor ondernemers wanneer ze tegen problemen aanlopen bij het platform waar ze goederen of diensten op aanbieden. De P2B-verordening draagt op twee manieren bij aan eerlijke verhoudingen tussen platforms en ondernemers: via transparantievereisten voor online platforms en effectieve geschillenbeslechting. Voor ondernemers moet nu direct duidelijk zijn wat de algemene voorwaarden van een platform zijn. Daardoor is de ondernemer beter beschermd en kan hij of zij met vertrouwen online zakendoen – iets dat zeker tijdens de coronacrisis, waarbij nog meer ondernemers via platforms hun producten of diensten zijn gaan verkopen, zeer welkom is.
- Er is gestart met het **wetgevingstraject voor sociaal ondernemerschap**. Dat moet er toe leiden dat voor sociaal ondernemers – inmiddels 'maatschappelijke ondernemers' genoemd – een juridische status, de maatschappelijke BV, wordt geïntroduceerd. Hierdoor zijn deze ondernemers en hun ondernemingen beter herkenbaar.

Hoofdstuk 1

De balans opgemaakt

1. Inleiding: het brede en innovatieve mkb

Het MKB-actieplan brengt de maatregelen en acties van de overheid voor ondernemers bij elkaar in een samenhangend overzicht, ook op verzoek van de Tweede Kamer.¹ Daarbij is extra aandacht voor het zogeheten ‘brede’ mkb, ingegeven door het economisch potentieel en het maatschappelijk belang van deze groep ondernemers.

Het mkb-beleid speelt zich af op zeven terreinen: menselijk kapitaal, financiering, digitalisering, toepassing innovatie, internationaal ondernemen, regelgeving en fiscaliteit. Het MKB-actieplan laat zien wat ministeries, uitvoeringsorganisaties en samenwerkingsorganisaties allemaal doen en zijn gaan doen voor een Nederlands mkb dat gezond is, bloeit en een sterke concurrentiepositie heeft. Bij elkaar opgeteld is dat best veel. Na een reeks bedrijfsbezoeken en gesprekken met ondernemers en betrokken organisaties werd in juni 2018 het MKB-actieplan gepresenteerd. In juli 2019 verscheen de eerste voortgangsrapportage, waarin verslag werd gedaan van de voortgang van de maatregelen en acties. Nu, ruim een jaar daarna, is de volgende voortgangsrapportage gereed. Omdat het kabinet-Rutte III zijn laatste jaar is ingegaan, maakt deze rapportage ook de balans op van drie jaar mkb-beleid. Hoofdstuk 1 is samenvattend en beschouwend van karakter, hoofdstuk 2 geeft een update van de resultaten van de lopende acties, waarbij per thema de aanpak van de coronacrisis aan bod komt.

2. Onder de motorkap van het mkb

Nu eerst even terug naar de start. Bij het aantreden van het kabinet-Rutte III in oktober 2017 werd ‘het mkb’ een van de speerpunten in het beleid van het ministerie van EZK. In november kwam het Comité voor Ondernemerschap met het *Jaarbericht Staat van het MKB 2017*, waarin op basis van CBS-data en trends een kritische beschouwing werd gegeven over de productiviteit van het mkb. Het Nederlandse mkb stond er weliswaar goed voor, maar onder de motorkap was onderhoud te doen. De productiviteit van het mkb liep tegen een kritische ondergrens aan, omdat

te veel bedrijven te weinig aandacht besteedden aan en investeerden in de vernieuwing van hun verdienmodellen. De ontwikkelingen van digitalisering, innovatie, internationalisering en op de arbeidsmarkt gingen zo snel, dat veel bedrijven moeite hadden om die ontwikkelingen bij te benen. Het MKB-actieplan wil met de acties de verhoging van de productiviteit in het mkb stimuleren. Ondernemers opereren in een omgeving die complexer en turbulenter is geworden. De coronacrisis onderstreept dit.

3. Coronacrisis als breuklijn

En toen kwam de coronapandemie. Ongetwijfeld gaat die een breuklijn zijn voor de economie en de samenleving. Op 12 maart begon de intelligente *lockdown* en op 17 maart kondigde het kabinet het eerste economische steunpakket aan. De overheid is vervolgens met grote snelheid en met inzet van ongekend veel middelen blijven bijspringen, uitmondend in het tweede steunpakket van mei, het derde steun- en herstellapakket van augustus 2020 en de aanvullingen op het steun- en herstellapakket van oktober 2020. De coronacrisis is een schokgolf die in de kern gezonde bedrijven treft, maar ook uitvergroot waar het in de economie, dus ook in het mkb, aan schort. Inmiddels is duidelijk geworden dat de economische gevolgen van corona langer zullen gaan duren.² De steunmaatregelen lijken te werken. Voor dit jaar voorspelt het CPB een krimp van 5 procent van de economie en een werkloosheidspercentage van 4,3 procent. Een dergelijke omslag in de economie in zo’n korte tijd is ongekend, maar de krimp is minder dan een paar maanden geleden werd gevreesd. Ook is de toename in de werkloosheid minder dan in de meeste andere westerse landen.³ Voor volgend jaar wordt een groei voorspeld van 3,5 procent en een werkloosheid die oploopt tot 5,9 procent.⁴ De voorspellingen voor de economische gevolgen van de coronacrisis zijn overigens met grote onzekerheid omgeven. Deze crisis komt niet, zoals de financiële crisis,

³ Motie Veldman c.s., Kamerstukken II 2017/18, 34775 XIII, nr. 66.

⁴ Steun- en herstellapakket, 28 augustus 2020; Aanvullingen op het steun- en herstellapakket, 27 oktober 2020.

⁵ CPB, *Arbeidsmarkt: Historische daling werkzame personen, maar internationaal gezien beperkt* (juni 2020).

⁶ CPB, *Macro Economische Verkenning 2021* (2020).

voort uit de economie zelf, maar is het gevolg is van een nieuw virus dat wereldwijd heerst en waarvoor (nog) geen vaccin beschikbaar is. Dit brengt een grote mate van onvoorspelbaarheid en onzekerheid met zich mee. Volgende golven, zoals de huidige tweede golf, kunnen leiden tot ingrijpende maatregelen of (gedeeltelijke) lockdown, met alle gevolgen van dien voor economie en samenleving.

Impact coronacrisis op mkb is heel divers

Het mkb is een belangrijke pijler onder de economische veerkracht van Nederland. Het mkb zorgt voor ruim 60 procent van de toegevoegde waarde en ruim 70 procent van de werkgelegenheid in het bedrijfsleven. De economische crisis raakt het mkb harder dan de rest van de economie, mede doordat haar financiële buffer kleiner is. Dit is geen nieuw patroon. Ook in de vorige financiële crisis van 2008 tot 2012 was er een banenkrimp van 10 procent in het micro- en kleinbedrijf tegen 7 procent banengroei in het grootbedrijf.⁵

Goede uitgangspositie

Bepalend voor de impact is in de eerste plaats de uitgangspositie. Over het geheel genomen stond het Nederlandse mkb er in 2018 beter voor dan voor de kredietcrisis.⁶ Wel bestaan er grote verschillen in de gemiddelde productiviteit per werknemer van mkb-bedrijven wat ook een goede indicator is voor de veerkracht van bedrijven.⁷ Op basis van een analyse van de productiviteits- en banengroei in de periode 2015-2017 zit circa 27 procent van de mkb-bedrijven voor beide indicatoren in het groeisegment, en zo'n 14 procent zit voor beide indicatoren in het krimpsegment. De overige bedrijven zitten hier tussenin.⁸

Voorbereiden op een mogelijke faillissementsgolf

Bedrijven die vooral aan het overleven waren kunnen door de coronacrisis op termijn het laatste duwtje richting faillissement krijgen. De parlementaire behandeling van

de Wet Homologatie Onderhands Akkoord (WHOA) is bespoedigd en op 6 oktober 2020 is deze wet door de Eerste Kamer aangenomen. De WHOA is bedoeld om het ondernemingen, die in de kern gezond zijn maar door hoge schulden failliet dreigen te gaan, gemakkelijker te maken om tot een onderhands akkoord te komen met hun schuldeisers en aandeelhouders. Dit moet resulteren in een zo goed mogelijke afwikkeling van schulden. Het kabinet verkent daarnaast de mogelijkheden voor ondersteunend beleid bij de WHOA, het zogenoemde Time-Out Arrangement.

Momenteel neemt het aantal faillissementen (nog) niet toe. Het steunpakket van het kabinet om bedrijven de tijd te geven zich aan te passen lijkt te werken. Daarnaast spreken ondernemers de bedrijfsreserves aan, stellen ze investeringen uit en besparen ze op de personeelskosten. Overigens hoort bij een gezonde economische dynamiek dat bedrijven met een verouderd businessmodel in zekere mate plaats maken voor nieuwe bedrijven.

Het ene bedrijf is het andere niet

De economische gevolgen van de overheidsmaatregelen die noodzakelijk zijn voor de gezondheid van de Nederlandse bevolking zijn soms grimmig en niet voor iedereen gelijk. Er zijn sectoren die relatief ongemoeid zijn gebleven. Andere sectoren zijn voor kortere of langere tijd flink geraakt of liggen vrijwel stil. De impact verschilt bovendien tussen bedrijven onderling. Zo wordt een horecaeigenaar met een klein vloeroppervlak en zonder terras aanzienlijk harder geraakt door de anderhalve meter regel dan zijn collega met een groot vloeroppervlak en een groot terras. Ook werd de grote verwevenheid tussen bedrijven onderling zichtbaar, nationaal en internationaal. Veel mkb-bedrijven zijn toeleverancier van andere bedrijven. Zo werkt het omzetverlies in de horeca door naar wasserijen, cateraars, bloemisten, etc. En is bijvoorbeeld de logistieke sector sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de internationale handel. Voor zzp'ers geldt dat ze te maken kregen met de bezuinigingen op de flexibele schil van arbeidskrachten. Dit was voor veel bedrijven een eerste stap om hun kosten naar beneden te brengen. Startende bedrijven zijn vooral zzp'ers. Na de afname van het aantal startende zzp'ers in de maanden maart tot en

⁷ MKB-Herstelplan van het Comité voor Ondernemerschap, *Investeren in herstel en groei van het mkb* (augustus 2020).

⁸ CPB, *Risicorapportage financiële markten* (2020).

⁹ Comité voor Ondernemerschap, *Jaarbericht Staat van het MKB* (2019).

¹⁰ MKB-Herstelplan van het Comité voor Ondernemerschap, *Investeren in herstel en groei van het mkb* (augustus 2020).

met mei 2020, herstelde de trend van groei van het aantal zzp'ers zich weer vanaf juni.⁹

De omvang van de impact laat zich lastig in cijfers vangen, vooral ook omdat die verandert met het voortschrijden van de tijd. Maatregelen ter bescherming van de gezondheid waren in het begin strenger en de schrik en somberheid waren groter dan nu, ruim een half jaar later. Ook heeft de versoepeling van de coronamaatregelen in juni positief uitgewerkt voor een deel van het bedrijfsleven. Twee recente onderzoeken op basis van enquêtes onder ondernemers in juli en augustus 2020¹⁰ wijzen in dezelfde richting:

- Voor iets minder dan de helft van de ondernemers staat de onderneming er positief voor. De omzet is onveranderd, voor een kleine minderheid groeit deze zelfs. Ze zijn erin geslaagd de kosten omlaag te brengen, de webshop blijkt goed te lopen of, hoe wrang ook de omstandigheden, leidt deze periode tot bezinning, creativiteit en het inslaan van nieuwe wegen.
- Ruime meer dan de helft van de mkb-ondernemers ondervindt een negatieve impact op het bedrijf. Denk hierbij aan de afname van omzet en financiële reserves, het kwijtraken van klanten en veel stress vanwege zorgen om het personeel en onzekerheid over de toekomst.

De meeste ondernemers geven aan positief te zijn over hun eigen welbevinden als ondernemers. Daarmee zijn de zorgen voor de toekomst, gegeven ook de onzekerheden waarmee de coronacrisis omgeven is, beslist nog niet verdwenen. Het ligt in de aard van ondernemers om niet bij de pakken te gaan neerzitten en te zoeken naar oplossingen. Ondernemers geven aan dat ze de afgelopen periode op verschillende vlakken veel geleerd hebben, zoals blijven denken in kansen, het belang van het hebben van financiële reserves, spreiding van klanten en meer online doen. Ook dat met thuiswerken meer kan dan verwacht, is een les die zal doorwerken. Daarnaast

heeft bijna de helft van de ondernemers aanpassingen gedaan van hun product, dienst of verkoopkanaal. Zo is er hard gewerkt om de (online) zichtbaarheid van ondernemingen te verbeteren en marketingacties zijn opgezet om bestaande klanten te behouden en nieuwe klanten te vinden.¹¹

4. Verbetering infrastructuur van samenwerking

Uit al de maatregelen en acties die in hoofdstuk 2 zijn opgenomen, blijkt dat er gestaag is doorgewerkt aan de verbetering van het ondernemersklimaat. Er zijn veel resultaten bereikt in het afgelopen jaar en, als we verder terugblikken, in de afgelopen drie jaar. Het mkb is meer in de schijnwerpers gekomen. De coronacrisis heeft dit nog meer zichtbaar gemaakt. Want die heeft laten zien hoe belangrijk ondernemers, ook kleinere ondernemers, zijn voor de Nederlandse economie en samenleving. Misschien nog wel meer dan we met z'n allen dachten. Naast de resultaten die direct merkbaar zijn voor ondernemers, wordt er door de overheid veel gedaan om de infrastructuur van samenwerking tussen allerlei organisaties, regionaal en nationaal, op te zetten of te verbeteren. Dit gaat vaak stapsgewijs. Deze activiteiten leveren resultaten op waarvan ondernemers als het goed is later de vruchten plukken, in verbeterde dienstverlening of uitrol van ondersteunende regelingen en opschaling van proefprojecten.

Hieronder wordt ingegaan op drie thema's die in de gesprekken en onderzoeken aan het begin van de kabinetsperiode voor veel ondernemers van groot belang waren en die nu alleen maar belangrijker zijn geworden, zeker nu het herstel uit de crisis allesbeheersend is:

- Financiering om te overleven en te vernieuwen
- (Om)scholen van personeel en leven lang ontwikkelen
- Digitaliseren en innoveren

Financiering om te overleven en te vernieuwen

De afgelopen jaren is ingezet op de verbetering van de toegang tot financiering van het mkb. Financieringsregelingen zijn verlengd of opgehoogd,

¹¹ KVK, *Bedrijvendynamiek* (augustus 2020).

¹² Kantar, *Ondernemers en corona. Resultaten per branche en grootteklasse, onderzoek in opdracht van ministeries van SZW, EZK en Financiën* (september 2020). KVK, *Ondernemen in tijden van corona* (september 2020). Beide onderzoeken zijn gebaseerd op een steekproef onder ondernemers. De steekproef van het Kantar onderzoek omvat bedrijven met personeel, dat van de KVK is inclusief zzp'ers.

¹¹ KVK, *Ondernemen in tijden van corona* (september 2020).

denk aan Qredits en Seed Capital en de infrastructuur is versterkt bijvoorbeeld via de uitbreiding van de ROM's. De coronacrisis betekende plotseling alle hens aan dek. Veel bedrijven in het mkb kwamen in acute geldnood en konden hun rekeningen niet meer betalen.¹² De steunpakketten zijn ongekend omvangrijk en snel tot stand gekomen. Uitgangspunten waren de eenvoud en uitvoerbaarheid van regelingen. Het KVK-Coronaloket werd voor ondernemers het eerste loket om informatie te krijgen en verder geholpen te worden naar de uitvoeringsorganisaties die specifiek voor hen relevant zijn. Een breed scala aan ondernemingen, ook uit het mkb, maakt volop gebruik van de Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW), die zich richt op werkbehoud. Tot en met september 2020 is circa €8,6 miljard uitgekeerd aan mkb-bedrijven, ongeveer 65 procent van het totale toegewezen bedrag. Relatief de meeste toekenningen, namelijk 74 procent, gingen naar werkgevers met minder dan 10 werknemers. Onderdeel van de steunpakketten is ook uitstel van het betalen van belastingen, een suggestie uit het bedrijfsleven die in het voorjaar door het kabinet al snel werd omarmd. Het kabinet heeft een ruimhartig beleid gevoerd om de betaling van uit te kunnen stellen voor ondernemers die door de gevolgen van de coronacrisis niet direct aan hun verplichtingen konden voldoen. Tot nu toe is voor €7,8 miljard belastinguitstel verleend aan het mkb.

Daarnaast zijn er steunmaatregelen uitgevoerd die zich richten op specifieke segmenten in het mkb. Doel hiervan is om de liquiditeit van mkb-bedrijven zo veel mogelijk op peil te houden. In totaal is via deze maatregelen sinds de start van de coronacrisis tot en met september 2020 naar schatting circa €6,3 miljard aan mkb-bedrijven uitgekeerd. Dit betreft voor circa €4,6 miljard subsidies, en voor het resterende bedrag borgstellingen en kredieten. Het gaat om:

- Bestaande financieringsinstrumenten zoals de Borgstelling Midden- en Kleinbedrijf (BMKB) en de Garantie Ondernemersfinanciering (GO) en Qredits zijn tijdelijk opgehoogd.
- Daarnaast zijn nieuwe, tijdelijke regelingen tot stand gekomen om specifieke knelpunten te bestrijden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de Tegemoetkoming

Ondernemers Getroffen Sectoren (TOGS) op basis waarvan ondernemers in specifiek getroffen sectoren eenmalig een tegemoetkoming kregen van €4.000 en de Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL), die voor specifieke sectoren verlichting moet brengen voor doorlopende vaste lasten. De Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandig Ondernemers (Tozo) ondersteunt zelfstandige ondernemers, waaronder zzp'ers. Nieuw is ook de Klein Krediet Corona (KKC) die bedoeld is voor kleine ondernemers die vaak moeilijk toegang hebben tot financiële steun voor relatief kleine bedragen. Deze regeling richt zich op kredietbedragen van €10.000 tot €50.000 waarvoor de overheid voor 95% garant staat. Daarnaast richt de Corona-Overbruggingslening (COL) zich op bedrijven die niet-bancair gefinancierd zijn. Dit zijn vooral startups en scale-ups, het innovatieve mkb en daarnaast familiebedrijven.

Economisch herstel is meer dan overleven, en vraagt ook om investeren in vernieuwing. Daarmee is de coronacrisis ook een accelerator van het mkb-beleid. Om groeibedrijven (startups en scale-ups) te ondersteunen stelt het kabinet €150 miljoen beschikbaar voor een nationaal scale-upfonds. Ook gaat er €150 miljoen naar de ROM's, waarmee zij innovatieve mkb-bedrijven kunnen ondersteunen. Er komt €157 miljoen extra beschikbaar voor de innovatieregeling WBSO, waarmee vooral mkb-bedrijven meer onderzoek en ontwikkeling kunnen doen. Daarnaast is er voor mkb-werkgevers €38 miljoen beschikbaar voor omscholing van personeel. Ook wordt er €300 miljoen gereserveerd voor een investeringsfonds om (middel) grote bedrijven gezond te houden.

In september heeft het Comité voor Ondernemerschap het 'Herstel- en groeiplan mkb' gepubliceerd, met tien samenhangende maatregelen die erop gericht zijn om versneld uit de crisis te komen. Deze maatregelen zijn verwerkt in drie programma's die het Comité voorstelt: investeren in innovatie en groei, ondernemende arbeidsmarkt en productiviteitsprong ondernemers. Het Comité geeft aan dat een deel van de maatregelen gericht is op de korte termijn, terwijl andere maatregelen (zoals de hervorming van de arbeidsmarkt en de persoonlijk ontwikkelbudgetrekening) eerder op het volgende

¹² CPB, *Risicorapportage financiële markten 2020, stresstest* (juni 2020).

kabinet gericht zijn. Het kabinet heeft met waardering kennisgenomen van de analyse en aanbevelingen in dit plan en deze betrokken bij de herstel- en begrotingsplannen. Een aantal van deze maatregelen sluit aan bij de kabinetsbrief over het steun- en herstellepakket.¹³ Het Comité adviseert ook om het digitaliseringsprogramma voor het mkb fors op te schalen, omdat dit essentieel is om de weerbaarheid en productiviteit van mkb-bedrijven te vergroten. Ook de Europese Commissie wil structurele hervormingen stimuleren. Daarvoor wordt de *Recovery and Resilience Facility* (RRF) opgericht. Een van de prioriteiten van de RRF is het digitaliseren van de economie, waaronder de digitalisering van het mkb. Om aanspraak te maken op de

€5,6 miljard die voor Nederland bestemd is, zal Nederland in de loop van 2021 het Nederlandse *Recovery and Resilience Plan* indienen bij de Europese Commissie.

(Om)scholen van personeel en leven lang ontwikkelen

Een jaar geleden was de grootste opgave voor het mkb nog om geschikt personeel te vinden en behouden. Door de coronacrisis is de arbeidsmarkt drastisch veranderd. Aan de ene kant zijn er nog steeds tekorten in sectoren als techniek, ICT, onderwijs en zorg. Aan de andere kant loopt de werkloosheid snel op. De coronacrisis bevestigt de noodzaak om te investeren in leren en ontwikkelen. De afgelopen jaren zijn grote stappen gezet in het creëren van een permanente leercultuur in het mkb. Mede dankzij vele kabinetsinitiatieven zijn veel mkb-ondernemingen een plek geworden waar ontwikkeling wordt gestimuleerd, waar goed voorbeeld goed doet volgen en waar mogelijkheden voor

¹³ De vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat vroeg op 1 juli 2020 om, voor de behandeling van de vierde incidentele supplettoire begroting inzake noodpakket banen en economie, een kabinetsreactie te doen toekomen op het *Tussenbericht Staat van het mkb*, dat op 30 juni werd uitgebracht. Op 26 augustus 2020 publiceerde het Comité voor Ondernemerschap, als vervolg op het *Tussenbericht*, het advies *Investeren in herstel en groei van het mkb*, ook wel het MKB-herstellplan. Daarop heeft het kabinet gereageerd, met de brief over het Steun- en herstellpakket, 28 augustus 2020.

Het Comité voor Ondernemerschap, met onder anderen voorzitter Harold Goddijn en koningin Máxima, overhandigt in najaar 2019 in Nieuwspoort het Jaarbericht Staat van het MKB 2019 aan staatssecretaris Mona Keijzer en ondernemer Marjolein Boezel van Van Raam, producent van aangepaste fietsen.

scholing actief onder de aandacht worden gebracht via om- en bijscholingsregelingen. We zitten midden in de beweging waarin leren en ontwikkelen overall binnen het mkb de norm wordt. Het steun- en herstelpakket fungeert hierbij als katalysator. Leren, ontwikkelen en vernieuwen, op de werkvloer en daarbuiten, doet het mkb samen met het onderwijs. Via gastlessen, hybride docenten, leerwerkbedrijven, bedrijfsscholen en veel meer. De infrastructuur is van hoog niveau en een groot aantal mkb-ondernemingen maakt hier volop gebruik van om hun bedrijf hoogwaardiger, innovatiever en productiever te maken. Ook het uitgebreide aanbod van ondernemerschapsonderwijs levert daar een belangrijke bijdrage aan. Samenwerkingsverbanden rondom scholing en ontwikkeling zijn in alle regio's van de grond gekomen. Deze context stimuleert werknemers om hun vaardigheden te versterken en verbreden.

Digitaliseren en innoveren

Cijfers laten de noodzaak zien voor het mkb om de kansen van digitalisering te benutten. Het bewustzijn over het belang hiervan groeide de afgelopen periode langzaam, maar begin 2020 geeft nog bijna de helft van de kleine bedrijven aan niet of nauwelijks gedigitaliseerd te zijn.¹⁴ Op Europees niveau blijft het Nederlandse mkb overigens hiermee niet achter. Integendeel. Op basis van de online verkoop staat Nederland op de vierde plek in de Digital Economy and Society Index.¹⁵

Via de programma's *Versnelling Digitalisering MKB* en *Smart Industry* zet het kabinet in op de versnelling van de toepassing van digitale technologieën door het mkb. Als eerste stap is in de huidige kabinetsperiode in samenwerking met regionale partijen eraan gewerkt om een landelijke infrastructuur te realiseren van werkplaatsen, fieldlabs en kennisnetwerken. In alle delen van Nederland zijn er nu al 11 MKB-werkplaatsen voor digitalisering waar kleinere ondernemers door studenten en docenten van onderwijsinstellingen uit de buurt op weg worden geholpen bij het benutten van data,

automatisering tools en hun online marketing voor het bedrijf. De KVK ondersteunt dit met (digitale)workshops voor ondernemers, waar zogeheten *local heroes* inspireren met hun ondernemersverhaal. Vanuit het Digital Trust Center van EZK zijn landelijk dekkend nu 29 regionale of sectorale samenwerkingsverbanden actief; bedrijven kunnen daar advies krijgen over veilig zakendoen en samen werken aan hun cyberweerbaarheid. Voor industriële bedrijven die willen experimenteren met technologie zijn er inmiddels 45 fieldlabs in het land, waarbij 600 bedrijven zijn aangesloten, sinds 2015 bijna 6.000 studenten betrokken zijn geweest en waaruit 22 nieuwe bedrijven zijn voortgekomen. Daarnaast is er met 5 Smart Industry Hubs een landelijke dekking, waar bedrijven in dit segment terecht kunnen met vragen over de toepassing van technologieën.

Door de coronapandemie is de digitalisering van de economie in een versnelling geraakt. Zowel mkb-bedrijven als consumenten zijn zich versterkt bewust geworden van de noodzaak van digitalisering. Mkb-bedrijven hebben hierdoor massaal geïnvesteerd in (de professionalisering van) hun websites en digitaal klantcontact. Dit helpt hen de huidige crisis te overleven. Het blijft, zeker voor het kleinere mkb, een uitdaging om vervolgstappen te zetten en snel genoeg mee te gaan in nieuwe mogelijkheden; denk aan het benutten van Artificial Intelligence (AI) toepassingen. En ook komt versterkt de vraag op wat dit betekent voor de (ICT-)vaardigheden van henzelf en hun personeel. Het fundament dat is gelegd met de landelijke infrastructuur, biedt een goede basis om een schaa sprong te maken en het bereik te vergroten.

Voor de toepassing van innovatie zijn bij de start van het kabinet extra innovatiegelden beschikbaar gesteld, onder andere de MKB Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT), het Innovatiekrediet en SBIR. Deze zijn goed benut. Ook door de financiële bijdragen vanuit provincies is het totaalbudget gestegen tot ruim €67 miljoen; in 2018 en 2019 zijn in totaal 2.600 projecten toegekend.

Startups en andere innovatieve tech-bedrijven in het mkb zijn een motor voor vernieuwing. De groei van het aantal banen bij startups (gemiddeld 8 procent per jaar) is sinds de start van de coronacrisis vrijwel

¹⁴ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/08/kleinere-bedrijven-minder-gedigitaliseerd>, 2020. Op Europees niveau heeft 17% van de mkb-bedrijven succesvol digitale technologieën in het bedrijfsproces geïntegreerd, tegen 54% van de grote bedrijven. Bron: EC, *An SME strategy for a sustainable and digital Europe* (maart 2020).

¹⁵ DESI 2020: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.

Staatssecretaris Mona Keijzer met ondernemers in coronatijd. Met koning Willem Alexander in een winkel in Beverwijk, op bezoek bij beddenfabrikant Auping die ook mondkapjes ging maken, vanuit de auto online bijpraten met ondernemers uit diverse getroffen sectoren waar ze eerder in het voorjaar op bezoek was geweest, en pratend in Kennispark Twente met startups en Techleap.

op hetzelfde niveau gebleven.¹⁶ De afgelopen jaren is met netwerorganisatie Startup Delta en vanaf 2019 met opvolger Techleap de ondersteunende infrastructuur voor startups aanzienlijk versterkt. Met *special envoy* Constantijn van Oranje als nationaal en internationaal boegbeeld. In 2019 kwam er €65 miljoen extra beschikbaar voor startups. En recent deed het kabinet er nog eens €300 miljoen bij, uit te voeren door Techleap en de ROM's. Om alle regionale hubs in Nederland meer aaneen te smeden tot een soort Nederlandse Silicon Valley is in september 2020 de One Single Hub-regeling van start gegaan. En via programma's als NLgroeit en RISE leren scale-ups van elkaar hoe nog meer te groeien.

5. Regionale versterking van het mkb

Veel bedrijven zijn niet zonder reden ergens gevestigd. De bedrijfslocatie kan strategisch gekozen zijn, bijvoorbeeld vanwege logistieke voordelen, of al van generatie op generatie dezelfde zijn. Ze werken vaak samen met bedrijven in de buurt en met (kennis) instellingen en overheden in hun regio. In veel gevallen dóet een vestigingsplaats er toe voor een bedrijf.

Veel regionale samenwerking

Het is ook niets voor niets dat de samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden veelal regionaal is georganiseerd. Want daar op die plaatsen gebeurt het. Mooie voorbeelden zijn de innovatieclusters, zoals Brainport Eindhoven, maar ook – en voor veel ondernemers heel herkenbaar – de regionale netwerken zoals ondernemersverenigingen en -federaties en regionale mkb-afdelingen. Er is al veel regionale samenwerking op allerlei terreinen: menselijk kapitaal, bedrijfsleven en onderwijs (Techniekpact, Centers of Expertise, Samenwerkingsorganisatie Bedrijfsleven en Beroepsonderwijs), innovatie- en kennisdeling (topsectoren, innovatiemakelaars), internationaal ondernemen (Trade & Innovate), financiering (ROM's) et cetera. De laatste jaren is door de rijksoverheid ook sterk ingezet op versterking van de samenwerking in regionale netwerken (ecosystemen) op terreinen

zoals: digitalisering, cyberveiligheid, smart industry (sleuteltechnologieën, met voorbeelden zoals PhontonDelta en de NL AI-coalitie) en circulaire economie. De regionale samenwerking is divers, en hangt natuurlijk samen met de veelkleurigheid van het mkb. Regionale samenwerking, kennisdeling en ontmoeting is ook belangrijk voor ondernemers onderling. Want zo kunnen ondernemers zich aan elkaar optrekken en vraagstukken over bedrijfsvoering met elkaar bespreken. Voor de overheid is een belangrijk uitgangspunt dat wendbaarheid, vernieuwing en groei mogelijk worden waar ondernemers met innovatieve ideeën en ondernemers in het 'brede mkb' elkaar treffen.

MKB-deals

Met de MKB-deals van EZK en de kabinetsbrede Regio Deals, waarin ook mkb-projecten zitten, zijn recent extra impulsen gegeven aan de lokale versterking van het mkb. De eerste 9 MKB-deals zijn in juli 2020 van start gegaan, begin 2021 gaat een groep van naar verwachting 13 MKB-deals van start. Hiermee is in totaal circa €7,5 miljoen gemoeid. De MKB-deals – met mooie namen zoals 'Samen d'ran' (Achterhoek) en 'Family Next' (Overijssel) en 'BAR Innovatie High Five' (Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk) – richten zich bijvoorbeeld op het versterken van de samenwerking tussen het mkb en het regionale beroepsonderwijs, op digitalisering of het delen van kennis en samenwerken aan innovaties in familiebedrijven. De MKB-deals worden gesloten met provincies en gemeenten, maar de deals worden altijd gedragen door een consortium van bedrijven en instellingen in een regio.

Het is belangrijk om over de grenzen van de eigen regio te leren van anderen. Om de kennisdeling te stimuleren is met ondersteuning van EZK het Kennisnetwerk Regionale Economie gestart, in samenwerking met MKB-NL, KVK, VNG, G4o en IPO; Platform31 organiseert dit netwerk.¹⁷ De activiteiten richten zich op het uitwisselen van ervaringen, op goede praktijkvoorbeelden en webinars over bijvoorbeeld digitalisering, circulaire economie en – in deze tijden van crisis heel relevant – praktijkvoorbeelden die het herstel van de regionale economie bevorderen. Inmiddels zijn er zo'n 500 deelnemers op dit netwerk aangesloten.

¹⁶ Netherlands-employment-2020-dealroom-cbre-techleap, september 2020.

¹⁷ www.kennisnetwerkregionaleeconomie.nl.

Nauwere samenwerking Rijk en regio

Regionale samenwerking is de sleutel om het voor ondernemers zo te maken dat die beter kunnen doen waar ze goed in zijn: ondernemen. Met de huidige coronacrisis voor ogen is de voor de hand liggende vraag hoe de rijksoverheid en regionale overheden samen de schouders er onder kunnen zetten om het mkb te ondersteunen. In september 2020 hebben de gezamenlijke provincies onder regie van het IPO het 'Herstelplan Regionale Economie' uitgebracht.¹⁸ De provincies willen eendrachtig aan de slag. Het plan omvat een 10-punten-actieplan voor de periode 2020-2021. In het herstelplan geven de provincies aan dat ze zelf de hand aan de ploeg slaan, maar ook dat samenwerking met de rijksoverheid, de EU, de gemeenten en het bedrijfsleven hard nodig is.

Met EZK, andere departementen, de provincies en gemeenten wordt momenteel gesproken hoe hier invulling aan te geven. Dit is in lijn met de Tweede-Kamermotie die vraagt om uitwerking van het Herstelplan Regionale Economie en overleg met provincies en andere stakeholders.¹⁹ Hierbij wordt gebruik gemaakt van het Economisch Samenwerkingsplatform dat sinds begin 2020 is ingericht tussen EZK en de provincies om gezamenlijk de strategische ontwikkelingen te duiden die relevant zijn voor mkb-stimulering.²⁰

6. Maatschappelijke betekenis van het mkb

De economische betekenis van het mkb is evident. Die krijgt een diepere laag als de maatschappelijke betekenis wordt meegeteld. Mkb-ondernemers zijn vaak meer lokaal ingebed, van waaruit ze ook regionaal, landelijk dan wel internationaal opereren.

Familiebedrijven

Die lokale verwevenheid komt goed naar voren in onderzoeken naar familiebedrijven. Zo leveren familiebedrijven vaker dan niet-familiebedrijven een bijdrage aan lokale instellingen zoals sportclubs, kerken en scholen. Familiebedrijven gaan vaak lange relaties aan met medewerkers, klanten en leveranciers en zullen niet snel hun bedrijf verplaatsen omdat de omstandigheden elders beter zijn. Familiebedrijven bouwen hierdoor sterke sociale netwerken op, waardoor zij gemiddeld genomen innovatiever zijn, een betere toegang tot menselijk kapitaal hebben en minder geneigd zijn om te handelen uit economisch eigenbelang, maar des te meer vanuit de belangen van stakeholders.²¹

Maatschappelijke ondernemers

Bedrijven die een expliciete sociaal-maatschappelijke missie hebben zijn er ook: de zogeheten maatschappelijke ondernemingen.²² Maatschappelijk ondernemerschap is sinds enige jaren een groeiend fenomeen, ook in werkgelegenheid.²³ Er is gestart met het wetgevingstraject dat moet leiden tot een juridische status, de maatschappelijke BV, om deze categorie ondernemingen een sterkere positie te geven. Dat is een erkenning van en waardering voor de maatschappelijke missie die deze doorgaans kleinere ondernemers hebben.

Op zoek naar data

De maatschappelijke bijdrage wordt geleverd op een manier die past bij hoe het mkb is: lokaal, informeel en al ondernemend inspelen op mogelijkheden die zich voordoen. Zeker veel kleinere ondernemers hebben er geen weloverwogen strategie voor, ze doen het gewoon. Onderzoek is nodig om het in beeld te brengen.

¹⁸ IPO, *Herstel Regionale Economie na COVID-19 lockdown periode. Dynamische agenda duurzaam herstel van de economie (2020)* - <https://www.bciglobal.nl/uploads/9/artikelen/herstel-regionale-economie-na-covid-19-lockdown-periode.pdf>.

¹⁹ Kamerstukken II, 2019/20, motie nr. 35570, nr. 16, ingediend door de leden Heerma en Segers.

²⁰ Dit platform is het vervolg op de MKB Samenwerkingsagenda Rijk-Regio 2018-2019.

²¹ Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven, *Kenmerken, kansen en knelpunten in het familiebedrijf* (Zwolle 2020).

²² Sociale ondernemers worden nu maatschappelijke ondernemers genoemd. Dit is in lijn met de kamerbrief 'Kabinetsinzet Sociaal Ondernemen', 10 juli 2020, waarin aangegeven is dat sociale onderneming een (te) letterlijke vertaling is van het Engelse *social enterprise*.

²³ Social Enterprise NL, *Social Enterprise Monitor 2019*.

#innovatie #humancapital #familiebedrijven

MKB-deal Limburg: innovatie in het kleine familiebedrijf

Het is voor veel kleinere Limburgse familiebedrijven erop of eronder. Willen ze een opvolger hebben vanuit de familie, dan moeten ze vernieuwen. Dat gaat niet vanzelf. Met geld uit de MKB-deal van EZK krijgen ze een steun in de rug. Monique Princen, voorzitter MKB Limburg en eigenaar-directeur van carrosseriebedrijf Tal Techniek, en Ron Heutz, directeur van Heutz assurantiën, trekken de kar.

Princen: "Zo'n 80 procent van de economie in Limburg draait op het mkb en 70 tot 80 procent daarvan is een familiebedrijf. Familiebedrijven zijn voor onze provincie enorm belangrijk. Hun betekenis gaat verder dan louter economisch. Zij zijn ook stevig verankerd in en zeer betrokken bij de lokale gemeenschappen."

Heutz: "Uit onderzoek van de Universiteit van Maastricht blijkt dat, als er niet snel iets gebeurt, veertig procent van deze familiebedrijven over vijf jaar niet meer bestaat. Óf de ondernemers stoppen omdat zij geen opvolging hebben gevonden. Óf ze worden overgenomen. Het vinden van opvolging is voor veel familiebedrijven heel moeilijk, zo blijkt

uit onderzoeken. Dat komt omdat veel van deze bedrijven verouderd zijn. Voor dochter, zoon of andere familie zijn zij daarmee minder interessant voor overname. Innovatie is als het ware de sleutel voor een succesvolle bedrijfsoverdracht."

Princen: "De koplopers hebben geen hulp nodig. Die weten wel hoe zij hun bedrijf in de toekomst interessant moeten houden, ook voor toekomstige generaties. Maar het peloton dat daarachter opereert, dat kan wel wat hulp gebruiken. Denk aan ondernemingen met twintig tot veertig medewerkers, die vaak geen HR-afdeling hebben en *hands on* opereren. Deze ondernemers zijn vaak te druk met de sores van alledag en hebben nauwelijks ruimte om ver vooruit te kijken. Laat staan een jaar of vijf. En dat is wel nodig om te overleven. En om een levensvatbaar plan voor de toekomst te maken, zowel op het gebied van innovatie als voor de opvolging."

Meer weten over dit project? Of over de andere MKB-deals? Ga voor verhalen en video's naar het digitaal magazine <https://www.magazine-on-the-spot.nl/mkbdeals/>.

Zowel MKB-NL als het ministerie van EZK onderkennen dit en hebben recent verkennende studies laten uitvoeren naar de maatschappelijke bijdrage van het mkb.¹ Deze studies laten zien op welke aspecten de maatschappelijke

¹ Respectievelijk: Erasmus Impact Centre, *De maatschappelijke waarde van ondernemers. Een inventarisatie van de maatschappelijke waarde die het commerciële mkb creëert* (Rotterdam, december 2019) en Panteia, *Sociaal-maatschappelijke bijdrage van het mkb. Verkenning van dimensies, indicatoren en beschikbare bronnen* (Zoetermeer 2020).

Lege panden in winkelstraten kun je opfleuren zodat het niet zo opvalt, maar echt leuk in zo'n gevel natuurlijk niet. Niet alleen de retail, het hele mkb is belangrijker voor ons dan we wel eens denken, economisch, maatschappelijk en voor de beleving van onze leefomgeving. Ondernemers in het mkb geven vaak kleur aan onze leefomgeving en sponsoren allerlei culturele en sportieve activiteiten. In coronatijd komt de beweging op gang van #KoopLokaal, om het lokale mkb een steun in de rug te geven. Het Vakcentrum, de brancheorganisatie voor zelfstandige ondernemers in de retail, vertaalt dat naar een bewustwordingscampagne met de slogan 'De zelfstandig winkelier heeft MEERWAARDE'. Het Vakcentrum heeft daarbij ook een boek uitgebracht met cijfers, feiten en fotoverhalen, online te bekijken op www.vakcentrum.nl/meerwaardeboek.

betekenis van het mkb zichtbaar is te maken en van onderbouwing te voorzien.

Het onderzoek van het Erasmus Impact Centre in opdracht van MKB-NL laat zien dat de meeste mkb-ondernemers maatschappelijke waarde creëren door het ondersteunen van 'goede' doelen, innoveren, fungeren als opleider, bijdragen bij aan sociale cohesie en via hun bedrijfsvoering zorgen voor inclusiviteit, leefbaarheid, duurzaamheid en welzijn.

Het verkennende onderzoek van Panteia dat in opdracht van het ministerie van EZK werd uitgevoerd geeft een reeks indicatoren en potentiële databronnen om deze maatschappelijke bijdrage kwantitatief in beeld te brengen. Dit blijkt lastig, omdat data schaars zijn of niet uitgesplitst zijn voor het mkb. De rapporten bieden een basis voor verder onderzoek, en dus nog niet veel cijfers. Een gegeven dat wel al wordt genoemd in het Panteia-onderzoek, is dat kleinere bedrijven doorgaans meer Wajong- en WGA-arbeidsovereenkomsten per 10.000 contracten hebben dan grote(re) bedrijven. De onderbouwing van het maatschappelijk belang zal stapsgewijs nader worden onderzocht. Als eerste zal

worden gestart met een nadere kwantificering van het geven aan goede doelen.

Buy local

De coronacrisis heeft versterkt duidelijk gemaakt hoe belangrijk het mkb is voor de leefbaarheid van steden, dorpen en buurten. Op vele plaatsen in het land kwamen *buy local* initiatieven op die lokale producenten en winkeliers ondersteunen en ontstonden initiatieven waarbij winkeliers samenwerken binnen een digitaal platform. Gemeenten kunnen hierin een grote rol spelen. In Drenthe bijvoorbeeld subsidieert de provincie gemeenten om lokale ondernemers (verenigingen) te ondersteunen bij het opzetten van Drentse digitale winkelstraten.² Want als deze ondernemers het niet redden, zullen de winkelstraten waar wij als consumenten zo graag flaneren, sterk veranderen.

Levendigheid van steden en dorpen

De trend is dat het aantal winkels in stadscentra, dorpskernen en centrumgebieden zienderogen afneemt. De laatste tien jaar is het aantal fysieke winkelvestigingen met ruim 11 procent gedaald. Deze afname valt samen met de groei van het online winkelen.³ Maar is ook het gevolg van demografische trends als bevolkingskrimp- en vergrijzing en met andere consumentenvoorkeuren op het gebied van vrijetijdsbesteding. Met groeiende leegstand tot gevolg, vooral in middelgrote steden. De coronacrisis versterkt en versnelt deze ontwikkelingen. Om enige cijfers te noemen: voor de coronacrisis oriënteerde 32 procent van de consumenten zich bij voorkeur online voordat een product werd gekocht. Sinds de komst van het coronavirus is dit 48 procent. De online omzet van de detailhandel was in het tweede kwartaal 54,8 procent hoger dan vorig jaar in dezelfde periode.⁴ Waar vóór de coronacrisis de verwachting was dat een kwart van de winkeliers zou stoppen binnen een termijn van 5 tot 10 jaar, is nu de verwachting dat dat al volgend jaar het geval zou kunnen zijn. De retail zal erop moeten inzetten om digitaal goed vindbaar te zijn

voor consumenten en om nieuwe, innovatieve manieren te vinden om klanten te binden. De verwachting is dat binnensteden zich fundamenteel zullen (moeten) aanpassen om in te spelen op de veranderende wensen van bewoners en bezoekers om ook in de toekomst vitaal te zijn. Hiertoe wordt samengewerkt in de Retailagenda, die momenteel naar aanleiding van de coronacrisis strategisch herijkt wordt in samenspraak met alle partners.

7. Momentum

Het MKB-actieplan is het begin van structurele aandacht van de overheid voor het mkb, met extra aandacht voor het brede mkb. De coronacrisis heeft vanwege de grote gevolgen voor het mkb het belang van het mkb voor economie en samenleving nog meer zichtbaar gemaakt. Daarbij kunnen het brede en het innovatieve mkb kunnen niet zonder elkaar. Ze versterken elkaar. De samenwerking van het mkb met kennisinstellingen en grote bedrijven om te vernieuwen geeft de Nederlandse economie de robuustheid die nodig is om sterk te staan in de wereld van nu.

Er zijn forse stappen gezet voor het mkb. De (regionale) infrastructuur van samenwerking (ook wel ecosystemen) zijn inmiddels stevig en van een goed niveau. Dat helpt enorm om de grote vraagstukken van financiering, leven lang ontwikkelen, digitaliseren, internationaliseren en innoveren aan te kunnen.

De coronacrisis is nog niet voorbij. En zoals we allemaal weten staat de volgende grote opdracht al voor de deur, namelijk de transities naar de klimaatdoelen, op een manier die voor iedereen haalbaar en betaalbaar is. Daarbij staat de regulering van de arbeidsmarkt voor een grote opgave van vernieuwing. Er zijn genoeg grote en kleine uitdagingen voor de (nabije) toekomst. Het is de kunst om voor een sterk en vernieuwend mkb de samenwerking vast te houden die zichtbaar is in de aanpak van de coronacrisis. Het momentum is nu. Het herstelplan van het kabinet geeft daarvoor een vruchtbare ondergrond.

² www.provincie.drenthe.nl, mei 2020.

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/51/in-tien-jaar-tijd-ruim-11-procent-minder-winkels>CBS.

⁴ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/32/coronacrisis-jaagt-online-winkelen-aan-in-het-tweede-kwartaal>.

Hoofdstuk 2

Voortgang en resultaten

Actielijnen per thema MKB-actieplan

1 *Menselijk kapitaal*

- Verbeteren leercultuur in mkb
- Verbeteren samenwerking en aansluiting mkb en onderwijs
- Omscholing naar andere sectoren in mkb
- Stimuleren van ondernemerschap
- Modernisering wet- en regelgeving arbeidsmarkt

2 *Financiering*

- Intensivering bedrijfsfinanciering overheid
- Betere toegang tot financiering en verbetering ondernemersplannen (vraagzijde)
- Stimuleren alternatieve financiering (werking markt)
- Eerlijk zakendoen: verbeteren betaalbedrag

3 *Digitalisering*

- Digitalisering brede mkb
- Digitalisering industrieel mkb (Smart Industry)
- Veilig digitaal zakendoen

4 *Toepassing innovatie*

- Intensivering innovatie-instrumenten
- Stimuleren startups en scale-ups
- Versterken kennisuitwisseling bedrijven en kennisinstellingen
- Kennisverspreiding naar het brede mkb
- Maatschappelijk ondernemerschap
- Mkb en klimaatopgave

5 *Internationaal ondernemen*

- Voorlichting over Brexit
- Verbetering werking Europese interne markt voor mkb
- Versterking dienstverlening en advies internationaal ondernemen

6 *Regelgeving*

- Betere regelgeving met 'mkb als norm'
- Eerlijk zakendoen: aanbesteden, franchisewetgeving en platformeconomie
- Modernisering faillissements- en ondernemingsrecht

7 *Fiscaliteit*

- Fiscale liquiditeitssteun
- Verlaging van administratieve lasten

Menselijk kapitaal

1. Menselijk kapitaal

Actielijnen:

- > Verbeteren leercultuur in mkb
- > Verbeteren samenwerking en aansluiting mkb en onderwijs
- > Omscholing naar andere sectoren in mkb
- > Stimuleren van ondernemerschap
- > Modernisering wet- en regelgeving arbeidsmarkt

Wat zien we gebeuren?

Een jaar geleden was de grootste opgave voor het mkb nog om geschikt personeel te vinden en behouden. Het ging daarbij om een tekort aan technologisch geschoold personeel, waaronder vakkrachten. Door de coronacrisis is de situatie op de arbeidsmarkt drastisch veranderd. Aan de ene kant zijn er nog steeds tekorten in sectoren als techniek, ICT, onderwijs en zorg. Aan de andere kant loopt de werkloosheid snel op. Een belangrijke maatregel binnen de steunpakketten is de Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW). Deze is gericht is op werkbehoud. De NOW staat open voor werkgevers die als gevolg van de coronacrisis kampen met een substantieel omzetverlies. De afgelopen jaren zijn grote stappen gezet in het creëren van een permanente leercultuur in het mkb. Mede dankzij een groot aantal recente kabinetsinitiatieven voor leven lang ontwikkelen zijn veel mkb-ondernemingen nu bewuster bezig om de ontwikkeling van medewerkers te

stimuleren en brengen ze mogelijkheden voor bijscholing en omscholing actief onder de aandacht van hun medewerkers. Permanente educatie en ontwikkeling van werknemers, jong en oud, is inmiddels de norm bij veel bedrijven in het mkb.

De coronacrisis werkt als een katalysator. Mensen raken hun baan kwijt, er verdwijnen banen en door de ontwikkelingen van digitalisering ontstaan nieuwe banen; de arbeidsmarkt is enorm in beweging. Het kabinet heeft daarop gereageerd met een omvangrijk pakket ondersteunende maatregelen voor omscholing, bijscholing en begeleiding van werk naar werk in het crisis- en herstelpakket. Daarbij heeft het kabinet voorstellen overgenomen van het Comité voor Ondernemerschap, dat medio augustus een ambitieus plan heeft gelanceerd om honderdduizenden werknemers om te scholen en duurzaam inzetbaar te maken in sectoren die structureel met personeelstekorten kampen. Het Comité constateert een scheefgroei die over een langere periode op de arbeidsmarkt is ontstaan. De coronacrisis biedt volgens het Comité de kans om nu werk daarvan te maken.

Leren en ontwikkelen, op de werkvloer en daarbuiten, doet het mkb samen met het onderwijs, in allerlei publiek-private samenwerkingsconstructies. Met gastlessen, hybride docenten, leerwerkbedrijven, bedrijfsscholen en veel meer. De infrastructuur, zowel regionaal als landelijk, is in Nederland van hoog niveau. Samenwerkingsverbanden voor scholing en ontwikkeling zijn in alle regio's goed van de grond gekomen.

¹ Bron: CBS/UWV, publicatiedatum 2 oktober, peildatum 31 augustus 2020.

Maatregelen voor alle ondernemingen ³⁰	Gebruik in miljard €	Aantal ondernemingen
NOW-1: werkbehoud	€7,9 miljard, waarvan €5,1 miljard mkb	139.450 ondernemingen, waarvan 99% mkb. Hiermee worden 2,6 miljoen werknemersbanen ondersteund, waarvan 65% mkb.
NOW-2: werkbehoud	€5,3 miljard, waarvan €3,5 miljard mkb	63.125 ondernemingen, waarvan 99% mkb. NOW-1 en -2: meeste toekenningen naar ondernemingen met minder dan 10 werknemers (NOW-1: 74%, NOW-2: 68%).

#humancapital #levenlangontwikkelen #vakmanschap

GAP Academy schoolt om naar technische 'tekortberoepen'

"We weten dat veel bedrijven met technische beroepen zitten te springen om personeel, met ons team bij de GAP Academy helpen we hen aan werknemers die van zichzelf nog niet weten dat ze technisch talent hebben", zegt Maarten van der Vlist, bedrijfsleider Dok4 GAP Academy. "Dat is de gap, de kloof die we willen dichten. We doen dat met een speciale methode van testen, praktijkassessment, omscholing en matching."

De GAP Academy bestaat sinds 2017 en heeft inmiddels vestigingen in Stadskanaal, Drachten en Marum. Daarmee beslaat het werkgebied de vier noordelijke provincies. "We hebben al ruim 200 mensen naar een betaalde baan geholpen, tot nog toe vooral veel mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en statushouders, maar nu in coronatijd matchen we ook steeds meer werknemers met niet-technische beroepen die geen baan meer hebben of hun baan dreigen te verliezen. Dat doen we in nauwe samenwerking met gemeenten en het UWV. Het is van groot belang dat zij achter onze werkwijze staan en hun potentiële werknemersbestanden ontsluiten voor ons. Want zo kunnen wij doen waar we goed in zijn, het ontdekken van talenten van mensen. En kunnen zij hun doelen halen, de inzetbaarheid van mensen vergroten en mensen weer regie over hun eigen leven geven."

Kijken naar verborgen talenten

"Wat we doen is talenten van mensen in kaart brengen. We maken daarom zeg maar een omgekeerde selectie. We kijken niet naar een CV, maar naar wat mensen kunnen of misschien kunnen. Naar hun talenten dus. We testen mensen eerst: op hun motivatie en hun gevoel voor techniek. De praktijk wijst uit dat de helft doorgaat naar de volgende ronde. Die bestaat uit een 8-daags praktijkassessment met verschillende technische modules. Denk aan schilderen, metselen en installatietechniek. Daarbij wordt door de praktijkbegeleiders ook gelet op samenwerken en op werkhouding."

Opleiding en matching

"Zo'n tweederde van de kandidaten blijft over om het echte opleidingstraject van 2-8 maanden in te gaan. Door deze selectie is er aan het eind van de rit heel weinig uitval. Bij de selectie kijken we natuurlijk heel sterk naar de vacatures hier in de regio, want dat geeft de grootste kans op succes. We hebben enorm geïnvesteerd in de relaties met bedrijven. Daardoor kunnen alle kandidaten doorstromen naar werk met vastigheid of naar een (vak)opleiding. Onze methode van testen en assessment is heel geschikt om toe te passen in andere regio's. Daar werken we graag aan mee."

Meer info op www.gapacademy.nl.

Een groot aantal mkb-ondernemingen maakt volop gebruik van al die kansen om innovatiever, productiever en als werkgever aantrekkelijker te worden. Ook het uitgebreide aanbod van ondernemerschapsonderwijs is een prikkel voor leerlingen om ondernemer te worden in de uitdagende tijd van nu.

De coronacrisis maakt duidelijk dat modernisering van de arbeidsmarkt noodzakelijk is. Dat is ook voor het mkb uiterst relevant. Het is een bijzonder ingewikkeld vraagstuk, waarover de Commissie Regulering van Werk (de Commissie-Borstlap) in januari 2020 na uitgebreide consultaties een eindrapport uitbracht met de titel *'In wat voor land willen wij werken'*.¹ De opdracht aan de Commissie-Borstlap was om advies uit te brengen over de regulering van werkenden en arbeids- en opdrachtrelaties, met als doel deze beter aan te laten sluiten bij de behoeften en omstandigheden van de huidige tijd en (voorzover voorzienbaar) de toekomst. In het rapport worden aanbevelingen gedaan aan het kabinet om de werking en regulering van de arbeidsmarkt te moderniseren. De kabinetsreactie op dit rapport verschijnt spoedig.

Actielijnen

Verbeteren leercultuur in mkb

- Via de regeling **MKBIdée** kunnen **mkb-ondernemers zelf hun innovatieve oplossingen voor scholingsvraagstukken uitwerken**. Het is een experimentele regeling die nieuwe inzichten, tools en samenwerkingsvormen voor leren en ontwikkelen bevordert. Mede vanwege het grote succes van de eerste twee tenders (totaal 61 projecten gestart) worden in 2021 twee nieuwe tenders uitgevoerd. Op de eerste kan worden ingetekend tot en met 19 januari 2021. Voor deze tender is ruim €10 miljoen beschikbaar. Net als voorgaande jaren is er speciale aandacht voor technische en ICT-banen, de klimaat- en energietransitie en digitalisering. Het is niet meer nodig dat deelnemende mkb-ondernemingen onderdeel van die sectoren zijn, maar wel dat de verwachte projectresultaten een bijdrage leveren aan de genoemde uitdagingen. De opbrengsten van de

rondes uit 2018 en 2019 zullen de komende periode worden ingezet om met vernieuwde expertise aan de leercultuur binnen mkb-ondernemers te werken.

- Het kabinet heeft de ambitie uitgesproken om een doorbraak te realiseren op het gebied van Leven Lang Ontwikkelen (LLO). Dat kan alleen door dit onderwerp op zoveel mogelijk manieren in ons beleid terug te laten komen. Zo is LLO sinds 2018 een prioritair thema in het Techniekpact en een thema in onder meer de MKB-deals. Het kabinet heeft de **SER gevraagd om een actieagenda op te zetten voor een positieve leercultuur**. De SER verzamelt goede voorbeelden van plekken waar leren vanzelfsprekend is. Daarmee kunnen anderen zich laten inspireren en kunnen nieuwe samenwerkingsvormen ontstaan. Ook adviseert de SER over mogelijkheden in wet- en regelgeving. Tot slot werkt de SER aan een online community waarbinnen ondernemers en werknemers met elkaar in contact kunnen komen en kennis kunnen uitwisselen.
- Voorjaar 2020 is de **SLIM-regeling** van start gegaan. Daarmee trekt het kabinet **structureel €48 miljoen per jaar uit om leren en ontwikkelen in het mkb tot de normaalste zaak van de wereld te maken**. Mkb-ondernemers kunnen subsidie aanvragen om een bedrijfsschool op te richten, loopbaanadviezen voor hun werknemers te krijgen of specifieke vaardigheden te verbeteren. Elke mkb-ondernemer kan straks een subsidieaanvraag indienen. In de landbouw, horeca en recreatiesector mogen ook grotere bedrijven meedoen. Zij kunnen maximaal €24.999 krijgen. Ook samenwerkingsverbanden van meerdere organisaties kunnen een aanvraag indienen voor een subsidie van maximaal €500.000. Het geld kan worden ingezet om een leerrijke werkomgeving in een bedrijf te versterken, maar ook om werknemers met een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt een beroepsopleiding op maat te laten doen. Ook kunnen ondernemers subsidie krijgen voor het aanbieden van een praktijkleerplaats aan medewerkers die tijdens hun werk een (deel van een) mbo-opleiding willen volgen. De SLIM-regeling biedt een tegemoetkoming voor een deel van de kosten voor het bieden van een praktijkleerplaats van een derde leerwegtraject.
- Voorjaar 2020 heeft het kabinet als reactie op de coronacrisis het **'NL leert door'**-pakket gelanceerd. Daarmee is €50 miljoen beschikbaar gesteld

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/01/23/rapport-in-wat-voor-land-willen-wij-werken>.

voor ontwikkeladvies en om- en bijscholing. De ontwikkeladviezen zijn essentieel om werknemers inzicht in hun talenten te geven en te motiveren om over hun vaardigheden en hun carrière na te denken. Op 1 september 2020 werd bekend dat maar liefst 20.000 ontwikkeladviezen via gekwalificeerde loopbaanadviseurs al zijn toegekend. In 2021 volgt een nieuwe tranche van €30 miljoen voor zowel ontwikkeladviezen als om- en bijscholing. Dat betekent onder andere dat er 50.000 ontwikkeladviezen beschikbaar komen.

Verbeteren samenwerking en aansluiting mkb en onderwijs

- Om- en bijscholing kan alleen vorm krijgen wanneer onderwijsaanbieders en werkgevers goed samenwerken, zodat opleidingen aansluiten bij de behoeften in de arbeidsmarkt. Deze samenwerking krijgt op tal van manieren vorm: met gastlessen, hybride docenten, leerwerkbedrijven, bedrijfsscholen enzovoort. Via de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) wordt het beroepsonderwijs in Nederland door onderwijs en bedrijfsleven samen ingevuld. **De infrastructuur voor aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt is van een hoog niveau;** niettemin is het nodig om alert te zijn en is het een uitdaging om de kwaliteit hoog te houden.
- In dat kader was er eind 2019 een **MKB-Ondernemersberaad** bij een ondernemersvereniging in Alphen aan den Rijn, met staatssecretaris Mona Keijzer, MKB-Nederland voorzitter Jacco Vonhof, lokale ondernemers en onderwijsvertegenwoordigers.² Centrale thema was de uitdaging om elkaars werelden te begrijpen: verdiep je in het perspectief van de ander! Dit bepaalt het succes van investeringen in menselijk kapitaal. Zóveel partijen zijn vanuit verschillende invalshoeken betrokken, de medewerker of student die vaardigheden (bij)leert, de werkgever, scholingsaanbieders, overheden, sectororganisaties, HR-dienstverleners en meer. Niemand kan vaardigheden van personeel in z'n eentje naar een hoger niveau brengen.
- Het kabinet investeert al jaren in het identificeren en oplossen van knelpunten in de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. Dat gebeurt via het Katapult programma, uitgevoerd door het Platform Talent voor Technologie. Begin dit kalender jaar is aan **Katapult** een aanvullende subsidieopdracht gegeven om in twee jaar 1.000 nieuwe mkb-bedrijven zich duurzaam te laten aansluiten bij publiek-private samenwerkingsverbanden (PPS). Speciale aandacht is hierbij voor de tekortsectoren techniek, ICT en bouw. De PPS'en zijn veelal regionale en sectorale samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en bedrijfsleven. Het is belangrijk dat afzonderlijke mkb-ondernemers zich aansluiten bij verbanden om van alle ontwikkelingen op de hoogte te blijven en met één stem met het onderwijs te spreken.
- De snelwegen van de onderwijs-arbeidsmarkt infrastructuur zijn de leerwerk-studenten die het grootste deel van hun opleiding binnen een bedrijf genieten. Daarom investeert het kabinet extra in deze studenten. Met de **subsidieregeling praktijkleren** komt het kabinet tegemoet in de kosten die een werkgever maakt voor de begeleiding van deze studenten. Deze regeling is verlengd tot 2023. Een extra subsidiebedrag is beschikbaar gesteld voor de sectoren landbouw, horeca en recreatie en als gevolg van de corona-crisis eveneens voor sectoren die veel effect hebben ondervonden van de corona-crisis en waarbij de arbeidsmarktperspectieven goed zijn. Ook samenwerkingsvormen worden financieel ondersteund en wel via het **Regionaal investeringsfonds mbo (RIF)**. Het RIF is verlengd tot 2022. In mei maakte het kabinet bekend dat het €500 miljoen extra in het onderwijs investeert om de gevolgen van de coronacrisis te verzachten. Een deel van dit geld is bedoeld om het praktijkonderwijs op peil te houden.
- Samenwerking tussen het mkb en het hoger beroepsonderwijs (hbo) biedt veel voordelen voor zowel bedrijven in het mkb als voor studenten en hogescholen. Bedrijven kunnen hoogopgeleide mensen binnenhalen en daarmee nieuwe kennis. Studenten krijgen de kans om te ervaren dat het mkb een interessante leer- en werkomgeving biedt, om een interessante baan in het mkb te bemachtigen en zich optimaal voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Hbo-opleidingen hebben zo de gelegenheid de relaties

² <https://www.magazine-on-the-spot.nl/mkb-ondernemers-beraad-02/daarom-mkb-ondernemersberaad/>

met de bedrijven in het mkb te intensiveren, waardoor de opleidingen kunnen blijven innoveren. Dat is de reden voor de ministeries van EZK en OCW om samen met VNO-NCW en MKB-Nederland het initiatief nemen voor de **mkb-route in het hbo**. Het gaat hierbij om werkend-lerentrajecten die te vergelijken zijn met (beroepsbegeleidende leerweg) bbl-trajecten in het mbo. De mkb-route wordt breed uitgerold in diverse sectoren, zoals techniek, bouw en logistiek. Inmiddels zijn er zeven pilots, verspreid over het land. Eind 2020 worden de pilots verenigd in een meerjarig programma 'De mkb route in het hbo'.

Omscholing naar andere sectoren in mkb

- Op 28 augustus heeft het kabinet een omscholingsregeling gepresenteerd. EZK trekt **€38 miljoen uit om mensen om te scholen naar tekortberoepen in het mkb**. Het gaat om een omscholingssubsidie uit het crisis- en herstellepakket. De subsidie komt beschikbaar voor mkb-werkgevers

of samenwerkingsverbanden van mkb-werkgevers en O&O-fondsen in kraptesectoren. De subsidie kan gebruikt worden om de kosten te vergoeden van een (omscholings)opleiding van een nieuw aan te nemen medewerker. De overheid zal 50% van de kosten voor de intersectorale scholing vergoeden. De werkgever draagt zelf zorg voor de rest, uit eigen middelen, sectorale opleidings- en ontwikkelingsfondsen (O&O) of andere samenwerkingsverbanden. De verwachting is dat van dat bedrag ongeveer 9.000 trajecten met een gemiddeld subsidiebedrag van €3.750,- per stuk kunnen worden gesubsidieerd, zijnde 50% van de verwachte gemiddelde kosten van een omscholingstraject van €7.500,- per individu. Met deze regeling wil de overheid mkb-werkgevers het vertrouwen geven om te investeren in scholing voor nieuwe medewerkers.

- Als onderdeel van het crisis- en herstellepakket presenteerde het kabinet op 23 september de invulling van het **sociaal pakket waarmee ruim €850 miljoen**

SealteQ
BESCHERM EN BEHOUDT

#humancapital #digitalisering

MKB!dee 'All in the game'

Wat als je een groeiend bedrijf hebt in de betontechniek maar je kunt moeilijk aan nieuwe werknemers komen? Wat als je het geluk hebt dat je mbo-leerlingen kunt aantrekken, maar je komt er achter dat leren uit boeken niet echt hun ding is? Breng het als een game! Een MKB!dee uit de lichting 2019, geïnitieerd en uitgevoerd door Gerthé Klaassens, directeur bedrijfsvoering van SealteQ.

"Door de krapte op de arbeidsmarkt hebben bedrijven in de betonsector grote moeite om technisch personeel te vinden én te binden. De vraag is groter dan het aanbod en de sector is niet populair bij jongeren. Bedrijven als SealteQ moeten daarom soms mensen aannemen die niet voldoende gekwalificeerd zijn. Maar het is lastig te zien welke mensen het juiste potentieel hebben.

Ook is er geen goed instroomprogramma. De nieuwe medewerkers moeten met de basistheorie beginnen, maar ze leren niet graag uit boeken ..."

Het idee

"Gamification biedt interessante mogelijkheden voor onboarding met eigentijdse selectietools en leermiddelen. Dat maakt de kennismaking en het leren leuker. En het laat zien dat de sector met de tijd meegaat. In fase 1, de start, maakt een nieuwe medewerker in twintig dagen tijd kennis met het bedrijf. Na succesvolle afronding volgt fase 2, een persoonlijke leerroute. Die bestaat uit een serie vakinhoudelijke lesmodules. We doen dat

allemaal met een personeelsapp-op-maat. Daarin zitten gamification-elementen, scores, doelen en interactie met voorlieden. De opzet is taakgericht, zodat medewerkers snel inzetbaar zijn op de werkplek."

"Ook teamvorming is voor ons heel belangrijk. Kunnen samenwerken. Daarom gaan leerlingen met ervaren medewerkers en voorlieden een speciaal ontwikkelde escaperoom in. De games en gametechnieken sluiten aan op de mbo-opleidingen beton – niveau 2 en 3. Het project wordt nu uitgewerkt en medio 2021 opgeleverd. Het eindresultaat stellen we beschikbaar aan iedereen die er belangstelling voor heeft."

Met wie doen we het?

"Wij van SealteQ zijn een snelgroeiend bedrijf in de betonsector, met zeven vestigingen in Nederland en een hoofdkantoor in Stadskanaal. We leveren onderhoudsoplossingen voor beton, staal en gevels aan uiteenlopende opdrachtgevers in de industrie, de infrastructuur en de bouw. Voor 'All in the game' werken we samen met TriamFloat, dat gespecialiseerd is in de ontwikkeling van leerprogramma's. En met Up to Us, een bedrijf dat is gespecialiseerd in het samenbrengen van bedrijven, hun medewerkers en jongeren. Regionaal werken we natuurlijk samen met de ROC's in de buurt."

Ga voor deze en tientallen andere slimme MKB!deeen van ondernemers voor scholing, bijscholing en omscholing naar www.mkbideenetwerk.nl.

wordt geïnvesteerd in werk en scholing. Het kabinet ondersteunt werkzoekenden waar dat nodig is naar ander werk. Hierbij wordt maatwerk verleend. Het kabinet investeert in de dienstverlening door het UWV en door gemeenten en in regionale mobiliteitsteams. Daarnaast is er speciaal aandacht heeft voor zelfstandigen en kwetsbaren op de arbeidsmarkt. Om een nieuwe toekomst te zoeken, of je aan te passen aan de nieuwe omstandigheden, moeten veel mensen zich oriënteren op nieuw werk en soms hun expertise aanpassen of hun competenties uitbreiden. Daarom wordt geïnvesteerd in (om)scholing en ontwikkeladviezen. De ondersteuning verloopt direct via het individu, de (toekomstige) werkgever of via sectoraal maatwerk. Ook de regionale teams kunnen werkzoekenden wijzen op en ondersteunen bij de aanvraag van deze scholingsinstrumenten.

Stimuleren van ondernemerschap

- NLgroei is gericht op het wegnemen van belemmeringen voor groei. Het bereik van de doelgroep is flink vergroot door de samenwerking met Businessboost voor het jaarlijkse congres, waar in oktober voor de tweede keer 6.000 ondernemers bijeenkwamen in Ahoy. Na ruim vier jaar is er veel gerealiseerd. Zo zijn totaal 1.600 1-op-1 matches tot stand gekomen, waar een ondernemer circa drie gesprekken voert met een ervaren ondernemer (mentor) over zijn groeivraag gedurende een jaar. En er zijn 2.000 matches in peer-2-sessies gerealiseerd. Dit gaat om eenmalige gesprekken, waar een ervaren mentor spreekt over groei met een achttal ondernemers. **NLgroei realiseerde in 2020 een verdubbeling van de matches** ten opzichte van 2019. De verdere regionalisering van het programma kreeg vorm door in zeven regio's meerdere regionale bijeenkomsten per jaar te organiseren. Daarnaast is er sinds 2019 een **Potential-programma voor scale-ups** met potentie, waarin ondernemers met een omzet vanaf een half miljoen euro worden geselecteerd om deel te nemen aan het mentorprogramma en NLgroei-bijeenkomsten. Inmiddels hebben 100 bedrijven hiervan gebruik gemaakt. In coronatijd organiseert NLgroei digitale bijeenkomsten voor ondernemers over specifieke thema's in coronatijd.

- Op initiatief van het Comité voor Ondernemerschap is in 2019 door EZK en met steun van OCW het programma **OzLab gestart, om ondernemerschap en ondernemendheid in het onderwijs te verankeren en versterken**. Samen met studenten, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven zet het programma in op het versterken van de eigen leercultuur en van mkb'ers via onderzoek en kennisuitwisseling. Inmiddels is een studiegids gemaakt die het initieel en post-initieel ondernemerschapsonderwijs ontsluit. In 2020 is een extra impuls gegeven aan vijf bewezen regionale samenwerkingen tussen kennisinstellingen (HBO, WO en MBO) en mkb-bedrijven. Daarnaast is er wordt geïnvesteerd in het versterken van (wetenschappelijk) onderzoek naar ondernemerschap en ondernemende vaardigheden door middel van circa 7 themagerichte expertmeetings per jaar. Dit jaar is een segmentatie-model ontwikkeld dat meer inzicht geeft in de drijfveren en motivatie van jongeren (12-24 jaar) voor ondernemerschap. Daarnaast wordt in januari 2021 een bloemlezing gepubliceerd met de laatste wetenschappelijke inzichten over ondernemerschapsonderwijs. Ook is een hackaton georganiseerd om ondernemendheid in het mbo corona-proof te maken en is een onderzoek gestart naar de vraag welke ondernemende vaardigheden het verschil maken in tijden van corona. De uitkomsten komen dit najaar beschikbaar.

Modernisering wet- en regelgeving arbeidsmarkt

- **Loondoorbetaling bij ziekte** wordt voor kleine ondernemers makkelijker en goedkoper. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en werkgeversorganisaties hebben met elkaar afspraken gemaakt over loondoorbetaling bij ziekte, en met het Verbond van Verzekeraars is in december 2018 een convenant getekend³. Dit zijn de belangrijkste afspraken die op dit moment worden uitgevoerd:
 - Per 1 januari 2020 is er een **MKB-verzuim-ontzorg-verzekering** beschikbaar, waardoor kleine werkgevers optimaal ontzorgd worden. Deze verzekering vangt het financiële risico op en helpt bij

³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/12/20/kamerbrief-maatregelen-loondoorbetaling-bij-ziekte>.

- de verplichtingen en taken rond de loondoorbetaling bij ziekte.
- Per 1 januari 2022 wordt de premie voor het Arbeidsongeschiktheidsfonds (Aof) gedifferentieerd naar een lagere premie voor kleine werkgevers en een hogere premie voor middelgrote en grote werkgevers. De financiële tegemoetkoming voor kleine werkgevers bedraagt €450 miljoen.
 - Naar verwachting wordt per 1 januari 2021 het medisch advies van de bedrijfsarts bij de toets op re-integratie-inspanningen (RIV-toets) leidend. Op basis van dit advies richten werkgever en werknemer het re-integratietraject in. Om te stimuleren dat het medisch advies van de verzekeringsarts gebaseerd zijn op gelijke uitgangspunten investeert het kabinet €10 miljoen in een kwaliteitsverbetering. ZonMw⁴ heeft hiervoor een opdracht gekregen. Het programma loopt tot 2025.
 - De transparantie rondom loondoorbetaling wordt verder verbeterd. Het wordt voor kleine werkgevers helderder waar het UWV hen op beoordeelt bij de re-integratie van zieke werknemers (RIV-toets). Het programma “Verbetering kwaliteit poortwachtersproces” loopt van 2020 tot en met 2025.⁵ Dit programma moet ertoe leiden dat mensen weer sneller aan het werk komen en de druk op werkgevers verlaagd wordt.
 - Werkgevers krijgen meer grip op het zogeheten ‘tweede spoor’. Dit betekent dat zieke werknemers niet terugkeren op de oude werkplek maar bij een andere werkgever. Door bovenstaande maatregelen krijgen werkgevers meer zekerheid over de inzet van het ‘tweede spoor’ en kunnen ze dan samen met de medewerker een plan maken. Daarbij krijgt de medewerker een grotere rol dan nu.
 - **De Wet Arbeidsmarkt in Balans (WAB)** is per 1 januari 2020 ingevoerd. Maatregelen rondom premie-differentiatie in de Werkloosheidswet, oproepkrachten en ontslag zijn hiermee van kracht geworden.
 - Het kabinet wil **schijnzelfstandigheid en concurrentie op arbeidsvoorwaarden tegengaan**. De beoogde maatregelen dienen zekerheid te geven aan zelfstandigen (zzp’ers) en hun opdrachtgevers dat er geen sprake is van een dienstbetrekking. Zoals in de vijfde voortgangsrapportage over de maatregelen betreffende zzp’ers is aangegeven⁶, worden de verschillen tussen zelfstandigen en werknemers reeds verkleind door de afbouw van de zelfstandigenaftrek met ingang van 2020 en door de inzet op een arbeidsongeschiktheidsverzekering en een pensioen voor zzp’ers. Daarnaast gaat de webmodule een volgende fase in waarbij opdrachtgevers gebruik kunnen maken van dit instrument in de vorm van een pilot. De webmodule wil opdrachtgevers duidelijkheid en waar mogelijk zekerheid geven over de kwalificatie van de arbeidsrelatie voor de loonheffingen.
 - Verder bekijkt het kabinet hoe de **arbeidsmarktpositie van werkenden in de platformeconomie** versterkt kan worden en denkt daarom concreet na over maatregelen waarvoor naar verwachting nieuwe regelgeving nodig is. Op deze manier wil het kabinet eraan bijdragen dat een komend kabinet desgewenst snel stappen kan zetten om deze problematiek aan te pakken.

⁴ ZonMw is de Nederlandse organisatie voor gezondheids-onderzoek en zorginnovatie.

⁵ https://www.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/Preventie/Poortwachter/Verbetering_kwaliteit_poortwachters-proces_.pdf

⁶ Kamerstukken II, 2019/20, 35074, nr. T.

Financiering

2. Financiering

Actielijnen:

- > Intensivering bedrijfsfinanciering overheid
- > Betere toegang tot financiering en verbetering ondernemersplannen (vraagzijde)
- > Stimuleren alternatieve financiering (werking markt)
- > Eerlijk zakendoen: verbeteren betaalbedrag

Wat zien we gebeuren?

Voor veel bedrijven in het mkb is goede toegang tot financiering één van de belangrijkste uitdagingen. Hoe kom je als ondernemer aan voldoende kapitaal voor het runnen en laten groeien van je bedrijf? Die uitdaging is alleen maar pregnanter geworden door de coronacrisis. Hoe overleef je als ondernemers? Doordat vanwege de coronacrisis de omzet bij veel bedrijven plots wegviel, raakten veel bedrijven in acute geldnood. Het is voor veel ondernemers nog steeds een moeilijke tijd en, zolang er geen vaccin is, een kunst om het hoofd boven water te houden.

In een open markteconomie is de markt aan zet om financieringsoplossingen te bieden, maar hiermee is niet alles gezegd. Juist in crisistijd en voor bepaalde groepen mkb'ers, vooral kleinere en innovatieve ondernemers, is het extra moeilijk om financiering aan te trekken. Deze crisis laat zien dat ondernemers schokken moeten absorberen en moeten omgaan met veel risico's. Dat heeft gevolgen voor de financierbaarheid van het mkb. Ook legt dit extra druk op financiers. De coronacrisis is van zo'n omvang, en de noodzakelijke gezondheidsmaatregelen van de overheid zijn zo ingrijpend voor de economie en ondernemers, dat de overheid eigenlijk niet anders kon dan interveniëren met financiële en fiscale steunmaatregelen. Naast de omvangrijke steunpakketten die de overheid in hoog tempo ter overbrugging beschikbaar heeft gesteld aan het mkb in de vorm van subsidies, leningen en garanties, zijn ook banken ingesprongen. Zij hebben op grote schaal aflossingen en rente tijdelijk opgeschort ter waarde van €3 miljard en nieuw krediet(ruimte) verstrekt ter waarde van €23,7 miljard, waarvan €1,6 miljard met overheidsre-

gelingen.¹ Hiermee zijn uiteraard niet alle ondernemingen geholpen. Het overheidsinstrumentarium ondersteunt juist die groepen ondernemers die moeilijker aan financiering komen, zoals ondernemers die nog geen klant zijn bij een bank. Uitgangspunt hierbij blijft dat in de kern gezonde bedrijven worden ondersteund. Immers, in een gezonde markteconomie is sprake van bedrijvendynamiek, waarbij minder productieve bedrijven verdwijnen en nieuwe, innovatieve en productieve bedrijven de kans hebben om te groeien. Er is een groep ondernemingen waarvoor externe financiering niet de juiste oplossing is, bijvoorbeeld omdat hun verdienmodel zijn langste tijd heeft gehad en niet meer voldoende rendabel is.

De Nederlandse economie en kapitaalmarkt staan niet op zichzelf. De Nederlandse economie opereert als open economie bij uitstek in een Europese context, ook al is het zo dat veel mkb'ers zich vooral op de binnenlandse markt richten. Echter hebben veel van hen indirect wel te maken met bedrijven in het buitenland voor aanvoer van grondstoffen of onderdelen, en afname van producten. Kapitaalmarkten zijn internationaal georiënteerd. Er is daarom Europese wetgeving over banktoezicht, over alternatieve financieringsvormen en over de risicokapitaalmarkt, die de regels voor banken en andere financiële spelers bepaalt. Evenals in Nederland is in Europa het aandeel markt- of *equity*-financiering beperkt. Mede hierom wordt in Europees verband gewerkt aan het verder versterken van de Europese kapitaalmarktunie. Op 24 september 2020 heeft de Europese Commissie haar nieuwe Actieplan voor de kapitaalmarktunie gepresenteerd dat langs drie doestellingen vormgegeven is.² Naast het zorgen voor een betere toegang tot financiering voor Europese bedrijven (ter ondersteuning van economisch herstel) heeft het actieplan tot doel om sparen en investeren voor de lange termijn te stimuleren en de Europese kapitaalmarkten te integreren tot een echte interne markt. Deze doelstellingen komen sterk overeen met de prioriteiten van het kabinet, waaronder de prioriteit om voor betere toegang tot kapitaalmarkten

¹ NVB, Coronamonitor, (4 september 2020). Dit betreft het totaal van de BMKB-C en de GO-C.

² COM (2020) 590.

voor bedrijven (vooral in het mkb) te zorgen.³ De acties zullen de komende jaren verder worden uitgewerkt. In november 2019, een aantal maanden voordat de coronacrisis uitbrak, is de beleidsvisie mkb-financiering gepresenteerd.⁴ Deze visie omvat een beleidskader en een actieplan voor de vraag- en de aanbodzijde van de mkb-financieringsmarkt, evenals op een gezonde werking van de markt. Doel is om het mkb een optimale toegang mkb tot financiering te verschaffen. De coronacrisis is er weliswaar tussendoor gekomen, maar deze beleidsvisie is nog steeds relevant. De uitvoering is vertraagd, omdat de tijdelijke regelingen voor de coronacrisis begrijpelijkerwijs veel tijd en aandacht hebben opgeëist.

³ Kamerstukken II, 2019/20, 22112, nr. 2829.

⁴ Kamerstukken II, 32 637 nr. 386.

Intensivering bedrijfsfinanciering overheid

- De coronacrisis heeft in 2020 een intensivering noodzakelijk gemaakt die ongekend is qua omvang en snelheid van totstandkoming. Tijdens de eerste twee kwartalen dat de coronacrisis de economie in zijn greep hield, waren de steunmaatregelen vanwege de acute geldnood vooral gericht op de **onmiddellijke en grootschalige versterking van de liquiditeit van het hele mkb**. Extra overbruggingskredieten werden beschikbaar gesteld via verruiming van de microfinanciering (Qredits), van de borgstelling voor mkb-kredieten (BMKB-C) en van de Garantstelling Ondernemingsfinanciering (GO-C). Vervolgens is daar de Kleine kredietregeling corona (KKC) voor het kleine mkb met een geringe financieringsbehoefte en de COL-regeling bijgekomen. Voor de COL-regeling geldt dat de ROM's een overbruggingslening kunnen

Steunmaatregelen voor mkb ⁴¹	Gebruik in miljoen €	Aantal ondernemingen
TOGS: specifieke sectoren	864	215.953
TVL: vaste lasten specifieke sectoren	437	32.458
Tozo: zelfstandige ondernemers (incl. zzp'ers)	Tozo-1: 2.500 Tozo-2: 800	Tozo-1: 364.000 Tozo-2: 103.000
BMKB-C: ophoging borgstelling mkb	858	4500
GO-C borgstelling (middel)grote bedrijven	659	78
Qredits: overbruggingskrediet uitstel aflossing en rentekorting	14,9 5,9	1.025 6.533
COL: overbruggingslening voor startups, scale-ups, innovatieve mkb en familiebedrijven	220	761
KKC: garantieregeling kleine bedrijven	42	1.188

⁴¹ Bronnen: TOGS: RVO, peildatum 6 oktober 2020; TVL: RVO, peildatum 6 oktober 2020; TOZO: SZW/UWV/CBS, peildatum begin september 2020. De getallen bij het aantal ondernemingen betreffen aanvragen en nog geen definitieve toekenningen. Het zijn voorlopige cijfers vanwege de decentrale uitvoering en administratieve vertraging in de verwerking door gemeenten en CBS. SZW heeft een schatting gemaakt van het aantal aanvragen op basis van een steekproef van ongeveer 150 gemeenten. Opgemerkt dat aanvragers meerdere ondernemingen kunnen hebben. Naast deze schattingen rapporteert het CBS voorlopige cijfers op basis van registratiebestanden. De cijfers zijn uit de antwoorden op de Kamervragen bij de 4e incidentele Suppletioire Begroting inzake het steun- en herstellepakket, die op 21 september 2020 naar de Kamer zijn gestuurd. BMKB-C, GO-C en KKC: Coronamonitor Nederlandse Vereniging van Banken, peildatum 29 september 2020, publicatiedatum 2 oktober 2020; de cijfers zijn inclusief de reguliere bedragen voor deze regelingen. Qredits: Qredits, peildatum 2 oktober 2020. COL: Techleap (live dashboard-airtable), peildatum 1 oktober 2020.

verstrekken aan bedrijven die niet bancaire gefinancierd zijn. Dit zijn vooral startups/scale-ups, innovatieve mkb-bedrijven en daarnaast familiebedrijven.

- Nu in de herstelfase begint de focus te verschuiven van herstel van liquiditeit naar maatregelen die **verbetering van de solvabiliteit** (de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen) van het mkb wil bewerkstelligen. Zo heeft het kabinet aangekondigd €300 miljoen te reserveren voor een herkapitalisatiefonds van het bedrijfsleven dat (middel)grote bedrijven moet helpen te herkapitaliseren. Dit sluit aan bij het advies van het Comité voor Ondernemerschap in het MKB-herstelplan. Definitieve besluitvorming vindt plaats in het najaar op basis van de nadere uitwerking van dit fonds voor de private partijen. Ook stelt het kabinet €150 miljoen beschikbaar om het fondsvermogen van de ROM's te versterken en wordt gewerkt aan een nationale scale-up faciliteit. Met deze faciliteit worden investeringen in het eigen vermogen van scale-ups gedaan, zodat hun solvabiliteitspositie verbetert en deze bedrijven kunnen doorgroeien.⁶
- Los van deze corona steun- en herstellepakketten is het mkb in het afgelopen jaar ondersteund met de **reguliere financieringsregelingen en garantstellingen**, zoals BMKB, Qredits microfinanciering, SEED Capital en Vroege Fase Financiering. De beschikbare budgetten voor de SEED Capital zijn opgehoogd en de financiering van Qredits is voor de lange termijn beschikbaar gemaakt doordat de afgelopen jaren verschillende nieuwe financiers zijn toegetreden. Sinds 2018 heeft Qredits in totaal ruim 10.000 kredieten verstrekt voor een totaalbedrag van €231,6 miljoen (sinds de oprichting zijn dit er ruim 20.000). Het aantal verstrekte kredieten neemt de afgelopen jaren toe. Ten aanzien van de SEED Capital regeling is ook dit jaar extra budget vrijgemaakt. Tijdens de voorjaartender is het budget van €32 miljoen volledig uitgeput en verdeeld over een zestal fondsen. Met de private inleg opgeteld betekent dit dat er in totaal voor €67,5 miljoen aan extra kapitaal voor startups beschikbaar komt. Dit najaar wordt er nog een reguliere SEED-tender gehouden met een EZK budget van €20 miljoen. Tenslotte zijn sinds 2018 in

het kader van de BMKB (exclusief BMKB-C) ruim 7.000 borgstellingen verstrekt voor een totaalbedrag van €1,3 miljard.

- Met de oprichting van twee nieuwe ROM's, in Utrecht en Flevoland, is inmiddels een **vrijwel landelijk dekkend netwerk van ROM's** gerealiseerd. Deze regionale ontwikkelingsmaatschappijen verstrekken via hun fondsen risicokapitaal. ROM's investeren in verschillende ondernemingen via diverse fondsen gericht op de verschillende fases waarin een bedrijf zich kan bevinden. Ook ondersteunen de ROM's ondernemers in tijden van crisis, zoals nu bij de gevolgen van de corona-crisis.
- Het onderzoek naar **durfkapitaal in de vroege fase** (uitgevoerd door onderzoeksbureau KplusV) wordt momenteel afgerond en zal dit najaar aan de Kamer worden aangeboden. Met dit onderzoek wordt tevens invulling gegeven aan de motie van de leden Amhaouch, Bruins, Aartsen en Verhoeven die hebben verzocht te onderzoeken hoe het doel van de zogeheten Tante Agaath-regeling op niet-fiscale wijze kan worden bereikt.

⁶ Kamerstukken II, 2019/20, 35420, nr. 105 (Steun- en herstellepakket, 28 augustus 2020).

#innovatie # digitalisering #financiering #internationaalondernemen #humancapital #toerisme

Delfts blauw van oer-Hollands naar modern design

Het wegblijven van internationale toeristen is een enorme dreun voor Heinen Delfts Blauw, het oer-Hollandse bedrijf dat we allemaal wel kennen van onze opa's en oma's. Directeur Jorrit Heinen: "We zijn voor 85 procent afhankelijk van toeristen die onze traditionele toeristische souvenirs, zoals molens en klompen, zo mooi vinden. Het roer moet om. We hebben inmiddels trendy producten ontwikkeld voor de Nederlandse markt. En we zetten nu vol in op online marketing en verkoop."

"Gelukkig waren we voor corona al bezig met het ontwikkelen van nieuwe producten met hedendaagse vormgevers, zoals de inmiddels populaire serviezen Blauw Vouw en Blauw Bloesem. Dat gaat nu versneld. We moeten wel. In maart zagen we het al gebeuren. We hadden in onze vestiging in Delft, waar jaarlijks 80.000 bezoekers komen, recent de tentoonstelling 'Delfts Blauw is Hot'. Maar de bezoekers bleven massaal weg. We hebben de tentoonstelling na twee weken afgeblazen. In de zomer kwamen nog wat Duitsers en Belgen, maar de Amerikanen en Russen hebben we niet gezien. En zij zijn de toeristen die de portemonnee trekken voor een dure impulsaankoop, als herinnering aan hun bezoek aan Holland. Het ziet er naar uit dat ook de komende zomer de toeristen niet zullen komen. We hebben de afgelopen tijd aan het 'infuus' van de overheid gehangen, gebruik gemaakt van alle regelingen zoals de NOW, de TOGS enzo. Toch hebben we nu voor onze vestiging in Delft/Rijswijk faillissement moeten aanvragen."

Vernieuwen is hard werken

"Het roer moet dus om. Creatief denken en nieuwe producten ontwikkelen. Het vernieuwen van je bedrijf doe je niet van de ene op de andere dag. Denk alleen al aan de productie in het lagere prijssegment waarvoor we behoorlijk afhankelijk zijn van het Verre Oosten, van

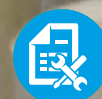
logistiek en transport over zee. Maar denk ook aan het imago. Veel mensen kennen Delfts blauw van wat bij opa en oma op de kast staat. Het is hard werken om dat imago te veranderen. We gebruiken daarbij de slogan 'Creating new traditions'. In goed Nederlands: 'Creëren van nieuwe tradities'."

Zelf het atelier in

"Zelf ben ik na jaren ook weer het atelier ingedoken. Om de Waterval collectie te maken. Dat is Delfts blauw met echt een modern karakter. En daarnaast hebben we de Made-Lief collectie razendsnel opgezet. Echt handgemaakt en handbeschilderd Delfts blauw aardewerk, dat volledig in Nederland gemaakt is en dat ook nog eens tegen fabrieksprijzen in ons land aangeboden wordt. Delfts blauw is Nederlands cultuurgood. Dat moeten we levend houden. Om dit historische ambacht niet verloren te laten gaan, zijn we begonnen met masterclasses. Want kijk, je kunt het vak Delftsblauwschilderen nergens op een opleiding leren, alleen van een ervaren meester-schilder."

Meer omzet via online kanalen

"Creativiteit zit in het DNA van ons bedrijf. We zullen ook creatief moeten zijn in het opzetten van onze distributie en marketing. We leggen nu veel contacten met kleinere kadowinkels overal in Nederland en met distributiepunten over de grens. En we investeren in online marketing, mensen moeten ons weten te vinden en wij moeten bij onze doelgroepen op het scherm langskomen. Dat doen we met campagnes, online vooral. Internationaal was het tot nog toe schieten met hagel, het is de kunst beter onze doelgroepen te vinden en te verleiden. Maar ja, Delfts blauw kopen als mensen niet in Holland zijn geweest, dat doen ze niet zo snel hè. We merken dat nationaal onze omzet via online kanalen stijgt: voor corona was dat 5 procent, nu wel zo'n 40 procent. Dat geeft perspectief."

#innovatie #toerisme

Delfts hotel wordt 'groen en zo'

Van de ene op de andere dag werd het stil in Hotel De Emauspoort in Delft. Door corona. De eigenaren zaten intussen niet stil. Na een verloren zomer gooiden ze het roer om en begonnen een plantenwinkel in de lobby van het hotel: 'Emauspoort Groen & zo'.

Maart 2020. Het familiehotel, dat 75% van zijn omzet haalde uit Amerikaanse toeristen, was die markt ineens helemaal kwijt. En het lukte in de zomer niet om dat weer vlot te trekken, omdat het toeristisch en zakelijk vliegverkeer van over de oceaan nauwelijks herstelde. De verwachting is dat dit voorlopig zo zal blijven. Hotelier Jeroen Struyk: "De harde realiteit is dat ik vijf medewerkers met o-urencontracten heb moeten ontslaan. Ik heb drie personeelsleden over, waarvan er twee al heel lang bij het bedrijf werken. Ik heb gebruikgemaakt van de steunregelingen van de overheid. Van NOW-1 en NOW-2, en ik ga ook gebruikmaken van NOW-3. Verder heb ik de TOGS, de eenmalige steun van 4.000 euro ontvangen, en de Tegemoetkoming Vaste Lasten. Dit was enorm belangrijk voor mijn bedrijf. Anders was het snel bergafwaarts gegaan. Dit houdt de meesten overeind."

Zoeken naar alternatieven

"Een plantenwinkel in de lobby, dat leek ons een goed, alternatief idee. Je moet toch wat! Voordeel was dat het pand al een winkelbestemming had, omdat de oorsprong van het familiebedrijf een banketbakkerij is. De planten kopen we bij lokale kwekers. De naam van deze tijdelijke winkel is zo gekozen dat de uitbreiding met: '& zo' van de koopwaar zonder problemen in het hotel-concept past."

"De omzet die deze tijdelijke winkel oplevert, is een druppel op de gloeiende plaat, maar daar is het ons niet om te doen. Wij vinden dit leuk. Dit geeft ons en het personeel heel veel energie. En daar gaat het ons in deze fase om. We hebben weer wat te doen. De stad reageert bovendien heel goed op ons. Dat helpt."

"Natuurlijk denken we al verder na over de toekomst, want die ziet er niet al te best uit. We verhuren de hotelkamers nu ook als werkplek, met eigen toilet en wifi, voor als mensen het zat zijn om thuis te werken. En we zijn bezig met een plan B, maar het is te vroeg om daar nu al iets over te zeggen. Wordt vervolgd, dat zeker."

- Het aanbod van risicokapitaal kan mogelijk verder worden verbeterd **door de betrokkenheid te vergroten van financiers die niet of nog weinig actief zijn in deze markt, zoals pensioenfondsen en andere institutionele beleggers**. Eerder heeft het adviesbureau AF Advisors, in opdracht van EZK, gesprekken gevoerd met institutionele beleggers en andere relevante (internationale) stakeholders om kansen en belemmeringen in kaart te brengen. Uit deze gesprekken blijkt dat er ondanks initiatieven om te beleggen in mkb-financiering ook belemmeringen zijn. Ten eerste is de risico-rendementsverhouding, mede dankzij de kosten, minder gunstig. Verder hebben institutionele beleggers geen of beperkte kennis en ervaring met het beleggen in mkb-financiering en is het inrichten hiervan bij de beperkte omvang van deze beleggingscategorie een kosten-batenafweging. Tot slot zijn de beschikbare beleggingen in mkb-financiering vaak geografisch beperkt tot het Nederlandse mkb, terwijl institutionele beleggers een voorkeur hebben voor spreiding over het Europese mkb. Maar er zijn ook kansen. Zo staat het financieren van het mkb het institutionele beleggers toe hun gelden te spreiden over additionele risicobronnen en is er een maatschappelijke bijdrage. De groei van de beleggingscategorie en de ontwikkeling van een trackrecord van zowel de beleggingscategorie als van de aanbieders van beleggingsstrategieën zullen vanzelf een aantal knelpunten wegnemen. Deze inzichten zijn van belang voor het bedrijfsfinancieringsbeleid. Een mogelijke oplossingsrichting om deze belemmeringen te slechten, is dat de overheid meefinanciert (in bijvoorbeeld een fonds) en zo vertrouwen kan laten zien aan de institutionele beleggers, en zij hun kennis en ervaring vergroten. In dit kader is het eerdergenoemde initiatief van VNO-NCW om samen met institutionele beleggers een investeringsfonds op te richten dat Nederlandse (middel)grote bedrijven zou kunnen herkapitaliseren, een reële optie. Het kabinet heeft middelen gereserveerd om eventueel te kunnen participeren in dit fonds; besluitvorming daarover vindt later dit najaar plaats.¹ Overigens bevat het nieuwe Actieplan voor versterking van de kapitaalmarktunie

van de Commissie eveneens enkele acties om het aanbod van kapitaal door institutionele beleggers te stimuleren.

- Tot slot is de Tweede Kamer² geïnformeerd over de eerste inzichten met betrekking tot een (gedeeltelijke) verkoop van de **DVI-I en DVI-II fondsen (Dutch Venture Initiative)** via de zogenaamde 'secundaire markten'. In overeenstemming met het advies van het adviesbureau Lazard wordt het besluit tot verkoop van de fondsen uitgesteld tot de marktomstandigheden verbeterd zijn en wordt op dat moment de opportuniteit opnieuw bekeken.

Betere toegang tot financiering en verbetering ondernemersplannen (vraagzijde)

- Om ondernemers te ondersteunen in hun zoektocht naar financiering worden regionaal financieringstafels georganiseerd. Na een aantal succesvolle pilots in Brabant in 2019 is de aanpak van deze **regionale financieringstafels opgeschaald naar andere regio's**. Dit zijn Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Drenthe, Zeeland, West-Brabant, Overijssel en Flevoland. De regionale financieringstafel is een effectieve manier om ondernemers met een financieringsbehoefte op hetzelfde moment in contact te brengen met verschillende financiers en regionale financieringsnetwerken te versterken. Vaak gaat het om ondernemers die in hun zoektocht naar financiering zijn vastgelopen. De infrastructuur staat en het is nu aan de regio's om hier mee verder te gaan.
- Intermediairs kunnen een belangrijke rol vervullen in de zoektocht en verkrijgen van financiering. De Stichting MKB Financiering werkt als vervolgstap op het onderzoek naar de behoefte aan certificering van mkb financieringsadviseurs (verwijzing toevoegen) met een aantal partijen aan een keurmerk voor Financieringsadviseurs mkb. Dit omvat een gedragscode, een klachtenregeling, toelating en educatie van adviseurs. Doel van de Stichting is te komen tot één krachtige beroepsgroep van een **paar honderd financieringsadviseurs**. Het moet leiden tot accreditatie van organisaties en van individuele adviseurs.

¹ Kamerstukken II, 2019/20, nr. 105. (Steun- en herstellepakket, 28 augustus 2020).

² Kamerstukken II, 32637 nr. 400.

#internationaalondernemen #financiering #digitalisering #retail

Magioni rukt op met gezonde pizza

Ruim 13.000 gezonde pizza's van Magioni vinden dagelijks hun weg naar consumenten in Nederland, Engeland, België, Denemarken en Spanje. Wat ondernemer Manon van Essen betreft blijft het daar niet bij. Haar ambities zijn groot: "Over vijf jaar willen we marktleider zijn in Europa. Ik hoop dat we dan ook vaste voet aan de grond hebben in Amerika."

"Magioni heeft het tij mee. Onze gezonde pizza's – wij zeggen ook wel 'guilt free' pizza's – hebben van begin af aan heel veel media-aandacht gekregen. Belangrijk voor het succes was dat Albert Heijn al snel enthousiast reageerde op het door ons ontwikkelde *sample*. Daardoor hadden we een belangrijke ingang naar de consument. Het is onze ambitie om met gezonde pizza's marktleider te worden in Europa. Dit doen we in samenwerking met onze partners in de retail en de foodservice. Recentelijk hebben we hier onze eigen foodtruck aan toegevoegd. Inmiddels zijn we aanwezig in vijf landen en blijven we onze grenzen verkennen. De marketingactiviteiten die we doen zijn vooral online georiënteerd, dat is waar onze doelgroep is. Daarnaast kiezen we voor aanwezigheid op festivals om onze naamsbekendheid onder de doelgroep te vergroten. Door niet te kiezen voor traditionele kanalen houden we de kosten laag."

Onderzoek exportkansen met voucher overheid

"Nu maken we met een klein team van tien personen zo'n 13.000 pizza's per dag. Om verder te groeien is export nodig, eerst binnen Europa. Wij zijn daar aanvankelijk vrij *blue* ingestapt. Wij hebben namelijk niet veel tijd en geduld en liever 'doen' we het gewoon. We hebben ons nooit geschaamd om tegenover andere partijen om eerlijk toe te geven dat we er eigenlijk geen verstand van hadden. Maar we gaven ook steeds aan dat we wel bereid waren om te leren. Dankzij een voucher van de overheid kregen wij de kans om *low key*

onze exportkansen te onderzoeken. Daarvoor hebben wij een specialistisch bedrijf in de arm genomen. Dat bedrijf heeft een marktanalyse gemaakt. Tijdens dat onderzoek hadden we direct al een aantal *leads*. Daaruit bleek dat er in het buitenland zeker potentie is voor onze producten."

'Versvakken' van de supers

"Inmiddels hebben we een pragmatische groeistrategie ontwikkeld die werkt. Basisprincipe is dat we zoveel mogelijk meeliften op de verkoopkanalen van retailers, in binnen- en buitenland. Uitbreiding in het buitenland doen we vervolgens eerst in die landen waar een 'versvak' in supermarkten gebruikelijk is. In Duitsland is dat bijvoorbeeld niet het geval. We starten nu met Scandinavië. Vervolgens benaderen we per land de retailer met de beste *fit* met onze producten, om op die manier voet aan de grond te krijgen. We zeggen dan: 'Onze producten doen het goed in Nederland. Wat is er nodig om ze ook bij jullie tot een succes te maken?' Vervolgens *tweaken* we de producten waar nodig en zetten we onze digitale kanalen aan."

Expertise

"Belangrijk is natuurlijk dat we een bekend merk gaan worden. In Nederland lukt dat al aardig, met de slogan 'Pizza: jouw favoriete groente', maar in het buitenland zijn we daarvoor afhankelijk van partijen die ons kunnen helpen, die ons verhaal dáár goed kunnen *branden*. Dat wiel gaan we namelijk niet zelf uitvinden. Daar in het buitenland de goede partners en media voor vinden kost veel tijd en energie. Gelukkig hebben we een goed team van adviseurs om ons heen. Mensen die op deelgebieden expertise hebben, die wij goed kunnen gebruiken. Dat helpt." Recent is Magioni in zee gegaan met het Duitse bedrijf Oetker, om met de internationale ervaring van dit bedrijf in andere landen te kunnen groeien.

- Daarnaast hebben ROM's met steun van EZK het **investor readiness** programma ontwikkeld voor bedrijven die risicokapitaal willen ophalen. Dit is een succes. Tot op heden hebben 174 bedrijven deelgenomen aan het programma, waarbij bedrijven worden geholpen om hun groeistrategie te bepalen en financierbaar te worden. De ROM's werken momenteel gezamenlijk aan een opzet om te komen tot een landelijke dekking van dit programma en het in te bedden in de regionale ecosystemen.
- Het **versterken van kennis en vaardigheden** van ondernemers om een goede financieringsaanvraag te kunnen doen is van essentieel belang. De KVK heeft tijdens de coronacrisis een grote rol gespeeld in de voorlichting van ondernemers over het steunpakket, met het **KVK-coronalolet**, het eerste loket voor ondernemers. Daarnaast, in de reguliere dienstverlening, heeft de KVK met de Financieringsdesk veel ondernemers verder geholpen; er is een **KVK Gids voor bedrijfs-financiering** ontwikkeld. Deze gids laat zien hoe je een financieringsaanvraag voorbereidt en waarop financiers een ondernemersplan beoordelen. Ook geeft de gids een overzicht van financieringsvormen.¹

Stimuleren alternatieve financiering (werking markt)

- In oktober 2018 is de **Stichting MKB Financiering** opgericht, het platform voor alternatieve financiers. EZK steunt de Stichting MKB Financiering om de markt voor alternatieve financiering verder te professionaliseren en een gelijk speelveld te creëren. In april 2019 is een Gedragscode MKB Financiers gepubliceerd waaraan de deelnemers zich dienen te houden. De deelnemers ondergaan een audit en ontvangen na goedkeuring het keurmerk 'Erkend mkb financier'. De Stichting heeft inmiddels 16 partijen die voldoen aan de Gedragscode. Jaarlijks worden alle partijen opnieuw geaudit. De leden betalen een bijdrage aan de Stichting voor hun activiteiten. Daarnaast werkt deze stichting vanaf de start aan de vergroting van de bekendheid van alternatieve financieringsvormen. Ondernemers met een klacht

over de alternatieve financiers die zijn aangesloten bij de Stichting, kunnen terecht bij het onafhankelijke klachtenloket Kifid (Klachteninstituut Financiële Dienstverlening).

- Ten behoeve van een goede werking van de mkb financieringsmarkt is een aantal onderzoeken gestart naar mogelijke belemmeringen op deze markt en oplossingen daarvoor. Ten eerste heeft het ministerie van EZK in samenwerking met De Nederlandsche Bank en het ministerie van Financiën dit jaar een onderzoek laten uitvoeren **naar nut en noodzaak van een kredietregister**. Een kredietregister kan bijdragen aan een verbeterde toegang van nieuwe kredietverleners tot de markt voor mkb-kredieten en aan een verbeterde toegang van mkb'ers tot krediet. Daarnaast kan een kredietregister de kosten voor financiers en mkb'ers verlagen. Het onderzoek bevindt zich in een afrondende fase. De Kamer wordt uiterlijk in het eerste kwartaal van 2021 geïnformeerd over de uitkomsten van het onderzoek.
- Daarnaast is **onderzoek naar de zekerhedenpraktijk** gedaan naar aanleiding van de motie van de Kamerleden Aartsen (VVD) en Amhaouch (CDA), en de motie Wörsdörfer (VVD) en Sneller (D66) over onderzoek naar de praktijk van zekerheidsstelling bij mkb-financiering.² Tijdens het VAO van 4 februari 2020 is reeds toegelicht dat het mogelijk is om middels deelverpanding vervolgfianciering aan te trekken. Dat wil niet zeggen dat er geen obstakels zijn. Het onderzoeksbureau BDO heeft aan de hand van een aantal casus dieper gekeken naar de praktijk van zekerhedenvestiging. Alhoewel de praktijk van het delen van zekerheden beperkt lijkt doordat veel ondernemers eerder geneigd zijn te kiezen voor uitbreiding van bestaande kredieten met onderpand dan om een tweede nieuwe financiering bij een andere aanbieder af te sluiten, zijn er wel aandachtspunten ter verbetering naar voren gekomen. Deze betreffen vooral het verbeteren van informatie tussen financier en ondernemer. Het onderzoek wordt binnenkort met de Tweede Kamer gedeeld.
- Het CBS heeft op verzoek van EZK en OCW in de Financieringsmonitor 2019 een speciaal onderdeel opgenomen over **vrouwen en hun zoektocht**

¹ <https://www.kvk.nl/advies-en-informatie/financiering/kvk-gids-voor-bedrijfsfinanciering/>

² Kamerstukken 32637, nr. 405 en 35200XIII12.

naar financiering. CBS zal dit onderzoek de komende twee jaar herhalen. De resultaten van dit onderzoek gaan expliciet over gemengde teams die ondernemingen leiden, waarin de meerderheid vrouw is. Uit het onderzoek blijkt dat (gemengde) teams die geleid worden door een vrouw vaker afvallen in hun zoektocht naar financiering dan teams (voornamelijk) geleid door mannen. Dit betekent dat (teams van) vrouwelijke ondernemers met een externe financieringsbehoefte er minder vaak in slagen in die behoefte te voorzien dan mannelijke ondernemers; namelijk 37 procent tegenover 52 procent. Een financieringsaanvraag wordt vaker door (teams van) mannelijke ondernemers gedaan met een financieringsbehoefte: 68 procent ten opzichte van 61 procent onder (teams van) vrouwelijke ondernemers met een financieringsbehoefte. Vrouwelijke ondernemers verwachten vaker geen succes of dat de financiering te duur is. Als mannelijke en vrouwelijke ondernemers eenmaal een aanvraag doen, dan zijn ze wel even succesvol.

- De rijksoverheid heeft maximaal ingezet op een **evenwichtiger man/vrouw-verhouding in de beoordelingscommissies van de financierings-regelingen**. Dat heeft ertoe geleid dat het percentage vrouwen in deze commissies afgelopen jaar is gestegen tot 38 procent; de stijging zal worden doorgezet in het komende jaar. Het gaat om de regelingen BMKB, VFF, GO, SEED, GF en, IK. De nieuwe Financieringsmonitor van het CBS kan mogelijk aanleiding geven tot andere acties op dit vlak.
- In de beleidsvisie MKB-financieringsmarkt is aangegeven dat er aanvullend op de Financieringsmonitor een Marktmonitor zal worden opgezet, gericht op de **jaarlijkse monitoring van de ontwikkelingen op de bancaire en non-bancaire markt voor mkb-financiering**. Dit gebeurt in 2021 in afstemming met het ministerie van Financiën, de Autoriteit Financiële Markten (AFM), De Nederlandse Bank (DNB) en de Autoriteit Consument en Markt (ACM). De uitkomsten worden met relevante partijen besproken.

Eerlijk zakendoen: verbeteren betaalbedrag

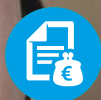
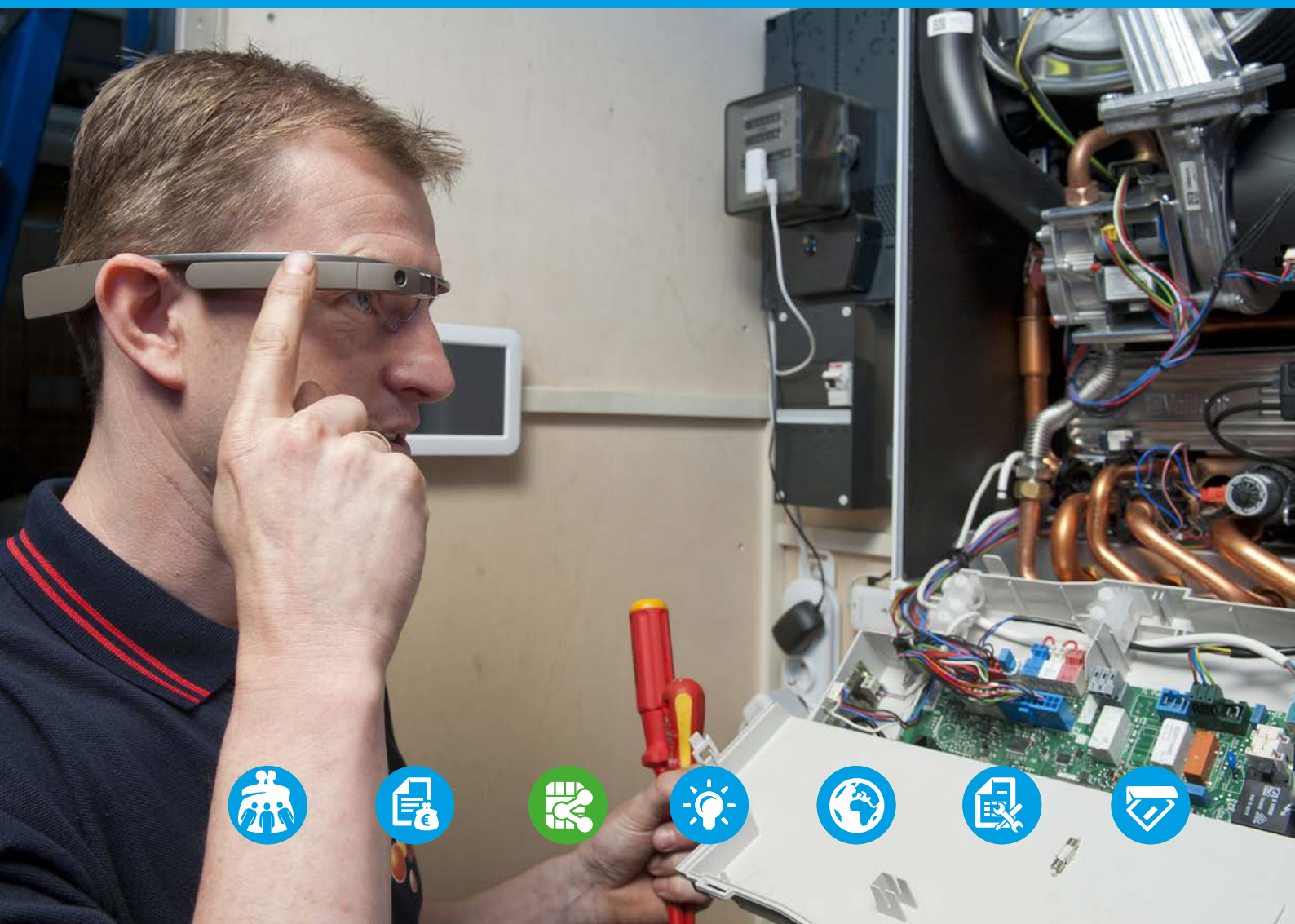
- **Overheden** zijn wettelijk verplicht binnen 30 dagen hun leveranciers te betalen. EZK rapporteert jaarlijks de cijfers over het betaalgedrag van rijksoverheid, provincies en gemeenten. Op 10 juli is de jaarlijkse monitor betaaltermijnen overheden naar de Tweede Kamer gestuurd.³ Het beeld over het jaar 2019 geeft aan dat er nog steeds ruimte is voor verbetering. De Rijksoverheid haalt over het geheel genomen de streefwaarde van 95 procent betaald binnen 30 dagen. Van de Nederlandse gemeenten slaagt ruim een kwart er ook in 2020 niet in om gegevens over het afgeronde begrotingsjaar aan te leveren. De helft van de gemeenten slaagt er nog niet in om 90 procent of meer van de ingekomen facturen binnen 30 dagen te betalen. Zowel de gemeenten als de leveranciers kunnen verdere stappen zetten om te zorgen dat facturen op tijd betaald worden. De provincies betalen gemiddeld 93 procent van hun facturen binnen 30 dagen.
- De wet die **bedrijven** bindt aan de betalingstermijn van maximaal 60 dagen is geëvalueerd. De rapportage hierover is op 8 juni aan de TK gestuurd.⁴
- Op 1 oktober 2020 is het wetsvoorstel voor verkorting van de maximaal toelaatbare betaaltermijn van grote afnemers aan mkb-toeleveranciers **van 60 naar 30 dagen** voor internetconsultatie gepubliceerd. Gezien het voornemen tot wettelijke regulering zal zelfregulering via betaalme.nu op termijn aan belang inboeten. Parallel met de aanscherping van de wet wordt ook een voorlopig meldpunt bij ACM ingericht. Op basis van de ervaringen met dit meldpunt zal worden gezien of ACM structureel met een wettelijke taak op dit terrein zal worden belast.
- Het wetsvoorstel voor de **afschaffing van het verpandingsverbod** is op 29 mei 2020 door de minister voor Rechtsbescherming bij de Tweede Kamer ingediend. De Tweede Kamer heeft op 22 september 2020 verslag uitgebracht.

³ Kamerstukken II, 2019/20, 31490, nr. 283.

⁴ Kamerstukken II, 2019/20, 32637, nr. 421 TK 2020.

Digitalisering

3. Digitalisering

Actielijnen:

- > Digitalisering brede mkb
- > Digitalisering industrieel mkb (Smart Industry)
- > Veilig digitaal zakendoen

Wat zien we gebeuren?

Nederland staat op de vierde plek in de *Digital Economy and Society Index* (DESI-index), een positie net boven het Europese gemiddelde.¹ Iedereen ziet wel dat een overgrote meerderheid van de Nederlanders een mobiele telefoon heeft en daar van alles mee doet. Veel consumenten in Nederland betalen en bestellen online, en dat kan ook bij heel veel bedrijven. Het is daarom opmerkelijk dat bijna de helft van de kleine bedrijven aangeeft nog niet of nauwelijks te zijn gedigitaliseerd². Digitalisering omvat veel aspecten: online marketing, e-commerce, werken met big data, robotisering, automatisering van bedrijfsprocessen, cybersecurity en digitaal thuis werken. Een kapper in een middelgrote gemeente die zijn bedrijf runt, en zelfs groei realiseert door het slimme gebruik van data, zover zijn veel ondernemers in het mkb nog niet. Er is nog een wereld te winnen, voor grotere maar zeker voor veel kleinere bedrijven, in het brede en in het industriële mkb. Door de coronapandemie is de digitalisering van de economie in een versnelling geraakt. Door de lockdown in het voorjaar raakte online kopen enorm in de lift. Voor de coronacrisis oriënteerde 32 procent van de consumenten in de retailsector zich bij voorkeur online voordat een product werd gekocht. Sinds de komst van het coronavirus is de rol van online in het oriëntatieproces nog dominanter geworden, namelijk 48 procent. Voor de coronacrisis gaf 16 procent van de consumenten gemiddeld de voorkeur aan kopen via het onlinekanaal; dat aandeel is gestegen naar 35 procent.³ Bij de helft van de bedrijven is de omzet sterk afgenomen. Nieuwe of meer klanten aantrekken is voor

veel mkb-bedrijven (ongeveer een op de drie) dan ook het belangrijkste doel voor de komende zes maanden. Uit onderzoek van de KVK blijkt dat bedrijven in het mkb massaal hebben geïnvesteerd in (de professionalisering van) hun websites, in hun online marketing en digitaal klantcontact.⁴ Ze moeten wel om de crisis te overleven. Door deze verschuiving naar het digitale domein en door het massale thuiswerken wordt cybersecurity ook steeds meer een punt van aandacht.

In de maakindustrie zijn de kleinere bedrijven cruciaal voor de samenwerking in de (internationale) keten en voor de innovatiekracht van de technologische industrie. De coronacrisis heeft de kwetsbaarheid van internationale ketens van bedrijvigheid en handel blootgelegd. Verdere digitalisering van deze ketens is daardoor urgenter geworden. Beter (digitaal) data delen maakt ketens robuuster en verdere automatisering maakt productie flexibeler. Ook kunnen bedrijven zich beter aanpassen aan wisselende omstandigheden als de monitoring en controle van productieprocessen op afstand gebeurt.

Digitalisering is in veel bedrijven in plaats van een marathon een sprint geworden. Om de kansen die digitalisering biedt te benutten, is het noodzakelijk dat het mkb in de volle breedte digitale technologieën toepast. De ambities van dit kabinet voor de digitalisering van Nederland zijn dan ook groot, getuige de Nederlandse Digitaliseringsstrategie.⁵ In aansluiting hierop adviseert het Comité voor Ondernemerschap grootschaliger te investeren in de digitalisering van het mkb.⁶

Door het stimuleringsbeleid in de afgelopen jaren is al veel gerealiseerd. In samenwerking met regionale partijen is er in heel veel regio's een infrastructuur gekomen van werkplaatsen, fieldlabs, smart industry hubs, cybersecurity centers en kennisnetwerken. Hiermee is een fundament gelegd, die het mogelijk maakt om veel ondernemers te verleiden mee te doen en zo in

¹ DESI 2020: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.

² <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/08/kleinere-bedrijven-minder-gedigitaliseerd>, 2020.

³ Q&A Consultancy, *Retail postcorona. Impactanalyse* (juli 2020).

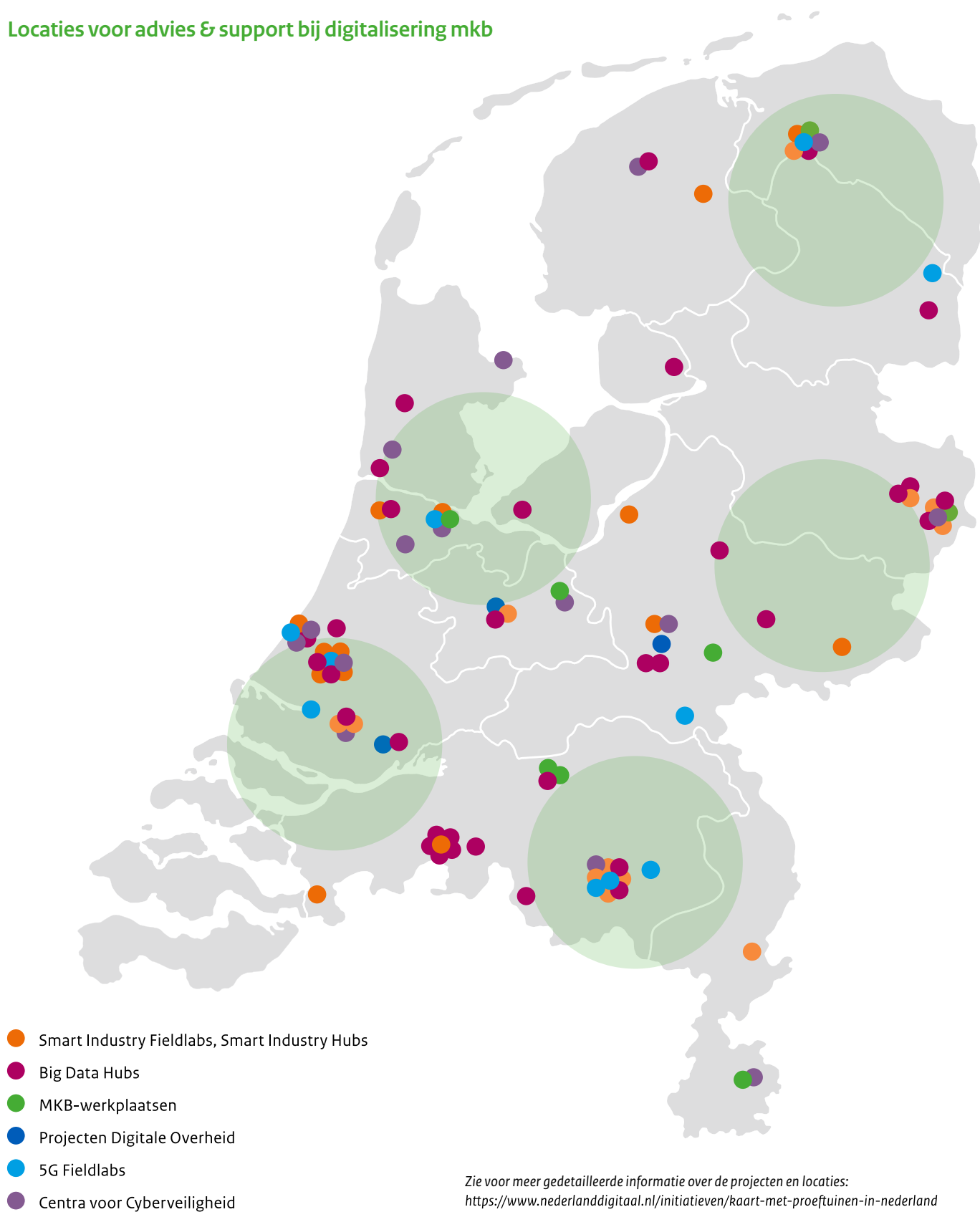
⁴ KVK, *Ondernemen in tijden van corona* (september 2020).

⁵ Kamerstukken II, 2017/18, 26643, nr. 541. Voor een update van de digitaliseringsstrategie zie: Kamerstukken II, 26664, nr. 709.

⁶ Comité voor Ondernemerschap, *Investeren in herstel en groei van het mkb* (augustus 2020).

Locaties voor advies & support bij digitalisering mkb

Nederland een schaa sprong te maken in de digitalisering van het mkb.

Ook de Europese Commissie wil structurele hervormingen stimuleren. Daarvoor wordt de *Recovery and Resilience Facility* (RRF) opgericht. Een van de prioriteiten van de RRF is het digitaliseren van de economie, waaronder de digitalisering van het mkb. Om aanspraak te maken op de €5,6 miljard die voor Nederland bestemd is, zal Nederland in de loop van 2021 het Nederlandse *Recovery and Resilience Plan* indienen bij de Europese Commissie.

Actielijnen

Digitalisering brede mkb

- Om MKB-bedrijven te ondersteunen bij het maken van een digitaliseringsslag is in 2018 het programma Versnelling Digitalisering MKB gestart dat zich richt op kleine bedrijven (2-50 werknemers). De focus ligt op de toepassing van digitale technologieën die bijdragen aan het concurrentievermogen en productiviteitsgroei: gebruik van big data, online sales & marketing en automatisering van het bedrijfsproces. In een MKB-werkplaats werken onderwijsinstellingen, (regionale) overheden en bedrijfsleven samen met als doel dat studenten het kleine mkb helpen met het maken van een digitaliseringsslag. Hierdoor kunnen studenten ook leren en oefenen in de beroepspraktijk. **In 2019 en 2020 zijn in totaal 11 MKB-werkplaatsen gestart**, verspreid over het land. In november van dit jaar wordt de subsidieregeling opnieuw opengesteld om zo verder toe te werken naar een landelijk dekkend netwerk van werkplaatsen. De doelstelling van de werkplaatsen is om samen in drie jaar tijd zo'n 50.000 bedrijven te bereiken via voorlichting en bijna 3.500 bedrijven te helpen bij het maken van een digitaliseringsslag. Een jaar na start worden de eerste zes werkplaatsen geëvalueerd, op basis hiervan wordt gekeken of extra inzet of middelen nodig zijn. De evaluatie zal voor de zomer van 2021 worden afgerond.⁷

- Om de werkplaatsen te ondersteunen en te zorgen dat ondernemers de werkplaatsen weten te vinden, zet EZK samen met KVK extra in op goede landelijke informatievoorziening en kennisdeling. Zo worden ondernemers die via de werkplaatsen succesvol digitaliseren, zogeheten **local heroes**, door de KVK ingezet om ook andere ondernemers digitaal **wegwijs** te maken. Zij werken daarbij nauw samen met verschillende brancheorganisaties om de informatie en kennis zo goed mogelijk aan te laten sluiten op sectorale verschillen. Vanwege de coronacrisis experimenteert de KVK met online varianten van deze bijeenkomsten.
- Het bieden van goede lokale informatievoorziening en kennisdeling over digitalisering heeft sinds de start van de coronacrisis ook lokaal prioriteit gekregen. Dit blijkt uit het **grote aantal voorstellen voor digitalisering-projecten ingediend die door regionale overheden** in de tweede ronde van de MKB Deals.
- In oktober zijn de **ROM's** in Zuid-Holland (IQ) en Oost-Nederland (Oost NL) met een pilot gestart om bedrijven aan te sporen na hun deelname aan de werkplaats te blijven investeren in digitalisering. Het leggen van de verbinding met marktpartijen is hierbij essentieel. Denk hierbij bijvoorbeeld aan lokale softwareleveranciers. De ROM's zetten hiervoor hun bedrijvennetwerk en expertise in.⁸ Het voornemen is om bij succes met de overige ROM's na te gaan wat de mogelijkheden tot opschaling zijn.
- In september 2020 heeft MKB-NL, in samenwerking met EZK, de Rabobank en **brancheorganisatie Transport en Logistiek Nederland een innovatie-experiment in de vorm van een datahackathon georganiseerd**. Uitgangspunt daarbij was om het bestaande aanbod van digitalisering beter aan te laten sluiten op de behoeften van kleine bedrijven⁹. Dat is nodig omdat veel digitale oplossingen (nog) niet geschikt zijn voor kleinere ondernemers en ook om kostentechnische redenen vaak niet door kleinere

⁷ Conform motie Amhaouch (35300 XIII, nr. 44).

⁸ Conform amendement 35300 XIII, nr. 18 Amhaouch/Verhoeven over middelen voor ROM's - Vaststelling begroting Economische Zaken en Klimaat 2020.

⁹ ICT-experts worden in de hackaton uitgedaagd een digitale toepassing te ontwikkelen voor een prangend probleem in de transport- en logistieksector, een initiatief van EZK, TLN, Rabobank en MKB-NL.

#digitalisering #winkelambacht

Een crisis-lente, een nieuw begin

In crisistijd als ondernemer opnieuw beginnen: de Amsterdamse kapster Joyce William deed het. Vanwege de coronacrisis moesten in het voorjaar alle kapperszaken dicht. Ze kreeg zo de tijd om na te denken en een plan te maken van wat ik echt wilde. Niet veel later betrok ze een nieuw pand, in een heel ander deel van de stad. “Het is een mooi monumentaal pand, met drie stoelen. Eén voor mijzelf, de andere twee voor kapsters die een stoel bij mij huren. Het financieel verlies in het voorjaar was er ja, maar – en ik durf het bijna niet te zeggen – het was voor mij OK. Ze heeft haar zaak de naam J. gegeven.”

“Ik ben al twintig jaar kapper. De laatste zes jaar werk ik voor mezelf als *freelancer* of *zzp’er*. Ik huurde een tijd een stoel in een kapperszaak voor een dag of een dagdeel. Zo gaat het in de grote steden wel vaker in de kappersbranche. De laatste anderhalf jaar huurde ik een paar vierkante meters in een *conceptstore*; daar zaten allemaal kleine bedrijven, in kleding en kunst enzo, ik was de kapper in het pand.”

Zelf stoelen verhuren

“Het was niet mogelijk daar om mijn zaak uit te bouwen en mijn omzet te vergroten. Het was te krap. Anderhalve meter afstand houden was moeilijk. Nu in het nieuwe pand dat ik vanaf begin september heb gehuurd, kan dat wel. Er is ruimte genoeg voor drie stoelen. Natuurlijk is het spannend om deze stap te zetten in coronatijd. Maar het voelt goed. Met twee meiden erbij die een stoel bij mij huren kan ik mijn omzet vergroten. Samen zijn we sterk. Ik heb de hoop en de verwachting dat als het zo goed blijft draaien als nu, dat ik dan op een gegeven moment een stap terug kan doen. Want mijn grootste uitdaging als *zzp’er* is om de winkel gaande te houden én een betere balans tussen werk en privé te krijgen. Als *zzp’er* moet je eigenlijk ook niet ziek worden, want dan duurt het niet heel lang of je hebt een probleem. Om dat te ondervangen doe ik mee met een ‘broodfonds’ voor *zzp’ers*.”

Online vindbaar zijn

“Het gaat goed. Afspraken genoeg. Als klanten niet kunnen, zeggen ze op tijd af. Dat komt omdat ik met mijn klanten een goede band heb. Ik ben wel vijf keer van plek veranderd in de jaren, maar ze blijven bij me komen. Ik gebruik ook goed de online mogelijkheden van nu.” Als je googelt op ‘Joyce kapper’ of ‘J kapper’, staat bovenaan de pagina de kapsalon van Joyce. Direct opvallend, met meer dan 500 reviews. Een recente review: ‘We komen al jaren bij Joyce. Altijd fijn om weer bij haar langs te gaan. Ze knipt en kleurt uitstekend. En wat een fijne nieuwe locatie heeft ze!’ Joyce zelf daarover: “Natuurlijk krijg ik klanten via via, mond-op-mond reclame. Maar het is zo belangrijk ook online goed vindbaar te zijn! Die reviews op internet zijn voor mij heel belangrijk. Ik ben dus van Amsterdam-West naar het centrum gegaan. Een héél andere buurt, kilometers verder. Maar de meeste klanten zijn meegegaan. Ze komen uit heel Amsterdam en zelfs van daarbuiten. De band met mijn klanten is heel persoonlijk. Ze willen dat ik hun haar doe. Een van mijn klanten ging een keer naar een andere kapper, maar ze was er echt niet tevreden over – om niet te zeggen dat het een beetje was misgegaan; dus kwam ze bij mij terug.”

ondernemers ontwikkeld kunnen worden. Ook andere brancheorganisaties hebben interesse getoond voor deze innovatieve wijze van productontwikkeling voor een brede groep ondernemers.

Digitalisering industrieel mkb (Smart Industry)

- Sinds 2014 loopt de implementatieagenda Smart Industry gericht op industriële bedrijven. Het doel van dit programma is om Nederland tot het meest flexibele en het best digitaal geïntegreerde productienetwerk van Europa te maken met de best lerende omgeving.
- Inmiddels is er een **uitgebreid ecosysteem gerealiseerd met 45 fieldlabs**. In de fieldlabs kunnen bedrijven uit de maakindustrie terecht om met radicale innovaties te experimenteren en deze bij succes te implementeren. Met privaat en publiek geld is er sinds 2015 in totaal €314 miljoen geïnvesteerd in de fieldlabs, zijn er circa 600 bedrijven actief, en zijn 22 nieuwe bedrijven (spin-offs) voortgekomen uit de fieldlabs. Naast bedrijven zijn ook 5.800 studenten en 66 PhD's bij de fieldlabs betrokken, en zijn er circa 25.000 deelnemers bereikt via bijeenkomsten en presentaties.
- Onderdeel van het ecosysteem zijn ook de Smart Industry Hubs waarvoor **met 5 SI Hubs een landelijk dekkend netwerk** gerealiseerd is. Deze hubs zijn de loketten voor het bedrijfsleven. Ze ondersteunen bedrijven met kennis, workshops en leggen de verbinding met de Smart Industry fieldlabs. Hierbij verspreiden ze ook de kennis die wordt opgedaan tussen fieldlabs en met bedrijven. De Smart Industry Hubs vormen daarmee een belangrijke basis voor kennisdeling en kruisbestuiving van ideeën. Om dit nog verder te ondersteunen zal in het najaar van 2020 het digitale kennisontsluitingsplatform live gaan, een digitaal expertisecentrum dat de kennis van de verschillende partners nog beter ontsluit op basis van de vraag van bedrijven. Dit maakt het voor bedrijven nog makkelijker de juiste informatie ontvangen om aan de slag te gaan.
- Tot slot is **met Duitsland een structurele samenwerking** opgezet. Er wordt regelmatig overlegd over Smart Industry (industrie 4.0) en er worden **gezamenlijke fieldlabs** opgezet.

- De Europese Commissie wil met een netwerk van **European Digital Innovation Hubs** (EDIH's) naar brede regionale ondersteuning voor het versnellen van digitale transformatie. Dat moet het industrieel MKB versterken door vragen over technologie te kunnen beantwoorden. Dit netwerk sluit goed aan op de doelen van het Nederlandse Smart Industry programma. Een aantal consortia hebben zich hiervoor bij RVO aangemeld. Als de voorstellen goed genoeg worden bevonden, dan worden ze voorgedragen om mee te doen aan de Europese oproep voor voorstellen.

Veilig digitaal zakendoen

- In 2018 is ook het programma **Digital Trust Center (DTC)** opgezet, dat ondernemers ondersteunt bij hun cyberweerbaarheid. Dat doet het DTC door informatie en advies te geven over cyberdreigingen via de website www.digitaltrustcenter.nl. Het bereik via deze website is in de periode 2018-2020 gestegen tot een totaal van 180.000 bezoeken aan de website.
- Via het DTC wordt daarnaast subsidie beschikbaar gesteld voor regionale, sectorale of ketenpartners om kennisnetwerken op te bouwen. Deze infrastructuur voor kennisdeling is de afgelopen twee en half jaar flink gegroeid tot **inmiddels 29 samenwerkingsverbanden**. Een landelijk dekkend netwerk komt hiermee dichterbij. De komende jaren zal het bereik en de dienstverlening van het DTC verder worden vergroot.

#digitalisering #humancapital #retail

Bakker met datahygiëne en een praatje

“Klanten genoeg: via Facebook, telefoon, sms, WhatsApp, zelfs m’n vrouw bellen ze nu!”

Bezorgbakker Bart van de Weerdt levert brood en banket aan meer dan achthonderd klanten in de omgeving van Maastricht. Gronsveld, Eckelrade, Cadier aan Keer, hij kent de streek op z’n duim. “Vroeger kon ik alles zelf, maar nu er anderen bij betrokken zijn lukt dat niet meer. Het kost zoveel tijd om de administratie bij te houden: betalingen van contant, pinnen, tot Tikkies van 5 euro, het is bijna niet meer te doen.” Elianne Demollin, projectleider van het MKB Datalab Limburg, hielp hem uit de brand.

Op zaterdag maakt Bart tijdens zijn ronde altijd een praatje met Elianne Demollin. Ze wijst hem tijdens één van die gesprekken op de voordelen van digitalisering voor zijn bedrijf: “Niet alleen het automatiseren van de administratie levert winst, maar Bart kan bijvoorbeeld ook zijn data inzetten om beter te voorspellen hoeveel en welke producten hij moet maken.” Bart knikt: “Er blijft vaak van alles over, dat is gewoon zonde.”

Datahygiëne

Elianne: “Ondernemers van kleine bedrijven weten vaak niet waar ze moeten beginnen met digitaliseren. Studenten kunnen hen op weg helpen. Dát is wat onze MKB-werkplaats doet voor ondernemers hier in de buurt. Het waren overigens ook Barts jonge medewerkers die hem uiteindelijk hebben overgehaald om mee te doen. Die zagen dat hij na een tien-urige werkdag ook nog eens de bonnetjes op orde moest brengen. Het is goed dat hij aan dit traject met ons is begonnen. Studenten brengen nu eerst in kaart hoe Bart het beste kan digitaliseren en gaan dan aan de slag met het stroomlijnen van de data van zijn bedrijf. Zeg maar

datahygiëne. Vervolgens pakken expertbedrijven het over. We bouwen aan een open netwerk van IT-experts die juist mkb'ers verder helpen met dit soort cases.”

Bart: “Het zijn nog studenten, maar ik vertrouw erop dat ze voldoende kennis in huis hebben om dit te kunnen. We richten ons nu op het ontwikkelen van een applicatie waarmee klanten heel gemakkelijk kunnen bestellen en waarbij achter de schermen direct alle administratie wordt afgehandeld. De bakkerij waarmee ik samenwerk, wordt overgenomen door een jonge kerel, die zag het al helemaal zitten.”

Meer dan bezorgen

Elianne: “Ik vind het mooi dat we hardwerkende ondernemers zoals Bart met het MKB Datalab kunnen helpen. Bart doet veel meer dan bezorgen, er zit een grote sociale component aan zijn werk. In veel dorpen zijn de kleine winkels waar je elkaar vroeger tegenkwam, verdwenen. Bart is er nog, hij kent iedereen en maakt met iedereen een praatje, soms wel drie keer per week. Dat is heel waardevol. Veel van zijn klanten zijn wat ouder; voor hen zijn dit echt momenten waar ze naar uitkijken.” Bart: “Dat klopt, zeker tijdens die lange weken van de lockdown. Feit is dat mensen elkaar sowieso minder opzoeken voor een praatje. Ik bezorg bij burens die heel veel gemeen hebben, echt, maar die elkaar al jaren nauwelijks spreken. Soms kan ik de verbinding maken, en dan zijn ze achteraf ontzettend blij. Geloof me, zonder al die administratie heb ik echt ontzettend leuk werk.” Klantenbinding met jonge mensen is lastig, vindt Bart. “Die halen hun brood bij de supermarkt – de zelfscankassa, lekker snel. Maar goed, ik denk dat ik met zo’n nieuwe app voor mijn bedrijf meer jonge klanten kan bereiken en verleiden. Dat zou natuurlijk prachtig zijn.”

Toepassing innovatie

4. Toepassing innovatie

Actielijnen

- > Intensivering innovatie-instrumenten
- > Stimuleren startups en scale-ups
- > Versterken kennisuitwisseling bedrijven en kennisinstellingen
- > Kennisverspreiding naar het brede mkb
- > Maatschappelijk ondernemerschap
- > Mkb en klimaatopgave

Wat zien we gebeuren?

Innovatieve bedrijven zijn een aanjager van vernieuwing en dynamiek in de Nederlandse economie. Zij zijn hoog-productief, flexibel, vindingrijk, zorgen voor de banen van de toekomst en zijn daarmee en belangrijke factor in het oplossen van grote maatschappelijke problemen, zoals het klimaatvraagstuk. Startups en succesvolle scale-ups maken dat bij uitstek zichtbaar. Nederland is een klein land, maar door groot te denken kunnen we ver reiken. In de Startup Genome Ranking is het Nederlandse ecosysteem van startups gestegen naar de derde plaats in Europa en naar twaalfde plaats wereldwijd.¹ Cijfers vertaald in voorbeelden: we zijn trots dat een Nederlands bedrijf uit Leiden een wereldspeler is in de ontwikkeling van een vaccin tegen COVID-19 en we vinden het mooi dat een startend bedrijf apparaten levert aan ziekenhuizen en zorginstellingen die razendsnel medische apparatuur desinfecteert met behulp van hoogenergetisch UV-C licht. Dat is toepassing van kennis en innovatie! En dan te bedenken dat het bedrijf van die desinfectiemethode nog maar drie jaar bestaat en dat dit apparaat het eerste product is dat het aflevert. Deze voorbeelden laten zien wat we kunnen in Nederland, maar ook dat het niet vanzelf gaat. Innovatie, het opbouwen van een bedrijf met slimme mensen en een briljant idee, het kost veel tijd en geld. De coronacrisis komt hard aan maar is tegelijk ook een uitdaging. De coronacrisis dwingt veel ondernemers scherpe keuzes te maken waarin ze willen blijven investeren. Ook budgetten voor (toepassing van) innovatie worden opnieuw tegen het licht gehouden. Tegelijkertijd beseffen

ondernemers dat investeren in innovatie kan helpen om concurrentievoordelen te behalen. Het aantal ingediende WBSO-aanvragen is een goede indicator voor de innovatiebereidheid van bedrijven. Tot nu toe ziet RVO geen daling in het aantal WBSO-aanvragen in 2020. Bijna 97 procent van alle aanvragen is afkomstig uit het mkb; deze aanvragen zijn goed voor ongeveer tweederde van het WBSO-budget. Dit is in lijn met de analyse van WBSO-data uit het verleden, namelijk dat in de loop van de financiële crises meer geïnvesteerd werd in innovatie en er meer nieuwe bedrijven zich meldden om gebruik te maken van de WBSO.² Wel blijkt uit een eerste inventarisatie van RVO dat vooral kleinere innovatieve bedrijven verwachten op kortere termijn hun innovatiebudget naar beneden bij te stellen. Hierbij maakt het natuurlijk uit of een ondernemer al dan niet actief is in een zwaar getroffen sector. Met het herstelplan van het kabinet wordt ook fors ingezet op versterking van het innovatieve mkb, zoals het ondersteunen van startups en scale-ups in hun groei naar succes.

Actielijnen

Intensivering innovatie-instrumenten

- Deze kabinetsperiode wordt **fors geïnvesteerd in de innovatie-instrumenten MIT, SBIR en het Innovatiekrediet**. Bij de uitvoering van deze instrumenten wordt samengewerkt met regio's en branches. Het totaalbudget van de MIT is gestegen tot maar liefst €67,55 miljoen, het hoogste bedrag ooit. Hiervan komt €40 miljoen van EZK, €1,75 miljoen van LNV en €25,65 miljoen van verschillende provincies.
- De MIT-regeling blijft een zeer populaire en succesvolle regeling. Nadat in 2018 1.400 MIT-projecten waren toegekend zijn in 2019 **bijna 1.200 projecten gehonoreerd**. Ook is in 2020 het toetsingskader voor projecten voor het eerst deels geënt geweest op het Missiegedreven Topsectoren Innovatiebeleid (MTIB).

² Zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/09/15/kamerbrief-over-ondersteuningspercentages-in-wbso-2021>, figuur 8 en 9, pag. 23, 24 waaruit blijkt dat vooral in de jaren 2009 t/m 2012, midden in de krediet- en eurocrisis, het aantal S&O-bedrijven en -arbeidsjaren het hardst steeg.

¹ Startup Genome, *The Global Startup Ecosystem Report* (juni 2020).

Hierdoor zijn de maatschappelijke uitdagingen van het MTIB leidend geweest voor de selectie van projecten.

- Sinds afgelopen jaar zijn **zes nieuwe SBIR-trajecten** gestart met financiële ondersteuning van EZK. Zo zijn in samenwerking met de kennisorganisatie ZonMw twee SBIR-trajecten gestart die gericht zijn op het veilig organiseren van grote sportevenementen en op het veilig en volledig kunnen opstellen van binnensportaccommodaties voor sporters en publiek tijdens de COVID-19 crisis. Daarnaast is er met de gemeente Amsterdam een SBIR-traject gestart om beter en sneller bruggen en kademuuren te kunnen monitoren.
- Bij het **Innovatiekrediet** gaat het om de ontwikkeling van nieuwe technische producten en processen en klinische medicijnen en apparaten. In 2019 is in totaal €51 miljoen besteed, waarmee **21 projecten gestart** zijn. Er zijn mooie resultaten uit voortgekomen. Onder andere een preventief middel in de strijd tegen Diabetes Mellitus type 2 (DM2) en een manier om deuren te openen met een telefoon in plaats van met gewone sleutels.
- Het kabinet wil ondernemers beter in staat stellen om hun kennis te beschermen en te benutten. De kabinetsreactie op de beleidsevaluatie **Intellectueel Eigendom** is in november 2018 naar de Tweede Kamer gestuurd.³ Aandachtspunten zijn onder andere het mkb-vriendelijker maken van de Rijksoctrooiwet en het verbeteren van de kennisverspreiding en -voorlichting. Over de Rijksoctrooiwet is in 2020 een consultatie en een serie webinars gehouden onder gebruikers van het octrooisysteem. De inbreng daaruit wordt verwerkt tot concrete beleidsvoorstellen. In 2020 zal tevens een stakeholderconsultatie gehouden worden met het oog op de verbetering van de kennisverspreiding en voorlichting.

Stimuleren startups en scale-ups

- Na het uitbreken van de coronacrisis werd de **Corona-overbruggingslening (COL)** in het leven geroepen voor steun aan bedrijven die niet-bancair gefinancierd zijn. Het gaat hierbij om startups, scale-ups, innovatieve mkb'ers of familiebedrijven. Deze regeling wordt uitgevoerd door de ROM's.
- Economisch herstel is meer dan overleven, en vraagt ook om investeren in vernieuwing. Om groeiende bedrijven (startups en scale-ups) te ondersteunen heeft het kabinet €300 miljoen beschikbaar gesteld: €150 miljoen voor een speciaal nationaal **scale-upfonds** en €150 miljoen voor ondersteuning van innovatieve bedrijven in het mkb via de **ROM's**. Ook komt er €157 miljoen extra beschikbaar voor de **innovatieregeling WBSO**, waarmee vooral mkb-bedrijven meer onderzoek en ontwikkeling kunnen doen. Daarnaast trekt **Invest-NL** via de TOPPS-regeling €100 miljoen uit voor innovatieve startups en scale-ups met een gezond perspectief die vanwege de COVID-19 crisis geremd worden in het versnellen van hun groei in of het vinden van financiering voor hun plannen als gevolg van terughoudendheid bij financiers. De COL-regeling is voor bedragen tussen de €50.000 en €2 miljoen. De TOPSS-regeling is voor bedragen vanaf €2 miljoen en is per 1 oktober gesloten voor nieuwe aanvragen. Er zijn inmiddels 2 projecten toegekend, voor een bedrag van circa €8 miljoen. Daarnaast zijn er op dit moment nog 8 TOPPS-aanvragen in behandeling.
- Veelbelovende startups en scale-ups helpen om versneld te groeien met inzet van bestaande overheidsinstrumenten en -middelen, daarvoor heeft RVO in opdracht van EZK in 2019 het programma **FastLane** geïntroduceerd. Adviseurs van FastLane benaderen pro-actief een startup of scale-up die klant

Steunmaatregelen voor mkb ⁶¹	Gebruik in miljoen €	Aantal ondernemingen
COL: overbruggingslening	220	761

³ Kamerstukken II, 2018/19, 30635, nr. 5.

⁴ Techleap portal, september 2020.

is (geweest) bij RVO en gaan bij een *go* aan de slag. Ze spreken met het bedrijf over ambities en doelen, adviseren over financiering, internationalisering en talent- en kennisontwikkeling en over oplossingen bij knelpunten die wet- en regelgeving kunnen veroorzaken. Vervolgens worden de mogelijkheden voor steun vanuit de overheid besproken. Inmiddels heeft FastLane 188 potentiële kandidaten verder geholpen. Daarnaast begeleidt FastLane 44 ambitieuze startups en potentiële scale-ups (zogenoeten ‘high potentials’) in een langer lopend traject. Uit een gehouden klanttevredenheidsonderzoek blijkt dat de meeste startups die benaderd zijn, heel positief zijn over het initiatief en deze verbeterde dienstverlening via het programma FastLane.

- In 2019 is het programma **Startup in Residence Intergov** gestart. Daarin gaan startups en opdrachtgevers voor overheidsprojecten de slag om met innovatieve ideeën maatschappelijke vraagstukken op te lossen. Inmiddels zijn 32 startups aan hun klus begonnen. Vier startups zijn vraagstukken aan het oplossen die gerelateerd zijn aan de coronapandemie; denk daarbij aan hoe je conferenties *corona-proof* organiseert en aan hoe desinformatie die online wordt verspreid ontmanteld en aangepakt kan worden.
- Techleap is in het voorjaar van 2020 gestart met het **RISE-programma**. Dit programma ondersteunt elk kwartaal groepsgewijs tien tot vijftien veelbelovende Nederlandse scale-ups en helpt ze om uit te groeien tot internationale ‘succesverhalen’.
- In september 2020 heeft EZK de **One Single Hub regeling** gestart. Deze nieuwe regeling is erop gericht om van alle regionale ecosystemen voor startups meer één nationaal ecosysteem te maken. Dat is effectiever in de grote internationale concurrentieslag. De nieuwe regeling moet meer kansen bieden voor startups met grote potentie om eerder nationaal en internationaal door te breken dan nu gebeurt. De One Single Hub regeling loopt van 2020 tot en met 2022. Er zal jaarlijks een tender worden opengesteld. Voor de eerste ronde in 2020 is €2,5 miljoen beschikbaar; in totaal €15 miljoen.
- **CoSta** is een **community van innovatieve grote bedrijven en grote mkb-bedrijven** waar deelnemers via een maatwerkprogramma succesvol leren samenwerken met startups en scale-ups. Het

programma wordt uitgevoerd vanuit VNO-NCW / MKB-NL. De CoSta community werkt aan het verhogen van de effectiviteit en impact van de samenwerking en aan het verhogen van de kwaliteit van de innovaties. Door middel van een zelf-assessment wordt vooruitgang via de zogenoemde “CoSta Progressie Matrix” in kaart gebracht. Goede voorbeelden worden gedeeld om de samenwerking verder te verbeteren.

- Voor het versterken van de concurrentiepositie van het innovatieve mkb werkt het kabinet aan een wijziging van de fiscale regeling voor **aandelen-optierechten voor werknemers**. Deze aanpassing kan de kansen van dit soort bedrijven vergroten om talentvolle medewerkers te boeien en te binden. In de aanbestedingsbrief bij het Belastingplan 2021 heeft de staatssecretaris van Financiën aangegeven dat deze regeling dit najaar samen met EZK en stakeholders wordt uitgewerkt en gepresenteerd wordt in het Belastingplan 2022, in september 2021. Bij de opzet wordt rekening gehouden met de uitkomsten van een internationale vergelijking van regelingen voor aandelenopties die het kabinet laat uitvoeren naar aanleiding van een motie in de Kamer.⁵
- Nederland heeft grote maatschappelijke uitdagingen, zoals de energietransitie, digitalisering en de (door) ontwikkeling van sleuteltechnologieën. Daarvoor is het belangrijk dat innovatieve bedrijven **internationale kenniswerkers naar Nederland** kunnen halen en ze ook hier kunnen houden. In opdracht van EZK werkt RVO samen met een aantal regio’s en nationale partners, de zogeheten Talent Coalition, aan het uitleggen van de rode loper voor deze groep kenniswerkers. Daarvoor wordt in het najaar van 2020 een (internationale) ‘Netherlands Branding’-campagne gelanceerd.
- De hotspot voor consumentenelektronica is CES Unveiled. Hier komen jaarlijks wisselend in Las Vegas en Amsterdam kennisinstellingen, startups, scale-ups en andere innovatieve bedrijven bij elkaar om hun nieuw ontwikkelde producten te showen, kennis te delen en zich te presenteren aan potentiële investeerders. Het ministerie van EZK heeft op 15 en 16 oktober 2020 samen met de Amerikaanse

⁵ Kamerstukken II, 2019/20, 33 009, nr. 86, motie van de leden Amhaouch en Van Eijls.

#innovatie #digitalisering #startups

Smart Distance Lab: wat is anderhalve meter voor jou?

Anderhalvemeter. Of 1,5 meter. Je hoeft het maar te zeggen of ergens te zien staan, en je weet: afstand houden! “Anderhalve meter is best veel. Je kunt de vraag stellen of Nederlanders wel beseffen of ze echt anderhalve meter afstand houden. In andere landen hanteren ze de maat van 1 meter. Wat werkt het beste? Dat is ook voer voor gedragswetenschappers”, vindt Maya van de Steenhoven, actief in de energietransitie. Ze richtte het Smart Distance Lab op.

“Al snel na de corona-uitbraak in het voorjaar dacht ik: virologen hebben hun expertise, maar ze hebben minder verstand van het gedrag van mensen. Je kunt er lang en breed over praten, maar je moet gewoon gaan onderzoeken wat werkt bij mensen. Ik kwam toevallig in contact met gedragswetenschappers van de Universiteit van Amsterdam die met een onderzoeksvoorstel hierover bezig waren en met het ministerie van EZK die graag startups wilde inzetten bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, met het programma ‘Startup-in-Residence’. Nou, we hebben de handen in één geslagen, samen met een aantal startup-bedrijven. Zonder de inzet van het ministerie van EZK was dit allemaal niet zo van de grond gekomen.”

‘Art Fair’ als proeftuin

“In augustus hebben we in de Kromhouthal in Amsterdam de ‘Art Fair’ georganiseerd, een foto- en kunsttentoonstelling. Daarmee wilden we kunstenaars een hart onder de riem steken, maar natuurlijk ook een situatie creëren om praktijkonderzoek te doen. Er zijn in drie dagen

tijd duizend bezoekers geweest. Ze kregen de opdracht mee om de corona-regels in acht te nemen. We hebben ze daarbij geholpen met *nudges*, zoals aangegeven éénrichtingsverkeer en tweerichtingsverkeer, we hebben gekeken hoe het werkt met vooraf aangegeven *timeslots* bij aankomst, we hebben de bezoekers buzzers meegegeven die afgingen als ze te dicht bij anderen kwamen en we hebben onderzocht of het dragen van mondkapjes verschil maakt in hoe mensen zich gedragen. Bezoekers zijn ondervraagd, getagd en gefilmd. Het is grappig, maar mensen vergeten heel snel dat ze gefilmd worden.”

Andere inzichten

“We hebben veel geleerd. Anderhalve meter is meer dan de meeste mensen denken. Ze kunnen zich meer voorstellen bij 1 meter dan bij 1,5 meter. Als we 1 meter zouden communiceren, is de kans veel groter dat mensen zich er aan houden dan aan de 1,5 meter die we nu communiceren. Dat is een gedragswetenschappelijke uitkomst waar we graag een advies van maken als we nog meer onderzocht hebben.”

“Een andere les is het effect van duidelijk richting aangeven. Mensen vinden éénrichtingsverkeer in zo’n binnenruimte best prettig, want dan hoeven ze niet na te denken. We kregen mee dat dit ook in supermarkten ingevoerd zou moeten worden als het ‘nieuwe normaal’. Ons onderzoek naar het dragen van mondkapjes, waar zoveel over is te doen, heeft opgeleverd dat ze werken voor mensen. Er gaat een appellerende werking van uit: mensen worden herinnerd aan het feit dat ze in een pandemie zitten. Nog een uitkomst van het onderzoek: we denken dat we met *timeslots* voor aankomst mensen spreiden, maar het blijkt dat de meeste mensen in één *timeslot* aankomen net voor de aangegeven eindtijd. Dus is het risico groter dat mensen samenklonteren bij de ingang.”

We beginnen pas

“We gaan door met dit Smart Distance Lab, samen met het ministerie van EZK. Er staan nieuwe events op de rol om als proeftuin te fungeren, zodra het kan natuurlijk. We gaan ook samenwerken met de KNVB en met profclubs in binnen- en buitenland. In dat project willen we verder onderzoeken hoe dat zit met het verschil tussen die ene en die anderhalve meter.”

organisatie CTA het grote **evenement CES Unveiled Europe** georganiseerd, door corona online uitgevoerd. Het is de aanloop naar CES Las Vegas in januari 2021. De tweede dag van het event werd gedoopt tot **eerste European Entrepreneurship Summit**. Het werd een boeiende ontmoeting van *decisionmakers* en innovatieve ondernemers om op Europees niveau te bespreken hoe tech-bedrijven, ook in tijden van crisis zoals nu, als een vliegwiel de economie kunnen aanjagen. Thema's daarbij waren financiering van groei-bedrijven, partnerschap VS-Europa, mensgerichte aanpak van Artificial Intelligence en soevereiniteit.

Versterken kennisuitwisseling bedrijven en kennisinstellingen

- Evenals in 2019 is dit jaar door de VSNU, Techleap en AcTI de **Academische Startup Competitie** georganiseerd. De winnaars krijgen in najaar 2020 van EZK een prijs. Vorig jaar mochten de tien winnaars een bezoek brengen aan Silicon Valley, helaas is dat nu niet mogelijk. De prijs bestaat nu uit het bieden van een podium op events en van een ondersteuningsprogramma voor verdere groei. Op 20 januari 2021 zullen de winnaars aanwezig zijn op het Impactfestival, dat de VSNU met EZK en OCW organiseert over de ambities voor valorisatie.
- Eind 2019 is in het kader van de **Thematische Technology Transfer (TTT) regeling in totaal €24 miljoen** toegekend aan drie consortia van onderzoek-organisaties. Elk consortium ontving €8 miljoen. De TTT-regeling ondersteunt thematische samenwerking door onderzoeksorganisaties op het gebied van kennisoverdracht (valorisatie) en stelt voor een periode van maximaal 15 jaar risicofinanciering beschikbaar voor startups in hun vroegste ontwikkelingsfase. De drie winnende consortia zijn actief op de terreinen van 'smart systems' (bijvoorbeeld in auto's, thuisrobots), regeneratieve geneeskunde en (her)gebruik van materialen en duurzame grondstoffen. Inmiddels is in drie startups geïnvesteerd voor bijna 9 ton. Op 1 juli is een **tweede tender met opnieuw een budget van €24 miljoen gestart** die eind dit jaar sluit.
- Het kabinet heeft in 2019 voor het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid 25 missies vastgesteld en een **aanpak voor sleuteltechnologieën**. De missies zijn gericht op de thema's energietransitie en duurzaamheid, landbouw, water en voedsel, gezondheid en zorg en veiligheid. Op basis daarvan zijn de nieuwe kennis- en innovatieagenda's (KIA's) opgesteld, die uitgevoerd worden door de topsectoren. De agenda's richten zich op het versterken van het maatschappelijke verdienvermogen, mede door **valorisatie van kennis, door het stimuleren van de marktvraag naar innovatieve producten**, bijvoorbeeld via de inzet van startups, en door samenwerking die kennisverspreiding naar het mkb stimuleert. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van het instrumentarium van de nationale en regionale overheden, en van EU-programma's zoals Horizon Europe.
- In het kader van het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid wordt in november 2020 de regeling gepubliceerd en in februari 2021 gestart met de pilot **innovatietraining hbo-mkb**. De pilot eindigt in september 2022. Hbo-trainees en mkb-bedrijven krijgen zo samen de kans om praktijkgericht onderzoek doen, elkaar beter te leren kennen en het innovatievermogen van het mkb te versterken. De vraag vanuit mkb-bedrijven is leidend voor het onderzoek, de hogeschool doet de begeleiding. Het Regieorgaan SIA organiseert de pilot, in afstemming met diverse topsectoren, hogescholen, NWO, EZK, en met steun van MKB-Nederland.
- Een van de nieuwe mogelijkheden binnen de MIT-regeling is dat mkb'ers gebruik kunnen maken van een **innovatiemakelaar**. Deze geven voor de KIA-thema's advies over innovatie van producten, processen of diensten. Daarnaast verwijst de innovatiemakelaar naar mogelijke samenwerkingspartners om te komen tot een gemeenschappelijke innovatievraag, nieuwe afzetmarkten of beschikbare financieringsbronnen. Het cofinancieringspercentage van de subsidie voor de innovatiemakelaar is in 2020 verhoogd van 50 naar 100 procent, waardoor ondernemers het gehele bedrag dat een innovatiemakelaar kost kunnen terugkrijgen via de MIT.
- De organisaties voor **Toegepast Onderzoek (TO2) gaan meer samenwerken met het mkb**, zodat het mkb meer en beter profiteert van de kennis van deze organisaties. Bij de samenwerking kan het gaan om individuele bedrijven, om branches en om Publiek-Private Samenwerkingsprojecten. Hiervoor is een budget beschikbaar oplopend tot structureel

€7,5 miljoen. De TO2 instellingen hebben in 2020 het budget opgehoogd tot ruim €10 miljoen. In overleg met MKB-Nederland en de topsectoren hebben de TO2 instellingen invulling gegeven aan het MKB-TO2 programma. Marin betreft mkb-bedrijven intensiever bij de verdere ontwikkeling van de MARIN's modular Autonomous Underwater Vehicle (MAUV); NLR geeft mkb-bedrijven toegang tot faciliteiten en Deltares heeft vanaf deze zomer kennisvouchers beschikbaar gesteld voor het mkb. Wageningen Research heeft een nieuw programma ontwikkeld 'Kennis op Maat', dat kennisoverdracht aan het mkb ondersteunt. En TNO biedt ondersteuning met technologische kennis aan brancheverenigingen en mkb-bedrijven.

Kennisverspreiding naar het brede mkb

- De **KVK Business Challenge** brengt innovatieve bedrijven in het mkb en grote bedrijven samen om nieuwe business te ontwikkelen. Grote bedrijven presenteren via een online platform uitdagingen (challenges), waarop mkb-ondernemers kunnen inschrijven. In 2019 werden in zeven rondes zo'n 66 challenges uitgezet met 6.000 deelnemers. Voor 2020 wordt ingezet op 10 rondes met in totaal 100 challenges; uiteraard komen dan ook gezondheidsvraagstukken en COVID-19 aan de orde.
- De KVK ontwikkelt de **KVK Informatie-assistent**, een lerend systeem die het mogelijk maakt dat ondernemers via eigen gebruik en dat van anderen steeds beter toegespitste informatie te ontvangen. De applicatie is ontwikkeld en getest met ondernemers. Op basis hiervan wordt deze momenteel doorontwikkeld.
- De retail is een van de sectoren die de meeste werkgelegenheid biedt in Nederland. Al langer heeft de retail te maken met ingrijpende transitie's, die ook gevolgen hebben voor de vitaliteit van steden en kernen. Daarom is op initiatief van EZK in 2015 gestart met de Retailagenda, die in 2018 een vervolg kreeg. De Retailagenda verenigt op landelijk niveau de belangenbehartigers, zoals vastgoed, gemeenten, provincies en Rijk. De partners geven aan deze samenwerking waardevol te vinden. Belangrijke thema's in de Retailagenda zijn innovatie, de bestrijding van leegstand en welke opgave hiermee ontstaat om ook op lange termijn de vitaliteit van binnensteden te waarborgen. Dit moet uiteindelijk

op lokaal niveau zijn beslag krijgen, waarbij telkens sprake zal zijn van maatwerk. Andere activiteiten richten zich onder meer op het laten aansluiten van de competenties van iedereen die werkzaam is in de retail van de toekomst. Ook werd begin 2019 het kennisplatform Retail insiders gelanceerd, dat beschikbare retail informatie bundelt en er duiding aan geeft om zo de kennisbasis te versterken.⁶ Begin 2020 is besloten de **Retailagenda met vier jaar te verlengen en de samenstelling te verbreden**. Denk aan vakbonden en kennisinstellingen. De coronacrisis heeft veel impact op de retail en dwingt partijen om nog eens goed te kijken naar de te realiseren strategische doelen. Dat proces is in volle gang.

- Het ministerie van EZK heeft samen met MKB-NL en de KVK in najaar 2019 via een quickscan de visie van een reeks brancheorganisaties op de **toekomstbestendigheid van bedrijven** in beeld laten brengen. Hieruit kwam naar voren dat veel ondernemers, in het bijzonder kleinere bedrijven en oudere ondernemers, vooral bezig zijn met het uitoefenen van hun vak en minder met strategisch vooruitkijken en het innoveren van hun bedrijfsvoeringsprocessen. Dit kan – bijvoorbeeld gezien de doorgaande maatschappelijke trend van digitalisering – de levensvatbaarheid van die ondernemingen op kortere of langere termijn bedreigen.⁷

Maatschappelijk ondernemerschap

- Het kabinet onderschrijft het belang van maatschappelijke ondernemingen en wil de ontwikkeling hiervan stimuleren en faciliteren. Daarbij houdt het kabinet oog voor het behoud van een gelijk speelveld. Om de herkenbaarheid van maatschappelijke ondernemingen te bevorderen wordt een **wettelijke regeling ontworpen die ondernemers de mogelijkheid biedt te kiezen voor een 'maatschappelijke BV'**.⁸ Het streven is om vóór

⁶ Kamerstukken II, 2018/19, 27838, nr. 27.

⁷ VerenigingsMakelaar, *Hoe branches naar de toekomst van hun bedrijven kijken: een quickscan* (februari 2020).

⁸ De term 'maatschappelijke onderneming' of 'maatschappelijke BV' komt in plaats van de term 'sociale onderneming' die tot op heden werd gebruikt. Dat is beter dan de (te) letterlijke vertaling van de Engelse term *social enterprise*. Kamerstukken II, 2019/20, 32637 nr. 426.

maart 2021 met de consultatie van het wetsvoorstel te starten. Ondertussen start eind 2020 de ontwikkeling van een Impactpad, van een handleiding nu tot een meetinstrument straks. Ook krijgt de website voor maatschappelijke ondernemingen een transformatie, want die wordt interactief gemaakt. Daardoor krijgen ondernemers makkelijk inzicht in de maatschappelijke impact die ze voor elkaar boksen en kunnen ze zich meten met hun concullega's. **Het ecosysteem voor maatschappelijke ondernemingen krijgt in 2020 ook een impuls** door de introductie van een 'verbindingsofficier'. Die gaat maatschappelijke ondernemers begeleiden bij het vinden van de juiste experts in de zoektocht naar antwoorden op hun vragen over wet- en regelgeving, over financiering en over de ontwikkeling van (ondernemerschaps-) vaardigheden.

Mkb en klimaatopgave

- De transitie voor klimaat en energie grijpen de komende decennia in op alle onderdelen van de economie. Ze vergen forse investeringen van ondernemers in innovatie en doen een groot beroep op hun aanpassingsvermogen. De urgentie om het klimaat- en energievraagstuk aan te pakken is door de coronacrisis niet verminderd. Het kabinet wil graag dat de transitie die nodig zijn om de klimaatdoelen te halen **voor iedereen haalbaar en betaalbaar zijn, dus ook voor ondernemers in het mkb**. Dat is geen geringe opgave.
- Uit het onderzoek dat het kabinet liet doen naar de impact van het klimaatakkoord op het mkb, de **MKB-impacttoets**⁹, is gebleken dat de komende decennia forse investeringen van mkb-bedrijven geleverd worden.¹⁰ De impacttoets biedt aanknopingspunten om het mkb te ontzorgen bij het realiseren van de klimaatopgave. Bij de uitwerking zullen ondernemers en brancheorganisaties betrokken worden. Ook de betrokkenheid van Invest-NL wordt onderzocht. De minister van EZK informeert de Tweede Kamer najaar 2020 over de uitkomsten.
- Ondernemers vinden het moeilijk om in te schatten wat het Klimaatakkoord van hen vraagt. Het is niet onlogisch om bijvoorbeeld natuurlijke investerings- en vervangingsmomenten in bedrijven te benutten. Daarover zijn gesprekken gevoerd met private partijen en mkb-organisaties. Als een paal boven water staat dat de informatievoorziening naar ondernemers verbeterd moet worden. Een eerste stap is de presentatie van een **digitale tool voor ondernemer** door EZK tijdens de Nationale Klimaatweken (eind oktober). Met die tool kunnen bedrijven in het mkb zelf checken wat de overheid adviseert over verplichte, mogelijke en haalbare maatregelen en welke ondersteuning daarbij door de overheid wordt geboden. De KVK lanceerde eind 2019 het **Loket Klimaat en Duurzaamheid** waar ondernemers terecht kunnen met duurzaamheidsvragen. Op basis van de ervaringen bundelt de KVK de kennis in tools en artikelen op de website.
- Kleine ondernemers ontbreekt het vaak aan de capaciteit en kennis om zich goed te oriënteren op energiebesparingsmaatregelen en andere maatregelen om hun CO₂-uitstoot terug te dringen. De minister van EZK laat **vouchers** ontwikkelen, die mkb'ers helpen om extern advies in te winnen over de maatregelen die ze het beste kunnen nemen en over de ondersteuning die de overheid biedt, zoals subsidies. Deze vouchers moeten begin 2021 beschikbaar zijn.
- De staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat komt ondernemers financieel tegemoet in de hogere aanschafkosten van een emissieloze bestel- en vrachtauto. In de aanloop tot de invoering van zero-emissiezones voor stadslogistiek vanaf 2025, kunnen ondernemers hiervoor gebruik maken van een **milieu-investeringsaftrek en aanschafsubsidie**.
- De Europese Commissie zet via de **Europese Green Deal**-aanpak ambitieus in op verduurzaming. Onderdeel van de aanpak is een pilot van de Europese Innovatieraad die startups en innovatieve mkb-ondernemingen gaat steunen, die bijdragen aan de doelen van de Europese Green Deal. Alleen al in 2020 wil de Europese Commissie in het kader van het programma Horizon 2020 minstens €300 miljoen toekennen om baanbrekende innovaties te stimuleren.

⁹ Kamerstukken II 2019/20, 32 637, nr. 423.

¹⁰ Investerings in utiliteitsbouw tot 2050: €8,5 tot €25,7 miljard. Kostenstijging in duurzamere mobiliteit: €73 tot €161 miljoen vanaf 2026.

#innovatie #financiering #startups

Het coronavirus te lijf gaan met UV-C licht

In 25 seconden desinfecteren met hoogenergetisch UV-C licht, dat is wat het apparaat van het piepjonge bedrijf UV Smart uit Delft doet. Door de coronacrisis is deze zogeheten D-25 versneld op de markt gekomen. Een zegen voor de ziekenhuizen nu. Het begon ongeveer drie jaar terug, met een idee van Daan Hoek, in een vliegtuig. Hij zag mensen hun mobiele telefoon poetsten en poetsten om schoon te krijgen en dacht: "Dat moet sneller en beter kunnen. Maar hoe? Ik ben geen techneut." Bellen dus met vriend Thijs Kea, want die had gestudeerd aan de TU Delft. En zo ging het balletje rollen.

"Thijs heeft verstand van uv-licht. Daar zat de technische oplossing! We gingen met ons idee langs ziekenhuizen, maar die gaven de feedback om ons idee te richten op de desinfectie van medische apparatuur. Daar konden we wel wat mee! Niet lang na de start werden we een medisch bedrijf. Dat brengt allerlei regelgeving mee waar je aan moet voldoen. Heb je het CE-keurmerk, dan kun je in heel Europa terecht."

In stroomversnelling

"We zijn nog maar zo'n drie jaar een bedrijf. We begonnen met 5 medewerkers, maar hebben er nu al 12. In Nederland leveren we nu aan 12 ziekenhuizen, we exporteren naar 8 landen over de hele wereld en daar komen er binnenkort 12 landen bij. In het buitenland werken we met distributeurs die we online trainen vanuit Nederland. Van startup naar scale-up dus. Nou ja, ik weet niet precies wanneer je wat bent. We zijn een beginnend bedrijf."

"De hectiek is groot nu, met media-aandacht en alles. In het voorjaar waren we met het hele team zeven dagen per week aan het werk. Maar het is goed te doen. Toen de coronacrisis in Nederland uitbrak in maart, zochten ziekenhuizen ons op omdat ze wisten waar we

mee bezig waren. We zaten nog volop in de fase van *research & development*, we maakten nog niks. Ons werd gevraagd of we medische mondkmaskers konden desinfecteren."

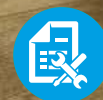
"Nou, na een aantal klinische testen met een 'noodversie' van ons product-in-ontwikkeling bleek dat te kunnen. Dat werd dus ons eerste desinfectie-apparaat, de D25. Een apparaat met de omvang van een grote printer, dat met hoogenergetisch UV-C licht alle micro-organismen doodt. Ook corona-virussen. Het is heel gaaf dat we als bedrijf in deze coronacrisis kunnen helpen. Dat geeft een enorme kick!"

"We zijn nu al weer bezig met een tweede product, de D60. Dit product kan binnen 60 seconden medische apparatuur desinfecteren die bij patiënten naar binnen gaat, invasief apparatuur. De eisen van veiligheid zijn daarvoor natuurlijk hoger dan bij de D25 die voor uitwendige medische apparaten wordt gebruikt. De lancering van de D60 staat gepland voor volgend jaar."

Financiering redelijk soepel

"Bij een startend bedrijf zoals het onze is financiering natuurlijk wel een uitdaging. Je hebt een idee, je doet onderzoek, maar je maakt nog geen omzet. En toen we opeens versneld gingen produceren, maak je kosten: voor de productie, voor verschepping en transport, en je moet op betaling van facturen wachten. In de fase van drie jaar ontwikkelen hebben we gebruik gemaakt van diverse subsidies van de overheid: het MIT, vooral met bijdragen van de provincie, en de WBSO. We hebben daarbij hulp gehad van een gespecialiseerd bureau en RVO. Dit jaar hebben we krediet gekregen van een bank met behulp van de BMKB-regeling waarbij de overheid voor 75 procent garant staat. Terugkijkend is het allemaal redelijk soepel gegaan."

Internationaal ondernemen

5. Internationaal ondernemen

Actielijnen:

- > Voorlichting over Brexit
- > Versterking werking Europese interne markt voor mkb
- > Versterking dienstverlening en advies internationaal ondernemen

Wat zien we gebeuren?

Ondernemen wordt steeds internationaler, mede door de online mogelijkheden. Dat biedt kansen en nieuwe afzetmarkten, maar de concurrentie wordt ook steviger. Consumenten shoppen net zo makkelijk bij een bedrijf elders in de wereld als in Nederland. De overheid ondersteunt ondernemers bij het internationaal ondernemen, en maakt het voor hen makkelijker. Nederland staat bekend als een handelsland. Voor de coronacrisis deed een derde van het mkb (inclusief zzp) zaken over de grens, vooral met de buurlanden België en Duitsland.

De crisis heeft de internationale handel flink geraakt. Productie, vervoer en levering van grondstoffen, materialen en goederen zijn tegenwoordig zo strak gepland, dat als er een kink in de kabel komt het hele raderwerk moeite heeft om te blijven draaien. In het tweede kwartaal van 2020 was de dienstenexport 12 procent lager dan in dezelfde periode in 2019. De import van diensten daalde met 17 procent. Ruim 9 op de 10 handelaren in diensten zijn zelfstandige mkb'ers, maar multinationals vertegenwoordigen de grootste waarde. De grootste daling voor zowel de import als de export was te zien bij de diensten in relatie tot reisverkeer en vervoersdiensten. Computer- en telecommunicatiediensten lieten een groei zien.¹ De export van goederen geeft hetzelfde beeld; in het tweede kwartaal daalde die met 17 procent vergeleken met dezelfde periode in 2019.² Ondanks de coronacrisis blijft de overheid zich inzetten om ondernemers te helpen met zakendoen over de grens. De realiteit is natuurlijk dat voor handelsmissies het roer omgegooid moest worden,

het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft ze kunnen laten doorgaan op digitale wijze, dankzij de inzet van RVO in samenwerking met partners zoals het Enterprise Europe Network (EEN). Het gaat hierbij om missies van Nederlandse bedrijven naar een specifiek land of naar meerdere landen, en vice versa. Via een centraal platform worden webinars georganiseerd, gesprekken opgezet met sectorspecialisten en bedrijven en vinden er matchmatingsessies plaats.

Door het MKB-actieplan van het kabinet en de activiteiten van het Comité voor Ondernemerschap kwam in Nederland steeds meer aandacht voor het mkb. In andere landen waren vergelijkbare ontwikkelingen te zien, zo bleek in het SME-netwerk van EU-landen. De OESO had in zijn onderzoeken eveneens veel aandacht voor het mkb en publiceerde het afgelopen jaar rapporten over het vergroten van de productiviteit³ en over mkb-financiering⁴. Daarnaast publiceerde de Europese Commissie in maart 2020 haar nieuwe Europese mkb-strategie. Die heeft tot doel Europa de meest aantrekkelijke plaats te maken om een kleine onderneming op te richten.⁵ De Europese Commissie zet in op het ondersteunen van het mkb in de transitie naar duurzaamheid en digitalisering, op het verminderen van de regeldruk en verbetering van de markttoegang en op het bevorderen van de toegang tot financiering. Daarnaast is er ook vanuit het zogeheten Comité van de Regio's aandacht voor het toekomstig mkb-beleid in Europa. De uit Nederland afkomstige mkb-rapporteur Eddy van Hijum schreef voor dit Comité recent een reactie op de mkb-strategie van de Europese Commissie.⁶ Hij pleitte er onder andere voor gebruik te maken van de bestaande regionale ecosystemen, een schaal van werken en samenwerken die Europees beleid effectief kan laten

¹ CBS, *Internationaliseringsmonitor 2020*, derde kwartaal, internationale handel in diensten en R&D.

² CBS, *Ibidem*..

³ M. Marchese e.a., 'Enhancing SME productivity: Policy highlights on the role of managerial skills, workforce skills and business linkages', in: *OECD SME and Entrepreneurship Papers*, No. 16 (OECD Publishing, Paris 2019) – <https://doi.org/10.1787/825bd8a8-en>.

⁴ OECD, *Financing SMEs and Entrepreneurs 2020: An OECD Scoreboard*, OECD Publishing (Paris 2020) – <https://doi.org/10.1787/061fe03d-en>.

⁵ European Commission, *An SME Strategy for a sustainable and digital Europe* (maart 2020).

⁶ Advies Comité van de Regio's t.a.v. EU SME Strategy – <https://webapi2016.COR.europa.eu/v1/documents/cor-2020-01373-02-00-tcd-ref-en.docx/content>.

landen bij de ondernemers die er van moeten kunnen profiteren.

Actielijnen

Voorlichting over Brexit

- Zoals het er nu naar uitziet loopt op 31 december 2020 de Brexit-overgangperiode tussen de EU en het VK af. Dan zullen circa 35.000 Nederlandse mkb-ondernemers die nu zakendoen met bedrijven in het Verenigd Koninkrijk voor het eerst te maken krijgen met zaken doen buiten de Europese interne markt. Er zijn meer Nederlandse ondernemers die regelmatig zakendoen met bedrijven in het VK, in totaal zo'n 76.000. Voor al deze bedrijven heeft de Brexit, in welke vorm dan ook, een grote impact. EZK heeft, samen met het ministerie van Buitenlandse Zaken en andere overheidsdiensten en private partners dit jaar en afgelopen jaren, ondanks de coronacrisis, veel acties ondernomen om ondernemers te stimuleren zich tijdig voor te bereiden. Onderzoek van Kantar Public (juli 2020) laat zien dat er, ook door de coronacrisis, nog werk te doen is. Op het moment van peilen gaf circa 60 procent van de ondervraagde ondernemers aan 'een beetje' tot 'in zeer grote mate' voorbereid te zijn. EZK blijft zich, samen met andere overheidsdiensten, inzetten om zoveel mogelijk ondernemers te stimuleren zich voor te bereiden op Brexit. Met de **Brexitvoucher** kunnen bedrijven een subsidie voor advies over alternatieve markten of de concrete gevolgen van Brexit aanvragen. Dit is met name interessant voor mkb-bedrijven. De voorlichting en communicatie naar ondernemers in de laatste maanden van 2020 borduurt voort op de al eerder gestarte **campagne 'Zorg dat Brexit jouw bedrijf niet in de weg zit'** en de voorlichting via het Brexitloket via onder andere de Brexit Impact Scan en Brexit webinars.

Versterking werking Europese interne markt voor mkb

- Op 10 maart 2020 heeft de Europese Commissie een **rapport over belemmeringen** op de interne markt gepresenteerd en een **actieplan handhaving** interne markt.⁷ Beide rapporten sporen goed met de Nederlandse inzet, maar het is cruciaal om ze te vertalen naar concrete acties en doelstellingen voor ondernemers en consumenten in Nederland. De coronacrisis onderstreept het belang van een sterke en goed functionerende Europese interne markt. Nederland zet zich actief in om de urgentie voor de interne marktagenda vast te houden. Nu al is bekend dat de Europese Commissie voor 15 januari 2021 een volgend strategisch rapport over de interne markt zal presenteren. Dit moet de basis vormen voor een actieagenda, die voor zowel de lidstaten als de Commissie concreet maakt wat het herstellen en versterken van de interne markt impliceert.
- Een van de speerpunten uit het actieplan handhaving interne markt is al uitgevoerd, met de oprichting van de **Taskforce interne-markthandhaving (SMET)**. De SMET heeft tijdens de crisis al gewerkt aan het wegnemen van belemmeringen voor vrij handelsverkeer. De taskforce zal zich nu verder gaan richten op het oplossen van concrete belemmeringen op de interne markt, het voorkomen van protectionistische maatregelen en een betere implementatie en handhaving van regelgeving. Het kabinet beoogt om zowel binnen SMET als bij het vormgeven van het strategisch rapport de komende maanden een actieve rol te spelen, door herhaaldelijk in contact te treden met de Commissie en nauw samen te werken met lidstaten. Ook wil Nederland de SME-Envoys en het SME-Envoy Network betrekken bij het vormgeven van het strategische rapport. De Nederlandse prioriteiten hierin zijn het wegnemen en voorkomen van belemmeringen, meer maatwerk en een sectorale aanpak, en een gelijk speelveld tussen EU-ondernemers en bedrijven uit derde landen.

⁷ Voor actieplan handhaving: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?qid=1584523781773&uri=CELEX:52020DC0094>. Voor rapport over belemmeringen: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2020/NL/COM-2020-93-F1-NL-MAIN-PART-1.PDF>

Versterking dienstverlening en advies internationaal ondernemen

- Om de Nederlandse concurrentiepositie verder te versterken en meer mkb-ondernemers te bereiken en te ondersteunen bij hun internationale activiteiten zoals handel en innovatiesamenwerking, zet het kabinet in op sterkere samenwerking tussen publieke en private partners. Hiervoor heeft het kabinet het **Internationaal Strategisch Overleg Nederland (ISO NL) ingesteld**. Het overleg binnen ISO NL richt zich op het behouden van de sterke positie van Nederland op bestaande markten en het vergroten hiervan op opkomende markten. Het missiegedreven innovatiebeleid en aansluiting bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) zijn daarbij belangrijke speerpunten. Belangrijke partners zijn: NL International Business (NLIB, private organisaties), Trade & Innovate NL (publieke partners, waaronder BHOS en EZK) en NL International Works (voorheen De Werkplaats). Deze laatste organisatie is ingesteld voor de uitvoering van de complexe, meerjarige internationale programma's en projecten.
- **NL International Works** heeft inmiddels dertien internationale projecten lopen. Daarnaast wordt aan 14 kansrijke projecten gewerkt. Participatie van het mkb in deze projecten is een belangrijke voorwaarde. Voorbeelden zijn een project waarin varkensboerderijen in China worden verduurzaamd en het 'Waste to Value'-project aan de Hindon-rivier in India, een bijdrage aan het grote Indiase 'Cleaning the Ganga'-project.
- **NLIB** helpt het mkb dat nog niet internationaal actief is in Nederland maar ook ter plaatse in verre landen, in steden met veel groeipotentieel en op plekken waar aan advisering behoefte is. NLIB werkt aan een netwerk van 40 'Cities of Opportunity', van Antwerpen tot Tokio, waar mkb-ondernemers snel in contact gebracht kunnen worden met goed ontwikkelde lokale netwerken en kundige adviseurs.
- **Trade & Innovate NL** bundelt en stroomlijnt de nationale en regionale inzet op handel en innovatie-samenwerking in het buitenland.
- In 2019 zijn BZ, EZK, NLIB, NL International Works en RVO gaan samenwerken op het grensvlak van handel en innovatiesamenwerking, onder de titel **Strategische Meerjarige Marktbewerking**. In 2019 is gestart met twee pilotprogramma's: Duitsland-Smart Industry en ASEAN5-Life Sciences and Health. Het is de bedoeling om in 2020 nog op te schalen naar vier pilot-programma's en in 2021 naar zeven.
- **Invest International** is een nieuw op te richten investeringsloket voor ondernemers naast Invest-NL. Invest International wordt een instelling die vanuit een éénloket-gedachte het Nederlandse bedrijfsleven helpt projecten buiten de eigen landsgrenzen te ontwikkelen en te financieren.
- In 2019 kregen startups en scale-ups vanuit BHOS een impuls. Naast de organisatie van een aantal missies **naar belangrijke beurzen voor startups en scale-ups** is bij zes diplomatieke posten de capaciteit voor startups vergroot via de instelling van **Startup Liaison Officers (SLO's)**. Ook zijn de eerste **kleinschalige startup-hub-missies** georganiseerd naar Berlijn en Singapore. Op deze wijze helpen informatie en contacten de Nederlandse startups en scale-ups om meer en soepeler internationaal te ondernemen. Ook spelen de SLO's een rol om buitenlands talent door te verwijzen naar Nederlandse startups en scale-ups.
- BHOS heeft de voorwaarden en mogelijkheden van een aantal (financierings)regelingen die op het mkb zijn toegesneden verder verruimd. Zo kan met ingang van januari 2020 na het Dutch Good Growth Fund (DGGF) ook via het Dutch Trade and Investment Fund (DTIF) werkkapitaal gefinancierd worden en is in navolging van het DGGF binnen het DTIF een **speciaal starterssegment geïntroduceerd**. Hierdoor kunnen (innovatieve) starters een groter deel van hun investeringen financieren.
- Ook is de **subsidieregeling voor 'Demonstratieprojecten, Haalbaarheids- en Investeringsvoorbereidingsprojecten' (DHI)** aangepast om het mkb nog beter te kunnen bedienen. Denk aan verdere verruiming en vereenvoudiging van demonstratieprojecten, optimalisering van de aansluiting met innovatietrajecten en ondersteuning van scale-ups.
- De RVO stelt **kickstartvouchers** beschikbaar voor internationale mkb-ondernemers die hun internationale activiteiten willen uitbouwen. Tot een maximum van €2.500 per voucher krijgen ondernemers korting op een zelfgekozen externe adviseur. Inmiddels zijn 55 kickstartvouchers toegewezen.

#innovatie #internationaalondernemen #humancapital #startups

De Woman Innovator van Brainport Eindhoven

Spreken met ondernemer Jalila Essaïdi is als springen in een bad vol enthousiasme en bevologenheid. In de wereld van de textiel is ze wereldwijd een bekende naam. Het gaat al snel over kogelwerende huid en kleding maken uit koeienmest. “Ik ben een commerciële ondernemer én een sociale ondernemer. Met een startup-bedrijf, Inspidere. En met stichting Bio Art Laboratories, die per jaar tientallen jonge mensen van over de hele wereld aantrekt en weer met inspiratie aan de wereld teruggeeft. Je kunt mij niet in hokjes plaatsen, want daar geloof ik niet in.”

De innovatieve producten waarmee ze vanuit Brainport Eindhoven de wereld wil veroveren, zitten nog in de ontwikkelfase. Toch heeft ze al tal van onderscheidingen gewonnen, waaronder de *Global Change Award* van H&M. In 2019 was ze finalist voor de *EU Prize for Women Innovators*.

Rioolkaarsen

“Het begon allemaal in 2009, met een octrooi voor kogelwerende huid. Ik heb er in 2012 een boek over geschreven, *Bulletproof skin: exploring boundaries by piercing barriers*. Dat leverde enorm veel media-aandacht op uit binnen- en buitenland. Kort gezegd is die kogelwerende huid een innovatief project waarbij we spinnenzijde, gewonnen uit gemodificeerde organismen zoals geiten, in combinatie met menselijke huid gebruiken om een *high performance* leer te ontwikkelen dat kogels kan stoppen. Een materiaal dat extreem slagvast, flexibel en lichtgewicht is. Doordat het ook een *in vitro* levende huid is, zou het zelfs in de toekomst patiënten met brandwonden en doorligplekken kunnen helpen.”

“Het tweede grote project waar we mee bezig zijn, transformeert twee van de meest vervuulende industrieën met één enkel idee: het produceren van kleding uit koeienmest. Tussendoor doen we andere, kleinere projecten. Zoals het maken van kaarsen uit rioolvet. Zeg maar rioolkaarsen. Dat is een opdracht van waterschap De Dommel. Wat we doen is niets anders dan afvalstoffen zien als kostbare grondstoffen die hergebruikt kunnen worden, in plaats van ze te vernietigen.”

Eigen tempo

“Dat octrooi is de basis voor mijn verdienmodel. Dat heb ik geleerd in het ondernemersnest waar ik uit kom. Eigenlijk

ben ik zo het ondernemerschap ingerold. Ik weet heel goed wat ik doe. Maar ik doe het op mijn manier en in mijn tempo. Ik verbind bio-kunst met bio-tech. Dat levert onconventionele ideeën op.”

“Voor mijn twee grote projecten zitten we nog in de onderzoeksfase. Ik had gehoopt op marktintroducties over een jaar of vijf, maar door de coronacrisis wordt dat later. Maar goed, ik laat me niet uit het veld slaan. De belangstelling voor mijn vindingen vanuit landen zoals India, China en Rusland is onverminderd groot.”

“Bij mijn bedrijf Inspidere werken we met ongeveer drie fte's. We bedruipen onszelf door kleinere opdrachten te doen, zoals voor het waterschap, en door het prijzengeld in het bedrijf te steken. Ik kies er bewust voor om niet in zee te gaan met grote investeerders. Of om met overheidsgeld aan de slag te gaan; want al die hokjes bij de overheid, dat kost me te veel tijd en energie. Ik wil een duurzaam bedrijf en dat gaat eenmaal langzamer. Met stakeholders en boeren samenwerken. Niet gaan voor het 'snelle geld' en de druk voelen om te groeien. Dan wordt je bedrijf een plofkip, en daar pas ik voor.”

Zoek 'mogelijk-makers'

“Naast het bedrijf heb ik een stichting, BioArt Laboratories. Daar werken zo'n zes tot acht man. We hebben in de bossen bij Eindhoven een paar bunkers omgebouwd tot labs. Hier ontvangen we elk jaar veertig jongeren uit de hele wereld, van Rusland tot Zuid-Afrika en van India tot Brazilië. Ze zijn talentvol en hebben ideeën, over klimaat, water en natuur, maar weten er geen richting aan te geven. Wij bieden ze begeleiding op maat, wakkeren hun inspiratie aan en brengen ze in contact met mensen en netwerken. Ik geef ze mee: doe het, durf het, start gewoon, ontmoet 'mogelijk-makers', ga buiten gebaande paden! Voor mij is Neelie Kroes, toen van StartupDelta, het rolmodel waar ik me aan optrek.”

“Twee van de tien jongeren gáán het inderdaad doen, zien we, en zijn bedrijven begonnen toen ze terugkeerden naar hun land. Een uit Brazilië maakt nu van plastic afval horloges, en een uit India zet waterhyacinten via cellulose om naar producten. Geweldig toch? Zo zie ik sociaal ondernemerschap: maatschappelijke problemen oplossen, mensen met elkaar in contact brengen, talentvolle jongeren motiveren, wereldwijd kennis delen, en zo samen de wereld een beetje beter maken.”

- BHOS stimuleert en ondersteunt, in afstemming met EZK, RVO, OCW en VNO-NCW/MKB-NL, **Nederlandse vrouwelijke ondernemers die internationaal willen zakendoen**. Hierbij wordt extra ingezet op het optimaliseren van toegang voor vrouwelijke ondernemers tot (internationale) financiering, netwerken en kennis, en op het zichtbaar maken van rolmodellen. Belangrijke stappen zijn het verhogen van de vrouwelijke deelname aan het handelsinstrumentarium (met focus op handelsmissies) en het

lanceren van een online campagne 'Groeï over grenzen' (uitgevoerd door RVO), waarin rolmodellen en kwartiermakers andere vrouwelijke ondernemers inspireren om ook internationaal zaken te gaan doen.

- Regeldruk en administratieve lasten zijn een drempel voor ondernemers. In opdracht van EZK is onderzoek gedaan naar het merkbaar verminderen van regeldruk en administratieve lasten. Dat is gedaan met mkb-ondernemers die betrokken zijn bij het life event internationaal zakendoen buiten de Europese Unie.⁸ Dat heeft geleid tot de **Exportwijzer van RVO**. Met deze digitale regelhulp worden ondernemers geïnformeerd over de diensten van de RVO die voor hen relevant zijn, zoals informatie over de beoogde exportmarkt, financiering en andere vormen van ondersteuning. Tegelijkertijd werkt de RVO aan het **Informatiehuis Internationaal Ondernemen (IIO)** waarbinnen informatie over 150 landen wordt gestandaardiseerd. Hiermee wordt bewerkstelligd dat de (overheids)organisaties die van IIO gebruikmaken eenduidige informatie verschaffen over internationaal ondernemen.
- Ook het onderzoek **life event exporteren op de interne markt** leverde informatie op over knelpunten die ondernemers ervaren in het beginstadium van het exporteren. Het kabinet heeft de uitkomsten van dit onderzoek verwerkt in zijn nieuwe aanpak voor de interne markt, en werkt aan oplossingen op maat voor de genoemde problemen. Onderdeel hiervan is het **Actieplan Implementatie en Handhaving**, dat is gericht op concrete problemen in de naleving van interne-marktregels en waarover de Minister van Buitenlandse Zaken de Kamer bij brief van 17 april 2020⁹ heeft geïnformeerd. Verder zijn sectorgerichte oplossingen voor handelsbelemmeringen en, waar gepast, regionale oplossingen voor belemmeringen onderdeel van de nieuwe aanpak voor de interne markt.

⁸ SIRA Consulting, *Klantreis internationaal zakendoen buiten de Europese Unie* (juli 2019).

⁹ Kamerstukken II, 2019/20, 22112 nr. 2865.

Regelgeving

6. Regelgeving

Actielijnen

- > Betere regelgeving met 'mkb als norm'
- > Eerlijk zakendoen; aanbesteden, franchisewetgeving en platformeconomie
- > Modernisering faillissements- en ondernemingsrecht

Wat zien we gebeuren?

Regelgeving van de overheid wordt door veel ondernemers als lastig en complex ervaren en dat zal ook wel zo blijven. Immers de economie en samenleving zijn complex. Het is niet voor niets dat in gesprekken met werkgeversorganisaties en branches het punt van regeldruk standaard terugkomt. In de afgelopen jaren is het accent in de aanpak van de vermindering van regeldruk verschoven: van kwantiteit naar kwaliteit. Voorheen was het doel om vooral de kosten van regelgeving te verminderen. De werkwijze nu is om in samenspraak met ondernemers bestaande en nieuwe wet- en regelgeving tegen het licht te houden, om per branche met ondernemers samen regelgeving door te nemen, knelpunten te traceren en aan te pakken, en om met ondernemers 'klantreizen' te maken door regelgeving heen. Deze kwalitatieve benadering levert praktische verbeterpunten op, lijkt effectiever te zijn en tot meer tevredenheid te leiden bij de betrokken branches en ondernemers. In nauwe samenwerking van ministeries met ondernemers en betrokken brancheorganisaties zijn tot nu toe ongeveer vijftig knelpunten opgelost en afgerond, zo blijkt uit de Voortgangsrapportage 'Merkbaar betere regelgeving en dienstverlening voor bedrijven 2018-2021' die in juni 2020 aan de Tweede Kamer is verstuurd.¹⁰ Het gaat dan om het behapbaar en uitvoerbaar maken van nieuwe regelgeving en het wegnemen van belemmeringen in bestaande regels, variërend van de vereenvoudiging van wet- en regelgeving en het aanpakken van procedures bij toezichthouders en uitvoeringsorganisaties tot het verbeteren van de informatievoorziening voor ondernemers.

¹⁰ Kamerstukken II, 2019/20, 29515 nr. 446.

Voor eerlijk zakendoen is het belangrijk om het gelijke speelveld in de platformeconomie te versterken. De afgelopen jaren is de rol van digitale platforms in de economie en samenleving sterk gegroeid. Platforms zijn populair bij gebruikers omdat ze er gemakkelijk kunnen vinden wat ze zoeken, en bij ondernemers omdat ze hun bereik kunnen vergroten. Maar de platformeconomie heeft ook negatieve kanten. De grote platformbedrijven kunnen dominante posities verkrijgen in markten. Dat kan ten koste gaan van consumenten en ondernemers, en gezonde concurrentieverhoudingen verstoren. De coronacrisis zet het zoeklicht op beide aspecten. Zonder partijen als Deliveroo, Uber Eats of Thuisbezorgd was het voor restaurants niet mogelijk geweest om zo snel over te schakelen naar het thuis bezorgen van maaltijden en zo toch enige omzet te draaien. De keerzijde is dat dit tot (terechte) discussies leidt over de afhankelijkheid van (horeca)ondernemers en de redelijkheid van het percentage dat ze voor afhaaldiensten moeten betalen. Platformbedrijven opereren vaak internationaal; het is daarom niet verwonderlijk dat regelgeving op Europees niveau gestalte krijgt.

Actielijnen

Betere regelgeving met 'mkb als norm'

- Per 1 mei 2019 is de MKB-toets van toepassing op nieuwe wetgevingstrajecten met substantiële regeldrukgevolgen voor het mkb. Via een panelgesprek praten mkb-ondernemers al in een vroeg stadium mee over nieuwe wetten en regels die het mkb raken. Inmiddels zijn er **24 MKB-toetsen uitgevoerd**. Bij de uitwerking van voorgenomen wet- en regelgeving wordt inhoudelijk rekening gehouden met de uitkomsten van de toets. Veruit de meeste toetsen hebben een duidelijke meerwaarde gehad voor zowel de deelnemende ondernemers als de departementen in kwestie. Het heeft in enkele situaties zelfs geleid tot het heroverwegen van maatregelen, zoals de voorgenomen verplichte vermelding van de thuiskopieheffing op facturen van gegevensdragers. Het voornemen is **16 nieuwe MKB-toetsen** uit te voeren, maar door de corona-uitbraak is er hierin enige vertraging ontstaan. Door alternatieve overlegvormen

toe te passen, zoals videobellen, het leveren van input per email of een discussie op een gesloten discussieforum, is de uitvoering van MKB-toetsen inmiddels weer op gang gebracht. Medio 2021 zal het instrument MKB-toets worden geëvalueerd.

- De **Strategische commissie betere regelgeving bedrijven** adviseert het kabinet over de verbetering van bestaande regelgeving. De commissie bestaat uit ondernemers en experts van de overheid. Het secretariaat wordt gevoerd door EZK en MKB-NL. Sinds 2018 heeft de commissie een viertal adviezen uitgebracht, waaronder een advies over de vermindering van regeldruk die ondernemers ervaren bij de risico-inventarisatie en evaluatie (RI&E) op het beleidsterrein arbeidsveiligheid en een advies aan het CBS om ondernemers minder te belasten met enquêtes.
- Met de zogeheten **maatwerkenpak** werkt de overheid samen met ondernemers uit branches en sectoren aan het opsporen en verbeteren van knelpunten in de wet- en regelgeving. In 2018 startte de Rijksoverheid samen met de **winkelsector** een maatwerktraject. In het Adviesrapport maatwerkenpak winkelambachten 2.0 dat in april 2019 is opgeleverd staan de grootste knelpunten en oplossingen. Inmiddels is voor 12 knelpunten een oplossing gevonden. Zo wordt bijvoorbeeld de aanvraagprocedure voor de **subsidieregeling praktijkleren** gedigitaliseerd en vereenvoudigd door een wijziging in de Wet Register Onderwijsdeelnemers (WRO) en in het Besluit Register Onderwijsdeelnemers (BRO). Ook wordt de indieningstermijn in september met twee weken verlengd; dit sluit beter aan bij het moment dat de scholen weer begonnen zijn. Ten slotte zijn er twee formats opgeleverd om de uren en de begeleiding van de BBL-student te verantwoorden. Hierdoor kan de ondernemer de subsidieaanvraag op een eenvoudige manier zelfstandig invullen.
- Het kabinet werkt sinds 2019 ook met de **metaalsector** een maatwerkenpak uit. Een goed voorbeeld hiervan is het verbeteren van de informatie over blootstellingsniveaus en grenswaarden van gevaarlijke stoffen. Samen met de verantwoordelijke departementen IenW en SZW is er gewerkt aan een factsheet waarin duidelijke voorlichting wordt gegeven wanneer een specifieke norm van toepassing is en waar men de bijbehorende waarde kan terugvinden. Hier zijn al een aantal stappen gezet: zo heeft IenW haar navigator gevaarlijke stoffen verhelderd en hebben SZW en IenW inmiddels verwijzingen naar elkaars databanken opgenomen. Hierdoor ontstaat globaal overzicht met duidelijke uitleg over soorten gevaarlijke stoffen en hun vindplaats.
- Elke ondernemer krijgt in de levenscyclus van zijn onderneming te maken met één of meer grote veranderingen waarvoor overheidsdiensten nodig zijn, zogenoemde levensgebeurtenissen. De **Life event-aanpak** geeft aan de hand van klantreizen inzicht in hoe ondernemers in de praktijk handelen wanneer deze levensgebeurtenis zich voordoet. Voorbeelden zijn: internationaal zakendoen buiten de EU, het starten en stoppen van een onderneming en het aannemen van een eerste werknemer. De belangrijkste uitkomsten van deze onderzoeken worden samen met de betrokken departementen en uitvoeringsorganisaties de komende maanden omgezet in praktisch implementeerbare oplossingen. In september 2020 is een klantreisonderzoek gestart in het kader van vestiging van een buitenlandse onderneming in Nederland.
- Een observatie die in alle acties voor verbetering van regelgeving terugkomt, heeft te maken met **communicatie en voorlichting**. Ondernemers ervaren de voorlichting over verplichtingen uit wet- en regelgeving vaak als onduidelijk en onoverzichtelijk en voelen zich onzeker of ze wel goed aan de regelgeving voldoen en of de handelwijzen van uitvoeringsinstanties terecht is. Dit ondanks inspanningen van kanalen zoals het Ondernemersplein, de KVK en brancheorganisaties. Het mes snijdt aan twee kanten. Reden is dat zeker kleinere ondernemers niet de tijd hebben of nemen om dit allemaal te volgen. De overheid is het aan zijn stand verplicht de dienstverlening en communicatie betrouwbaar, overzichtelijk en begrijpelijk bij ondernemers te brengen. Opgezet vanuit de vraagpatronen van ondernemers en niet gedicteerd door de systematiek van regelgeving en wetten. En ondernemers moeten soms een stapje extra zetten om informatie die voor hen relevant is tot zich te nemen, via de brancheorganisatie of ondernemersvereniging, via hun accountant of via een speciale medewerker in het eigen bedrijf.

Eerlijk zakendoen: aanbesteden, franchisewetgeving en platformeconomie

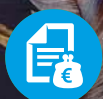
- De actieagenda Beter Aanbesteden kende 23 acties, die zijn uitgevoerd. De actieagenda is afgesloten halverwege 2019. Beter Aanbesteden heeft ervoor gezorgd dat er meer dialoog is tussen ondernemers en overheden in het kader van aanbesteden. Ook hebben acties bijgedragen aan een **betere aanbestedingspraktijk**. Zo is er samen met ondernemers, aanbestedende diensten, belangenorganisaties en de wetenschap een Handreiking Tenderkostenvergoedingen gemaakt en gepubliceerd. Er zijn dialoogsessies met de markt georganiseerd. Daarnaast publiceren veel aanbestedende diensten tegenwoordig inkoopkalenders. Het resultaat van alle 23 acties zijn opgenomen in het overzicht acties Beter Aanbesteden. Voorbeelden zijn: het organiseren van zogeheten marktdagen en het opzetten van regionale steunpunten.¹¹ De agenda heeft zijn vruchten

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aanbesteden/beter-aanbesteden>.

#regelgeving #humancapital

Subsidieregeling praktijkleren eenvoudiger gemaakt

“De subsidieregeling voor praktijkleren wordt eenvoudiger gemaakt. En ook laagdrempeliger voor ondernemers met bbl’ers”, stelt Wiepkje Colijn-Toering van de Nederlandse Brood- en banketbakkers Ondernemers Vereniging (NBOV) vast. “Toen we eens goed bekeken hoe het geregeld was, kwamen we samen met ambtenaren tot de conclusie wat er anders kon. De overheid gaat werken met een nieuw, simpeler verantwoordingsformat. Hierdoor kunnen ondernemers makkelijker hun gegevens bij controle aanleveren. Na de wetswijziging van de subsidieregeling komt er een vereenvoudiging voor het aanvragen en een verlening van twee weken voor het indienen van de aanvraag. Dit betekent dat niet begin september, maar iets later de aanvragen opgestuurd kunnen worden. Dat geeft scholen die begin september pas weer beginnen de lucht die ze nodig hebben.”

#regelgeving #humancapital

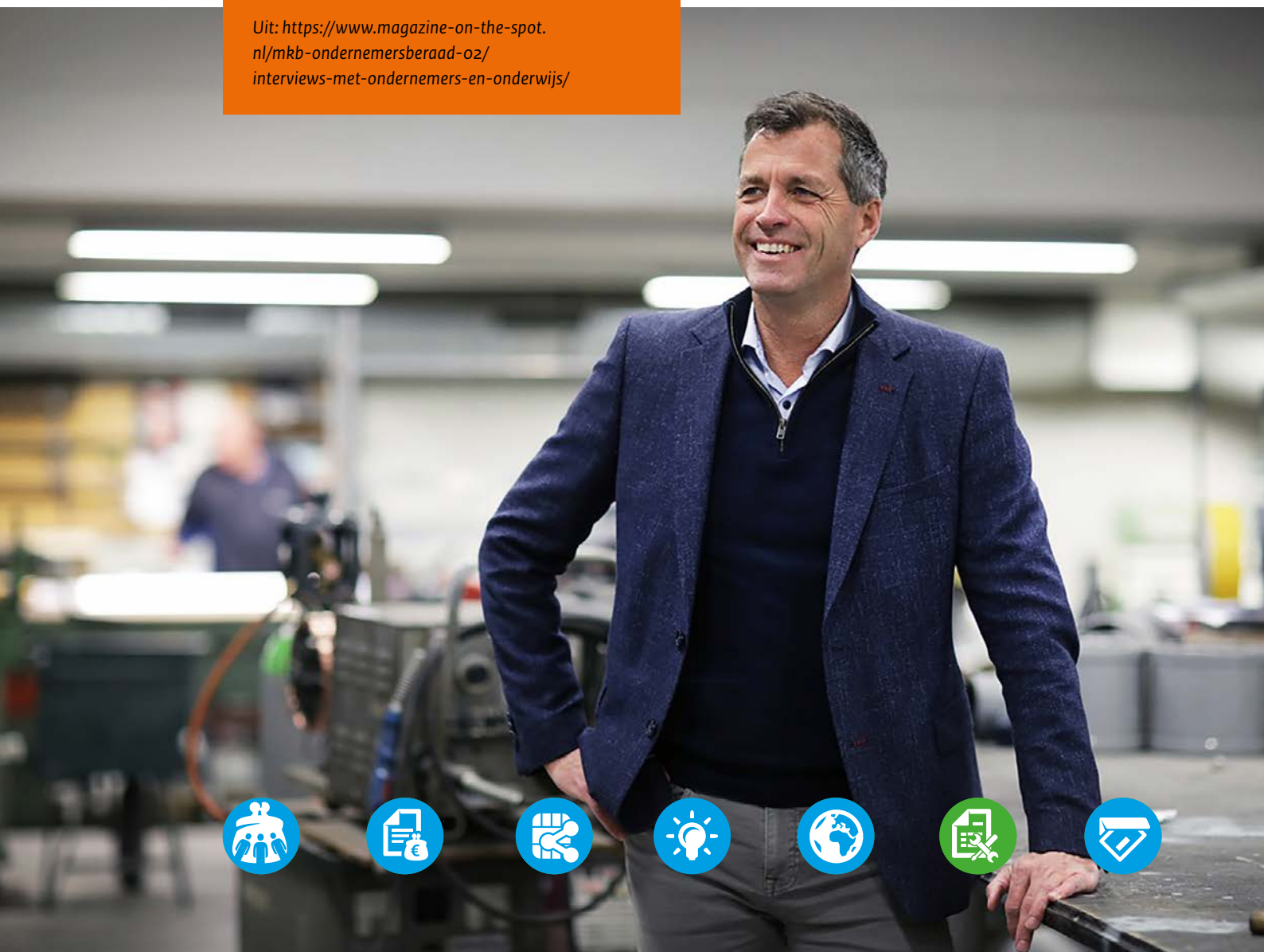
“Speciaal iemand aangenomen voor dit soort dingen”

“Gemiddeld laten we vijf leerlingen per jaar stagelopen binnen ons installatiebedrijf. We maken veel gebruik van landelijke regelingen. Wat mij betreft een fenomenaal systeem, vindt Rob de Kloet, directeur Ponsioen Installatietechniek. Het kost serieus tijd om het allemaal uit te zoeken, maar als het balletje eenmaal rolt, dan rolt het goed. Ik heb er speciaal iemand voor aangenomen om al die regelingen af te speuren. Die betaalt zich dubbel en dwars terug.”

Uit: <https://www.magazine-on-the-spot.nl/mkb-ondernemersberaad-02/interviews-met-ondernemers-en-onderwijs/>

afgeworpen, maar de verbetering van de aanbestedingspraktijk vergt doorlopende aandacht. Samen met stakeholders is daarom geconcludeerd dat de actieagenda Beter Aanbesteden een vervolg verdient. De voorbereiding van een meerjarig programma is gestart.

- De **nieuwe franchisewet is aangenomen** en treedt per 1 januari 2021 in werking. Doel van deze wet is om de relatie tussen franchisegever en haar franchiseemers meer in evenwicht te brengen: eerlijker ondernemen en beter samenwerken.
- Het kabinet hecht eraan dat bedrijven eerlijk en met vertrouwen zaken kunnen doen. In sectoren kan sprake zijn van onevenwichtige verhoudingen, waar problemen uit kunnen voortkomen. EZK heeft onderzocht of er sprake is van **onevenwichtige verhoudingen**. In verschillende gesprekken zijn vooral onderwerpen naar voren gekomen waar het kabinet reeds specifiek beleid op voert, zoals de Agro & Food sector, platformeconomie, franchise

en betaaltermijnen. In april 2018 heeft de Europese Commissie de Europese richtlijn voor oneerlijke handelspraktijken in de voedselvoorzieningsketen gepubliceerd. Uit onderzoek¹² blijkt dat ondernemers de toegang tot de rechter in geschilsituaties als onvoldoende ervaren. Dit is een aandachtspunt waar in lopende en nieuwe initiatieven waar mogelijk oplossingen voor worden meegenomen. Onder andere onderstreept dit het belang van transparantieverplichtingen in B2B relaties, omdat daarmee conflicten kunnen worden voorkomen.

- Op 12 juli 2020 is de **EU-verordening 'Platform-to-Business' (P2B)** in werking getreden, die zorgt voor meer duidelijkheid en mogelijkheden voor ondernemers wanneer ze tegen problemen aanlopen bij het platform waar ze goederen of diensten op aanbieden. De P2B-verordening draagt op twee manieren bij aan **eerlijke verhoudingen tussen (internationaal opererende) platforms en ondernemers**: via transparantievereisten voor online platforms en effectieve geschillenbeslechting. Voor ondernemers moet nu direct duidelijk zijn wat de algemene voorwaarden van een platform zijn. Daardoor is de ondernemer beter beschermd en kan deze met vertrouwen online zakendoen – iets dat zeker tijdens de coronacrisis, waarbij nog meer ondernemers via platforms hun producten of diensten zijn gaan verkopen, zeer welkom is. Daarnaast moeten platforms bijvoorbeeld transparant zijn over de volgorde van zoekresultaten, en moet voor een ondernemer duidelijk zijn hoe zijn producten op het platform worden behandeld, ten opzichte van producten die het platform zelf online aanbiedt. Tot slot kunnen ondernemers **voortaan bij een geschil kosteloos terecht bij het platform voor een snelle afhandeling van de klacht**.
- Het kabinet vindt het belangrijk dat markten waarop platforms actief zijn competitief blijven, zodat ondernemers mogelijkheden hebben om toe te treden tot markten en een keuze hebben via welke kanalen ze hun product of dienst aanbieden. Daarnaast moeten ondernemers die afhankelijk zijn van platforms worden beschermd tegen de negatieve gevolgen hiervan. In

mei 2019 en april 2020¹³ heeft het kabinet een brief naar de Kamer gestuurd met beleidsvoorstellen over de toekomst van het mededingingsbeleid in relatie tot digitalisering. Het kabinet pleit onder andere voor een instrument waarbij een **Europese toezichthouder verplichtingen kan opleggen aan grote platforms** met een poortwachtersfunctie. Het kabinet heeft de beleidsinzet actief uitgedragen in Europa, bij de Europese Commissie en andere lidstaten. De Nederlandse inzet is positief ontvangen. De verwachting is dat de Commissie eind 2020 met regelgeving voor poortwachtersplatforms komt.

Modernisering faillissements- en ondernemingsrecht

- De parlementaire behandeling van de **Wet Homologatie Onderhands Akkoord (WHOA)** is bespoedigd. De WHOA is bedoeld als instrument voor ondernemingen die in de kern gezond zijn, maar die door hoge schulden failliet dreigen te gaan. Op basis van de WHOA kan de rechtbank een onderhands akkoord tussen een onderneming en zijn schuldeisers en aandeelhouders over de herstructurering van schulden homologeren. De homologatie leidt ertoe dat het akkoord bindend is voor alle bij het akkoord betrokken schuldeisers en aandeelhouders. Schuldeisers of aandeelhouders die niet met het akkoord hebben ingestemd, kunnen toch aan het akkoord worden gebonden als de besluitvorming over en de inhoud van het akkoord aan bepaalde eisen voldoet. Het voorstel is op 6 oktober 2020 (als hamerstuk) door de Eerste Kamer aangenomen.
- Het kabinet verkent de mogelijkheden voor ondersteunend beleid bij de WHOA, het zogenoemde **Time-out arrangement (TOA)**, dat beoogt om ondernemers die in zwaar weer verkeren te ondersteunen in hun zoektocht naar private oplossingen bij het voorzetten van hun bedrijf. Eventueel na een tijdelijke sluiting, of het geheel of gedeeltelijk stopzetten van hun bedrijfsactiviteiten. Bij ondernemers die helemaal stoppen met hun bedrijf is het doel om te voorkomen dat zij met een restschuld achterblijven.

¹² <https://www.wodc.nl/wodc-nieuws/mkb.aspx>.

¹³ Kamerstukken II, 2020/21, 27879, nr. 71 en 35134, nr. 13.

DAY
WOMAN

bi do one
KAPSALON

Piet Peperkamp
Groot- en Zilverzand

DANI

De L. J. J. J.

Winkelier krijgt vrijheid om 's zondags niet open te zijn

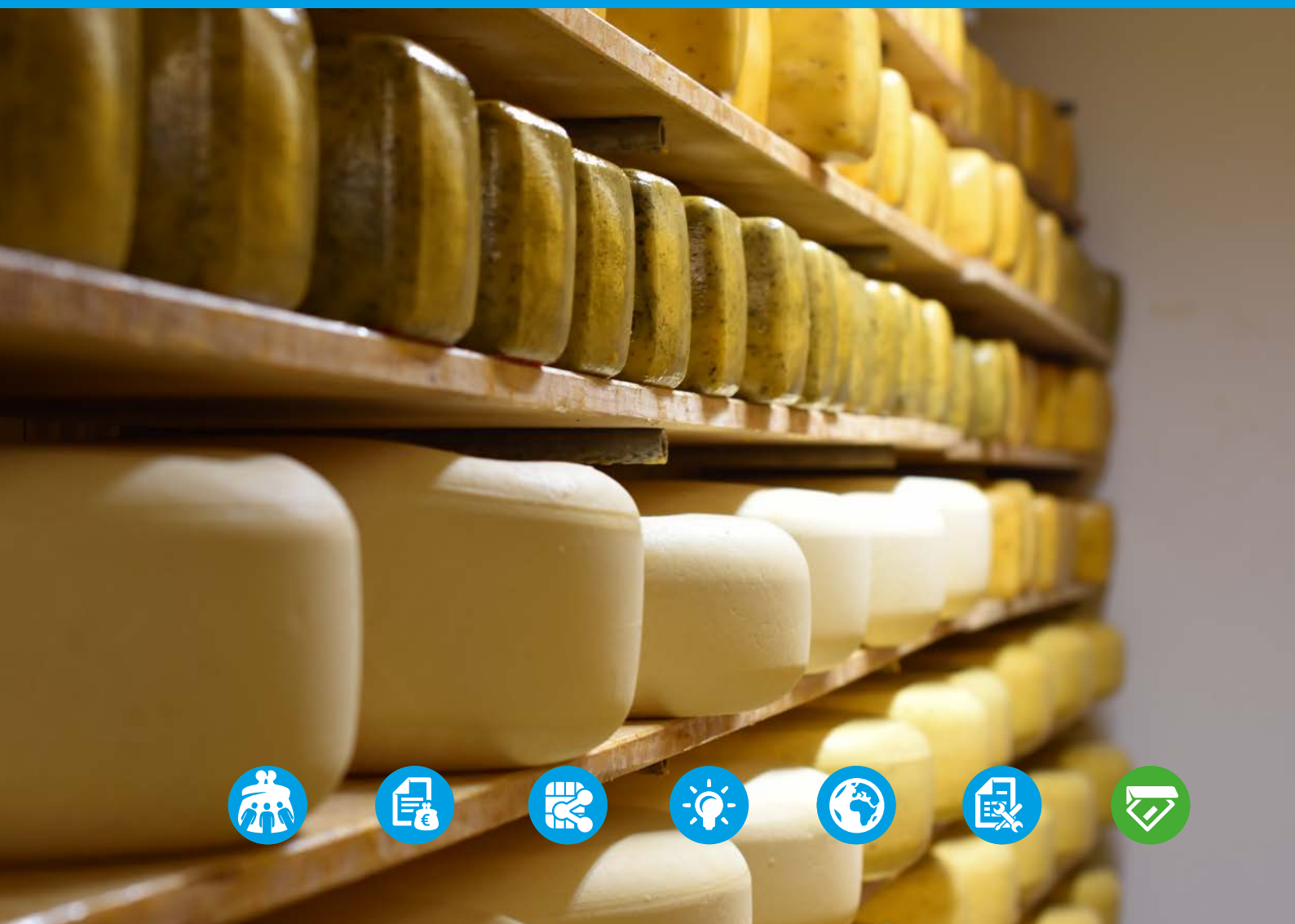
Al jaren is het een heet hangijzer of een kleine winkelier verplicht kan worden om 's zondags open te zijn. De economische en ook sociale druk van de omgeving is er. Maar lang niet alle kleine winkeliers kunnen of willen ook die dag nog eens open zijn. Daarom is ter bescherming van deze winkeliers op 9 juli 2020 een wetswijziging ingediend. Staatssecretaris Mona Keijzer van Economische Zaken en Klimaat: "Ik hecht grote waarde aan een goede balans tussen vrijheid van ondernemerschap én gezamenlijke afspraken gericht op de aantrekkelijkheid van een winkelgebied. Met deze wetswijziging kunnen winkeliers straks niet meer gedwongen worden op bepaalde momenten open te zijn, als ze daar niet mee hebben ingestemd. Daarmee garanderen we dat die ondernemersvrijheid niet wordt beperkt door eenzijdige wijziging van openingstijden."

Zie verder: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/07/09/wetswijziging-regelt-wijzigingen-in-openingstijden-winkel-is-eigen-keus-ondernemer>

- De KVK heeft het **programma Zwaar Weer** opgezet om ondernemers die door de coronacrisis in lastige en nieuwe situaties terecht zijn gekomen van informatie en advies te voorzien. KVK biedt informatie over regelingen en stappenplannen op maat. Ook geven de experts bij de KVK Advieslijn persoonlijk advies, of bieden gewoon een luisterend oor. De KVK Zwaar Weer Routewijzer geeft ondernemers een eerste diagnose van hoe het bedrijf ervoor staat en wat mogelijke vervolgstappen zijn. Vanuit de routewijzer en de persoonlijke maatwerkgesprekken wordt doorverwezen naar partners in de ondersteuningsketen.
- In reactie op de coronacrisis en op verzoek van het Nederlandse Comité voor Ondernemerschap wordt nagegaan of er daarnaast een **online diagnosetool** beschikbaar kan komen, die ondernemers op basis van onder meer (financiële) data een meer diepgaand inzicht kan geven in de staat van hun bedrijf.
- **Modernisering ondernemersrecht:** het onderzoek naar de mogelijkheid en wenselijkheid van de oprichting van een BV via registratie in het Handelsregister is dit jaar gepubliceerd. Onder andere op basis van dit rapport 'Oprichten zonder Omwegen' zal een notitie worden opgesteld door het ministerie van EZK in afstemming met het ministerie van J&V waarin een mogelijk scenario voor vereenvoudiging, lastenverlichting en toezicht bij de oprichting van vennootschappen wordt geschetst. Dit zal voor openbare consultatie worden gepubliceerd, ter voorbereiding van verdere besluitvorming.

Fiscaliteit

7. Fiscaliteit

Actielijnen

> Fiscale liquiditeitssteun

> Verlaging van administratieve lasten

Wat zien we gebeuren?

Onderdeel van de steunpakketten is ook uitstel van het betalen van belastingen, een suggestie uit het bedrijfsleven die in het voorjaar door het kabinet al snel werd omarmd. Het kabinet heeft ter ondersteuning van het bedrijfsleven een ruimhartig beleid gevoerd om de betaling van de belangrijkste belastingmiddelen uit te kunnen stellen voor ondernemers die door de gevolgen van de COVID-19 crisis niet direct aan hun verplichtingen konden voldoen. Doel hiervan was om de liquiditeit bij ondernemers op peil te houden, banen te behouden en ondernemers in staat te stellen te blijven investeren.

Vanaf 1 juli 2021 start een betalingsregeling van 36 maanden voor de opgebouwde belastingschuld.

- Daarnaast is de **werkkostenregeling eenmalig verhoogd in 2020**. Via de werkkostenregeling kunnen werkgevers onbelaste vergoedingen aan werknemers geven. De vrije ruimte die werkgevers hebben om deze onbelaste vergoedingen te geven wordt eenmalig verhoogd van 1,7% naar 3% voor de eerste €400.000 van de loonsom per werkgever. Werkgevers die daar ruimte voor hebben kunnen hun werknemers in deze moeilijke tijd extra tegemoet te komen, bijvoorbeeld door het verstrekken van een bloemetje of een cadeaubon. Dit kan ook een boost geven aan sectoren die sterk getroffen zijn door de COVID-19 crisis.
- Voor ondernemers die belastingplichtig zijn **voor de vennootschapsbelasting is het in beginsel mogelijk om (in 2019) een fiscale coronareserve te vormen**. Om ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk geld bij de bedrijven blijft, wordt het mogelijk om verliezen, die bedrijven die belastingplichtig zijn voor

Maatregelen voor alle ondernemingen ⁸¹	Gebruik in miljard €	Aantal ondernemingen
Belastinguitstel	Bijna €13 miljard, waarvan €7,8 miljard door mkb	223.580 bedrijven, waarvan 55,8% naar bedrijven met 1 werkzame persoon en 43,7% naar mkb met meer dan 1 werkzame persoon. Hiervan zijn micro-bedrijven (2-9 werknemers) het grootste aandeel. Eind augustus staat nog een 'belastingschuld' open van €9,8 miljard bij 170.540 bedrijven.

Actielijnen

Fiscale liquiditeitssteun

- Naast het **verlenen van uitstel van het betalen van belasting** vanwege de coronacrisis is ook de **belastingrente en invorderingsrente verlaagd** naar 0,01%. De verlaagde belastingrente geldt tot 1 oktober 2020, de verlaagde invorderingsrente tot en met 31 december 2021. Uiterlijk tot 1 oktober 2020 kon een aanvraag worden ingediend voor uitstel van betaling. Per 1 januari 2021 moeten ondernemers aan nieuw opgekomen betalingsverplichtingen voldoen.

de vennootschapsbelasting dit jaar door de COVID-19 crisis verwachten te lijden, alvast in aanmerking te nemen bij het bepalen van de winst van 2019. Normaal kan dit 'verrekenen' pas plaatsvinden bij het doen van de aangifte vennootschapsbelasting 2020, wat niet eerder dan begin 2021 of later zal zijn. Het kabinet vindt het onwenselijk als bedrijven zo lang moeten wachten op die mogelijkheid. Daarom zal het kabinet het voor deze bedrijven mogelijk maken om voor de vennootschapsbelasting het verwachte corona-gerelateerde verlies voor het jaar 2020 als fiscale coronareserve ten laste van de winst van het jaar 2019 te brengen. Hierbij geldt dat deze coronareserve niet hoger mag zijn dan de winst van 2019. Gemiddeld bespaart een vennootschapsbelastingplichtig lichaam daardoor €25.000 al in 2020

¹⁴ Bron: Tweede kamerbrief Ministerie van Financiën, afbouw tijdelijke versoepeling uitstel van betaling in verband met COVID-19, 28 augustus 2020 en CBS, Belastingdienst, 2 oktober 2020.

in plaats van in 2021. Naar verwachting hebben circa 125.000 bedrijven profijt van deze maatregel.

- **Het wetsvoorstel ‘Wet excessief lenen bij eigen vennootschap’ wordt één jaar uitgesteld.** Het wetsvoorstel heeft als doel belastingontwijking als gevolg van het langdurig uitstellen van belastingheffing in excessieve gevallen tegen te gaan. Doordat het wetsvoorstel met één jaar wordt uitgesteld, hebben directeuren-groootaandeelhouders (dga's) meer tijd om de leenbedragen terug te brengen tot maximaal €500.000. Circa 11.000 ondernemers hebben profijt van het uitstel van de maatregel.
- Met betrekking tot de minimale arbeidsbeloning die dga's in aanmerking moeten nemen geldt het volgende. Onder andere in het mkb zijn er veel dga's die zelf meewerken in de vennootschap waarin zij een zogenaamd aanmerkelijk belang (globaal gezegd een belang van ten minste 5%) hebben. Zij moeten loonheffingen betalen over een loon dat passend is bij de arbeid die ze verrichten. Ook als de onderneming minder of geen omzet behaalt, moet deze belasting nog steeds worden betaald. Daar er door de COVID-19 crisis veel omzetverlies kan zijn, is in het Besluit noodmaatregelen coronacrisis¹⁵ opgenomen dat deze **dga's met hun vennootschap tijdelijk van een lager loon mogen uitgaan**, in verhouding tot de omzetsdaling van het bedrijf. Dit leidt ertoe dat er ook tijdelijk minder belasting en minder premies hoeven te worden betaald. De vormgeving hiervan is vergelijkbaar met eenzelfde regeling als die tijdens de kredietcrisis in 2009 is getroffen. Dit betekent een voordeel van €6.200 voor een gemiddelde dga met zijn vennootschap. Naar verwachting zullen rond de 135.000 dga's met hun vennootschap hiervan gebruik maken.
- In het Belastingplan 2021 dat op Prinsjesdag door het kabinet is gepresenteerd is voor een groot deel van het mkb de voorgenomen **tariefsverlaging van de vennootschapsbelasting** van belang. Met ingang van 2021 is het tarief 15% voor de eerste €245.000 winst. Met ingang van 2022 wordt dit drempelbedrag verhoogd naar €395.000. Daarentegen gaat de eerder

aangekondigde verlaging van het hoge vennootschapsbelastingtarief niet door en dit tarief blijft 25%.

- Het kabinet heeft een voorstel gedaan voor een **tijdelijke baan-gerelateerde investeringskorting (BIK)**. Deze regeling is ook van toepassing op het mkb. Eind oktober is de parlementaire behandeling van dit voorstel.

Verlaging van administratieve lasten

- De pilot van de Belastingdienst 'Betalen, boekhouden en belastingaangifte (BBB) doen in één' is onderdeel geworden van een meerjarig programma dat zich richt op het voorkomen van fouten in de gehele administratieve keten van transacties van ondernemers tot en met aangifte doen en de betaling van de daaruit voortvloeiende belasting. Een eerste onderdeel van de pilot BBB is inmiddels succesvol afgerond. De Belastingdienst heeft aan externe softwareontwikkelaars de **betaalfunctionaliteit iDEAL beschikbaar gesteld voor de aangifte omzetbelasting**. Hiermee worden fouten in de betaling en betaalkenmerk voorkomen. Een pilot met de iDEAL-betaalfunctionaliteit voor de aangifte van de loonheffing met softwareontwikkelaars is opgestart.
- De Belastingdienst overlegt met softwareleveranciers over het **vroegtijdig beschikbaar stellen van fiscale hulp, in de vorm van boekhoudhulpen/content-kaarten**. Door op het moment van administreren hulp aan te bieden aan ondernemers wordt het aangifte doen voor de ondernemer gemakkelijker. Daarnaast verbetert de kwaliteit van de aangifte zodat arbeidsintensief fouten wordt voorkomen.
- Een pilot met de **automatische winstaangifte (AWA)** is per 1 juni jongstleden van start gegaan. Door rechtstreeks vanuit de boekhouding de winstgegevens 2019 via het portaal van de Belastingdienst (MBD zakelijk) in te dienen, worden fouten door ondernemers bij het doen van aangifte voor de inkomstenbelasting voorkomen.
- Al deze initiatieven en projecten hebben een gunstig effect op de administratieve lasten voor ondernemers.

¹⁵ Besluit noodmaatregelen coronacrisis van 6 mei 2020, nr. 2020-9594.

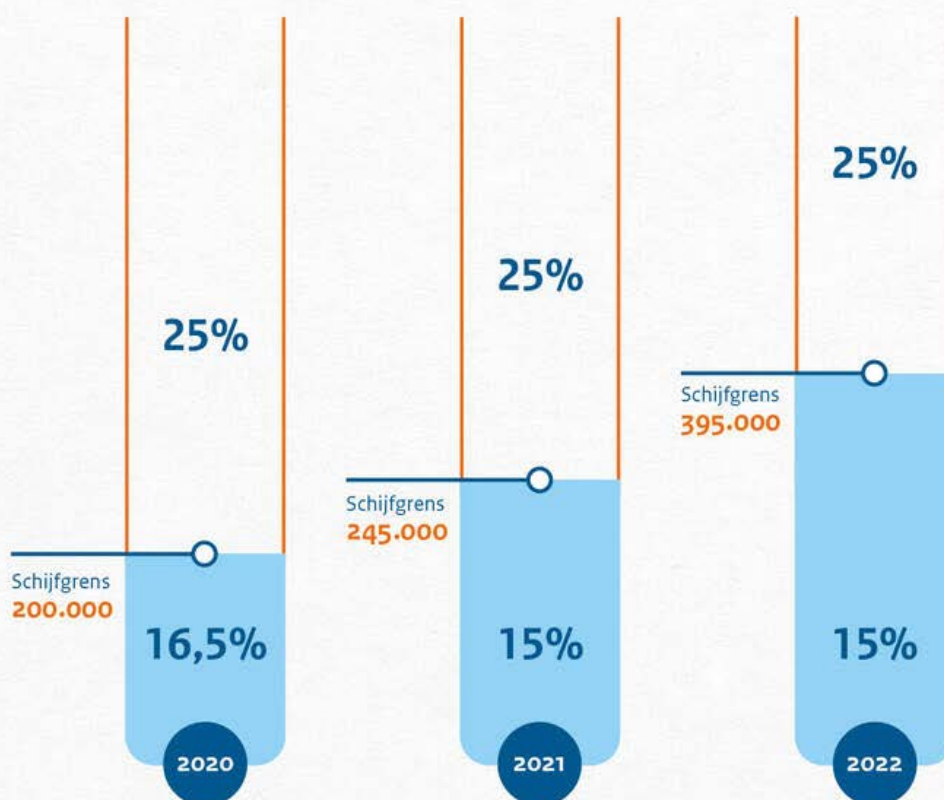
WIJZIGINGEN

VENNOOTSCHAPSBELASTING

Het lage vennootschapsbelastingtarief (vpb) wordt verlaagd van 16,5% naar 15% in 2021. Meer MKB-bedrijven gaan in de komende jaren dit lagere vpb-tarief betalen. Vanaf 2021 geldt het lage tarief voor winsten tot € 245.000 in plaats van € 200.000. In 2022 zal deze grens verder verhoogd worden naar € 395.000. Het hoge vpb-tarief wordt niet verlaagd en blijft 25%. De opbrengst hiervan wordt gebruikt voor de financiering van een regeling die ondernemers stimuleert om te investeren.

Wat zijn de tarieven en schijfgrenzen?

Belastingplan

Van ons allemaal Voor ons allemaal

Redactie:
Chris Sol, Ministerie van EZK

Vormgeving en productie:
Xerox | OSAGE

Fotoverantwoording:	GAP Academy
Mediatheek Rijksoverheid	Jeroen Struyk
Nationale Beeldbank	UV Smart
WentWerkt	NBOV
Platform Talent voor Techniek	Heinen Delfts Blauw
Ministerie van EZK	Mike Roelofs
SealteQ	Jenny Ngyen

Deze brochure is een uitgave van:
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Samenvatting met nuttige links voor mkb-ondernemers op:
www.ondernemersplein.kvk.nl/mkb-actieplan

Rijksoverheid
Postbus 20401 | 2500 EK Den Haag
T 070-379 89 11

Oktober 2020